

Iiris Hämäläinen

PAKOLAISTEN
KOTOAUTUMISSUUNNITELMAN
TOTEUTUKSEN JA
PALVELUVERKOSTON
TOIMINNAN KEHITTÄMINEN
SAVONLINNASSA

Opinnäytetyö
Palveluliiketoiminta, yamk

Joulukuu 2010

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Opinnäytetyön päivämäärä 29.11.2010
Tekijä(t) Iiris Hämäläinen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Palveluliiketoiminnan koulutusohjelma Restonomi (Ylempi AMK)	
Nimeke Pakolaisten kotoutumissuunnitelman toteutuksen ja palveluverkoston toiminnan kehittäminen Savonlinnassa		
Tiivistelmä <p>Kotoutuminen tarkoittaa tilannetta, jossa vähemmistökulttuuriin piirissä kasvaneet ihmiset eivät eristäydy, syrjäydy eivätkä sulaudu enemmistökulttuuriin, vaan ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa enemmistökulttuuriin kanssa säilyttäen oman kulttuuri-identiteettinsä. Tämän työn tavoitteena on selvittää afgaanipakolaisten kotoutumissuunnitelmien toteutuminen ja siihen liittyvän palveluverkoston toiminnan kehittäminen Savonlinnassa. Tässä laadullisessa tutkimuksessa selvitetään afgaanipakolaisen ja palveluverkoston toimijan näkemyksiä maahan saapumisesta, kotouttamissuunnitelman tekemisestä ja toteuttamisesta sekä tavoitteiden saavuttamisesta. Lisäksi etsitään kehittämissuunnitelmien toteuttamiseen liittyviä haasteita.</p> <p>Tässä tutkimuksessa teemahaastateltiin viittä 2004–2006 Suomeen saapunutta afgaanipakolaista ja kahta kotoutumiseen liittyvää palveluverkoston toimijaa. Sopeutuminen uuteen ympäristöön vie erilaisista kotoutumistoimenpiteistä huolimatta usein oman aikansa. Maahanmuuttajilla ja pakolaisilla on erilaisia kotoutumisen valmiuksia, jotka voivat johtua esimerkiksi iästä, sosiaalisista verkostoista, koulutuksesta, maahanmuuton motiiveista ja aikaisemmista kokemuksista. Keskeistä on myös henkilön motivaatio ja aktiivisuus tutustua suomalaiseen yhteiskuntaan ja opiskella kieltä.</p> <p>Kotouttamisen yksi tärkeä lähtökohta on selkeyttää niitä palveluverkoston käytänteitä, joiden avulla maahanmuuttajaa kotoutetaan. Tutkimustuloksissa tuli esiin palveluverkoston resurssien puute ja yhteistyöparin tavoitettavuuden vaikeus. Savonlinnan kokoisessa pienessä kaupungissa palveluverkoston toimijoiden tehtävien selkeyttämisellä ja uudistamisella saataisiin resurssit paremmin kohdistettua sinne missä niitä tarvitaan. Kaikkein tärkein kotoutumisprosessissa on kuitenkin aina asiakas itse. Palveluverkoston tehtävä on tukea ja ohjata asiakasta niin, että hän saavuttaa jonkinlaisen osallisuuden tunteen suomalaisesta yhteiskunnasta ja osaa tehdä itseään koskevia valintoja ja päätöksiä.</p>		
Asiasanat (avainsanat) maahanmuuttaja, pakolainen, kotoutuminen, palveluverkosto		
Sivumäärä 74	Kieli Suomi	URN URN:NBN:fi:mamk-opinn 2010A6771
Huomautus (huomautukset liitteistä) Liitteitä 3		
Ohjaavan opettajan nimi Riitta Tuikkanen Päivi Lahikainen		Opinnäytetyön toimeksiantaja Savonlinnan pakolaistoimisto/Pakolaissihteeri Varpu Vaarnamo

DESCRIPTION

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences		Date of the master's thesis November 29, 2010
Author(s) Iris Hämäläinen	Degree programme and option Master's degree in hospitality management	
Name of the master's thesis Developing an integration plan and service network for refugees in Savonlinna		
Abstract <p>Integration means a situation where the people of a minority culture aren't isolated or merged into the majority culture but are in solid interaction with it, retaining their own cultural identity. The objective of this thesis is to investigate the realization of the integration plans and the development of a service network for Afghan refugees in the Savonlinna district. The qualitative research is conducted from the refugees and service network operators' point of view.</p> <p>The functional part of this thesis introduces a survey, which was accomplished using personal interviews. The interviews were conducted with five Afghan refugees who immigrated to Finland during 2004 and 2006 and two operators in the service network. Immigrants and refugees have a variety of integration capabilities, which can be affected by age, social network and education. A key issue can also be the person's motivation to integrate into Finnish society and their willingness to learn Finnish language.</p> <p>According to this thesis, one of the most important factors is to clarify the practices of the service network, which helps the integration of immigrants. The investigation results showed that the service network lacks resources and accessibility for cooperation. A small town such as Savonlinna should be ready to designate and allocate resources more readily where they are most needed. The most important factor in the integration process is the customer. The aim of the service network is to support and guide its customer to achieve a feeling of participation in Finnish society so they can make their own choices and decisions.</p>		
Subject headings, (keywords) immigrant, refugee, integration, service network		
Pages 74 pgs.	Language Finnish	URN URN:NBN:fi:mamk-opinn 2010A6771
Remarks, notes on appendices appendices 3		
Tutor Riitta Tuikkanen Päivi Lahikainen		Master's thesis assigned by Refugee Office of Savonlinna/Secretary of the Refugee Varpu Vaarnamo

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 KESKEISET KÄSITTEET.....	2
2.1 Maahanmuuttaja.....	2
2.2 Kotoutuminen ja kotouttaminen.....	3
2.3 Kotouttamisohjelma ja kotoutumissuunnitelma.....	5
2.4 Kotoutumista tukeva toimenpide.....	7
2.5 Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia (ELY-keskus).....	8
3 KOTOUTTAMISEN KESKEISIMMÄT VALTAKUNNALLISET OHJEET.....	9
4 KOTOUTUMISTA TUKEVA PALVELUVERKOSTO.....	13
5 TÄRKEIMMÄT TUTKIMUKSET KOTOUTTAMISESTA.....	15
6 KOTOUTUMISEN TUKEMINEN SAVONLINNASSA.....	25
6.1 Savonlinnan kaupungin pakolaistyö.....	25
6.2 Maahanmuuttajien kotoutumista tukevat palvelut ja hankkeet Savonlinnassa..	29
6.3 Navigaattori.....	29
6.4 Pointti-hanke.....	29
6.5 ERF (Euroopan Pakolaisrahasto) -projektit vuosina 2006 – 2008.....	30
7 TYÖN AIHE JA TOIMEKSIANTAJA.....	31
8 TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	32
8.1 Kahden kulttuurin kohtaaminen.....	33
8.2 Termistön ja käsitteiden vieraus.....	34
8.3 Oman paikan löytäminen.....	35
8.4 Palveluverkostoyhteistyön merkitys.....	36
9 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
9.1 Tutkimusmenetelmät.....	38
9.2 Aineiston keruu.....	43
9.3 Aineiston analyysi.....	46
9.4 Tutkimuksen luotettavuus.....	49
10 TUTKIMUS TULOKSIA TEEMOITTAIN.....	51
10.1 Taustatietoja kohderyhmästä.....	51

10.2 Maahanmuuttajan tulo suomeen ja uuden elämän opettelu täällä.....	52
10.3 Kotoutumissuunnitelman tekeminen.....	55
10.4 Kotoutumissuunnitelman toteutuminen.....	57
10.5 Kotoutumissuunnitelman ja kotoutumisohjelman tavoitteiden saavuttaminen	61
10.6 Palveluverkoston yhteistyön kehittäminen.....	65
11 YHTEENVETO.....	69
12 LOPPUSANAT.....	72
LÄHTEET.....	75
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Maahanmuuttoasiat herättävät paljon keskustelua puolesta ja vastaan erilaisissa medioissa viikoittain. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (2010) mukaan Suomen pakolaiskiintiö on 2000-luvulla ollut 750 henkilöä vuodessa. Kuntapaikkojen järjestäminen näille pakolaisille on meille kaikille yhteinen haaste kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi. Tällä hetkellä kuntapaikkaa odottaa joko vastaanottokeskuksissa tai pakolaisleireillä noin 700 henkilöä.

Savonlinnan kaupunki on ottanut vastaan 2000-luvulla useana vuonna peräkkäin kiintiöpakolaisia. Nyt vuonna 2010 helmikuussa Savonlinna teki päätöksen ottaa vastaan 3 vuoden ajan vuosittain 20–25 pakolaista. (Vastaanottokeskusinfo 2010.) Päätökset eivät kuitenkaan ole syntyneet yksimielisesti, vaan ovat herättäneet paljon keskustelua ja pakolaisten vastaanoton puolesta ja vastaan. Keskusteluissa on noussut esiin mielenkiinto kotoutumisesta ja kotoutumisen onnistuminen jo saapuneiden pakolaisten keskuudessa.

Tämän työn tarve lähti näiden edellä mainittujen keskustelujen pohjalta Savonlinnan kaupungin pakolaissihteeri Varpu Vaarnamon pyynnöstä. Työnantajani on Savonlinnan ammatti- ja aikuisopisto, joka on vahvasti mukana maahanmuuttajien koulutus ja kotoutumisprosessissa yhtenä toimijana Savonlinnan pakolaistoimiston, TE-keskuksen ja erilaisten hankkeiden yhteistyökumppanina. Se on osa maahanmuuttajien kotoutumista tukevaa palveluverkostoa muiden alueella olevien oppilaitosten ja toimijoiden ohella, jotka tekevät tiiviisti yhteistyötä Savonlinnan talousalueella maahanmuuttajien aseman ja koulutuksen sekä työllistymisen parantamiseksi.

Tässä työssä selvitetään Savonlinnaan saapuneiden afgaanipakolaisten ajatuksia kotoutumisen onnistumisesta ja sekä etsitään keinoja parantaa kotouttamiseen liittyvän palveluverkoston toimintaa. Jokaisella maahanmuuttajalla tai pakolaisella on oma käsityksensä kotoutumisen onnistumisesta omalla kohdallaan, sillä heillä jokaisella on erilaisia valmiuksia kotoutumiseen. Nämä valmiudet määräytyvät usein henkilön iästä, koulutuksesta, sosiaalisesta verkostosta, maahanmuuton eri syistä sekä elämän muista kokemuksista ennen ja jälkeen maahanmuuttoa.

Kotoutuminen ei ole yksin maahanmuuttajan tai pakolaisen tehtävä. Kotouttamislaki velvoittaa ja ohjaa myös viranomaiset kotoutumisen tukemiseen aktiivisesti niin kuntien, maakuntien kuin valtionkin tasolla (Lepola 2002). Kotoutumissuunnitelmien ja kotouttamisohjelmien tekeminen ja toteuttaminen vaatii yhteistyötä eri viranomaisten ja muiden palveluverkoston toimijoiden kesken. Sopeutuminen uuteen ympäristöön ja kulttuuriin vie kotoutumistoimenpiteistä huolimatta usein jokaisella oman aikansa.

2 KESKEISET KÄSITTEET

Tämä työ käsittelee Savonlinnan talousalueen afganistanilaisten kiintiöpakolaisten kotoutumista ja siihen liittyvää palveluverkoston toimintaa. Maahanmuuttoon liittyy paljon erilaisia käsitteitä, joista tässä yhteydessä tarkastellaan vain tämän työn kannalta keskeisimmät käsitteet. Tässä työssä käytetään käsitettä maahanmuuttaja ja pakolainen rinnakkain riippuen asiayhteyden merkityksestä. Usein samat asiat koskettavat molempia ryhmiä, joten en halua lokeroida näkemyksiäni ja ajatuksiani koskemaan pelkästään pakolaisia.

2.1 Maahanmuuttaja

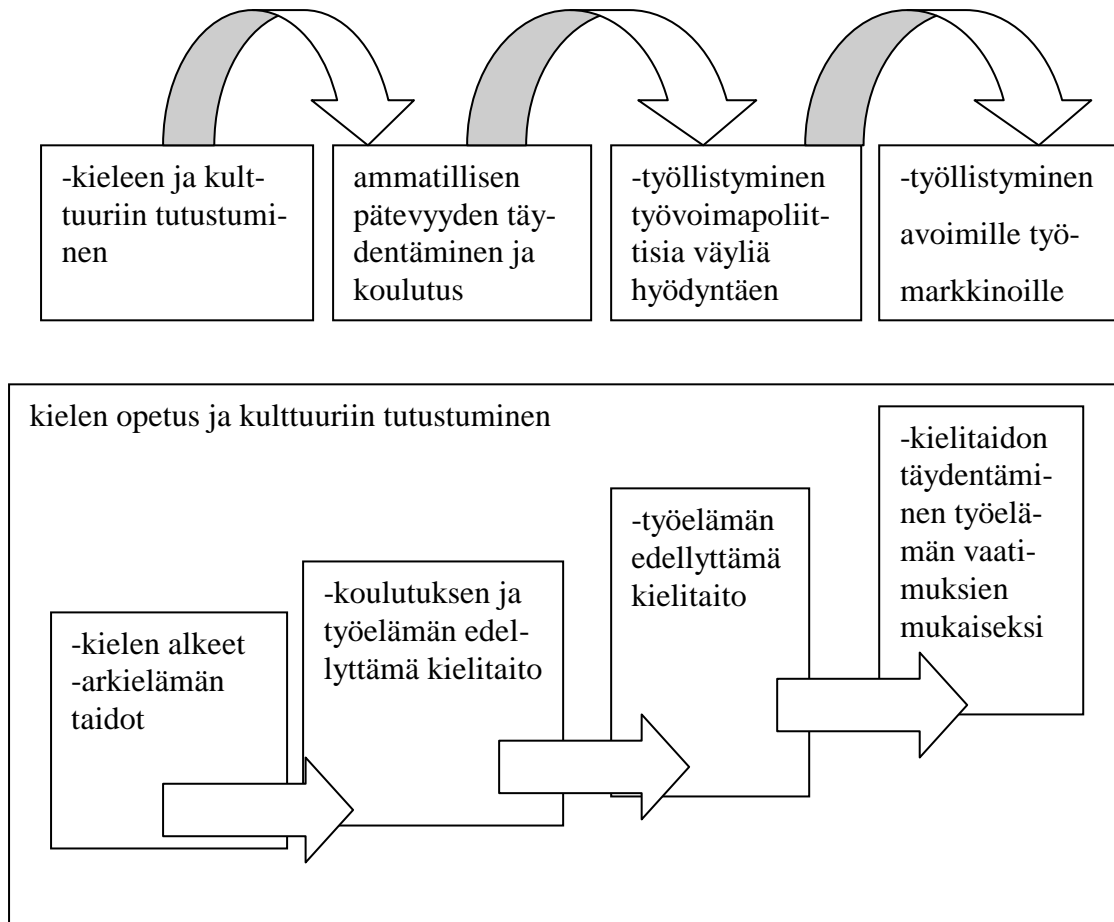
Maahanmuuttaja on Suomeen ulkomailta pysyvässä asumistarkoituksessa muuttava henkilö. Maahanmuuttaja on yleiskäsite, jota käytetään kuvaamaan kaikkia maahanmuuttavia henkilöitä, niin pakolaisia siirtolaisia kuin paluumuuttajiakin. Maahanmuuttajiksi tilastoidaan vain ne henkilöt, jotka on rekisteröity tiettyyn kotikuntaan, mikä edellyttää vähintään vuoden voimassa olevaa oleskelulupa. Oikeus muuttaa Suomeen ja siihen tarvittavat luvat vaihtelevat sen mukaan, mistä muutetaan, minkä maan kansalaisia ollaan ja missä tarkoituksessa muutetaan. (Lepola 2002, 225.)

Martikaisen ja Tiilikaisen (2008, 18) mukaan termit pakolainen ja turvapaikanhakija viittaavat maahantulosityhyn ja lailliseen statukseen, joka vaikuttaa heidän oikeuksiinsa ja mahdollisuuksiinsa kuten esimerkiksi kotipaikkaoikeuteen ja työntekomahdollisuuksiin. Pakolaiset ovat saapuneet maahan joko ns. kiintiöpakolaisina ulkomaalaisilta pakolaisleireiltä tai alun perin itsenäisesti turvapaikanhakijoina.

Pakolainen on henkilö, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Pakolaisaseman saavat henkilöt, jolle jokin valtio antaa turvapaikan tai jonka YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun virasto (UNHCR) toteaa olevan pakolainen, sekä hänen perheenjäsenensä (Lepola 2002, 226). Kiintiöpakolaisella puolestaan tarkoitetaan henkilöä (mts. 224), jolla on UNHCR:n myöntämä pakolaisen asema ja jolle on myönnetty maahantulo lupa vuosittain päätettävän pakolaiskiintiön puitteissa.

2.2 Kotoutuminen ja kotouttaminen

Lepolan mukaan (2002, 11) kotoutumisesta alettiin puhua 1990-luvun lopulla. Sana keksittiin suomenkieliseksi vastineeksi käsitteelle integraatio, jota käytetään erityisesti siirtolaisuustutkimuksen piirissä. Integraatiolla tarkoitetaan sitä prosessia, jonka aikana maahanmuuttaja asettuu ja tulee osalliseksi uuteen elinympäristöönsä muun muassa sosiaalisesti, taloudellisesti ja poliittisesti (Martikainen ym. 2008, 19). Kotoutumisella tarkoitetaan sellaista tilannetta, jossa vähemmistökulttuurin piirissä kasvaaneet ihmiset eivät eristäydy, syrjäydy eivätkä sulaudu enemmistökulttuuriin, vaan integroituvat eli ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa enemmistökulttuurin kanssa säilyttäen oman kulttuuri-identiteettinsä (Lepola 2002, 11). Kuvassa 1 on Arajärveä (2009) mukailten näytetty olennaiset osat ja vaiheet maahanmuuttajan kotoutumispolusta.

KUVA 1. Maahanmuuttajan kotoutumispolku (Arajärvi 2009)

Arajärvi (2009, 83) toteaa, että kun maahanmuuttajia tarkastellaan yksilöllisesti, saattaa merkittävältäkin osalta maahanmuuttajista jäädä yksi tai useampia vaiheita väliin, kun taas toisella perustan luominen saattaa kestää suhteellisen kauan. Koko prosessin ajan on myös huomattava, että maahanmuuttaja on paitsi yksilö myös perheellinen ja yhteisönsä jäsen. Erityisesti puoliso ja lapset on otettava huomioon. Maahanmuuttajaa ei voida käsitellä irrallisena muusta yhteiskunnasta eikä myöskään irrallisena maahanmuuttajien omista yhteisöistään.

Vuonna 1999 voimaantulleessa kotouttamislaissa (Laki 493/1999 ja muutos 118/2002) kotoutumisen määriteltiin tarkoittavan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamislaissa on määritelty yksilöllisiä toimenpi-

teitä, jotka kohdistuvat erityisesti niiden maahanmuuttajien kotoutumisen tukemiseen, jotka ovat työttömiä tai tarvitsevat muuten yhteiskunnan toimeentulojärjestelmien tukea. Myös työvoimaan kuulumattomilla perheenjäsenillä ja erityisesti nuorilla tulee olla todelliset mahdollisuudet kouluttautua ja elää myönteisessä vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön kanssa. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 18.)

Perhoniemi ym. (2006, 13–14) näkee kotoutumisen määrittelyssä yhdistyvän kolme maahanmuuttajien kohtaamaa haastetta. Ensiksi maahanmuuttajien on onnistuttava järjestämään uuden elämänsä elinolot tyydyttävällä tavalla. Tämä tarkoittaa monesti työn löytämistä tai muuten taloudellisen toimeentulon varmistamista sekä asumisen järjestämistä. Toiseksi maahanmuuttajan on opeteltava uusia taitoja ja kulttuurisia tapoja säilyttäen samalla itselleen tärkeitä kulttuurisia perinteitä. Tämä tarkoittaa myös sosiaalista kanssakäymistä valtaväestön kanssa. Kolmanneksi näihin käytännöllisiin, kulttuurillisiin ja sosiaalisiin muutoksiin on sopeuduttava myös henkisesti. Aktiivinen toimiminen uudessa kotimaassa ja onnistunut elämänmuutos edellyttävät maahanmuuttajilta henkistä sopeutumista nimenomaan edellä mainittuihin muutoksiin.

Kotouttamisella puolestaan tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja (Lepola 2002, 224). Kotouttamistoiminnasta säädetään kotouttamislaissa (L 493/1999, muutos L 118/2002) ja asetuksessa (A 511/1999, muutettu A 1469/2001 ja A 156/2002). Kotouttamisen konkreettisia työkaluja ovat kotouttamisohjelma ja kotouttamissuunnitelma.

2.3 Kotouttamisohjelma ja kotoutumissuunnitelma

Yleisvastuu ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisesta ovat kunnalla (Arajärvi 2009, 65). Kunnan kotouttamisohjelma sisältää suunnitelman tavoitteista, toimenpiteistä, voimavaroista sekä yhteistyöstä maahanmuuttajien kotouttamisessa. Ohjelmaan sisällytetään myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen. Kotouttamisohjelma laaditaan yhteistyössä työvoima- ja muiden viranomaisten sekä KELAN kanssa. (Lepola 2002, 224.)

Myös Savonlinnan kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelmassa (2009) sanotaan, että kotouttamisella tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla viranomaiset edistävät maahanmuuttajan kotoutumista. Lisäksi siellä mainitaan, että kotouttamisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä ja maahanmuuttajaryhmien yhteisöllistä kaksisuuntaista sopeutumisprosessia suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttaja yksilöllisesti kehittyy suomalaisen yhteiskunnan jäsenyyteen. Hän osallistuu tasavertaisena yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään myös omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. (Vaarnamo 2010.)

Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan kunnan, TE-toimiston ja maahanmuuttajan kesken toimenpiteistä, jotka tukevat maahanmuuttajaa ja hänen perhettään yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen hankkimisessa. Kotoutumissuunnitelmaan on oikeus maahanmuuttajalla, joka ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi ja joka hakee toimeentulotukea, enintään kolmen vuoden ajan siitä, kun hänet on merkitty väestörekisteriin pysyvästi Suomessa asuvaksi. Kotoutumissuunnitelmaan kuuluu maahanmuuttajan ja hänen perheensä kokonaistilanteen selvittäminen, osaamiskartoitus, jossa arvioidaan maahanmuuttajan kieli- ja ammattitaito, kotoutujan omien suunnitelmien selvittäminen, tarvittavien kotoutumista ja työnhakutaitoja edistävien toimenpiteiden kirjaaminen sekä koulutus- ja työnhakusuunnitelman laatiminen. (Lepola 2002, 224.)

Myös Arajärven (2009, 64–65) mukaan kotoutumissuunnitelmassa on tarvittaessa otettava huomioon maahanmuuttajan perhe ja koko perheen kotoutuminen. Kotoutumissuunnitelma voidaan laatia tämän mukaan myös alaikäiselle maahanmuuttajalle, jolla ei ole oikeutta kotoutumissuunnitelmaan, jos hän itse tai hänen vanhempansa sitä pyytävät tai kunnan viranomaiset katsovat sen tarkoituksenmukaiseksi. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan kestää kolme vuotta maahanmuuttajan ensimmäisestä kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä. Erityisistä syistä, joita ovat mm. luku - ja kirjoitustaidon puute, perusopetuksen oppimäärän hankkiminen, sairaus, vanhempainrahakausi, lasten hoito jne., suunnitelmakautta voidaan jatkaa enintään kahdella vuodella.

Kotoutumissuunnitelman laatimisen tarkoituksena on, että maahanmuuttajat hankkivat kotoutumiskauden aikana suomalaisessa työelämässä tarvittavan kielitaidon ja

muut yhteiskuntavalmiudet. Suunnitelmaansa toteuttavalle maahanmuuttajalle maksetaan kotoutumistukea, joka muodostuu työttömyysturvalain mukaisesta työmarkkinatuesta ja toimeentulotukilain mukaan maksettavasta toimeentulotuesta. Kotoutumissuunnitelma on laadittava viimeistään silloin, kun asiakkaan työttömyys tai toimeentulotuen saaminen on kestänyt yhdenjaksoisesti kaksi kuukautta tai alaikäisen pyytäessä kotoutumissuunnitelmaa, pyynnöstä on kulunut kaksi kuukautta. Maahanmuuttaja on lain nojalla pyrittävä ohjaamaan suunnitelmanmukaisiin toimenpiteisiin kuukauden kuluessa suunnitelman laatimisesta. (Arajärvi 2009, 65.)

Kotoutumissuunnitelma on aina maahanmuuttajaa koskeva henkilökohtainen suunnitelma niistä palveluista ja toimenpiteistä, jotka edistävät ja tukevat hänen mahdollisuuksiaan hankkia riittävä suomen tai ruotsin kielen taito ja muita yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Kotoutumissuunnitelma korvaa työnhakusuunnitelman työmarkkinatuen saamiseksi arvioitaessa. Kotoutumissuunnitelma perustuu yhdessä maahanmuuttajan kanssa laadittuun palvelutarvearvioon. Se sisältää maahanmuuttajan osaamisen ja taidot työhön tai koulutukseen ohjaamisen helpottamiseksi. Työ- ja elinkeinotoimiston tulee varmistaa tarvittaessa tulkin avulla, että maahanmuuttaja on ymmärtänyt suunnitelman tarkoituksen ja sisällön sekä siihen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Kotouttamislain mukaan työ- ja elinkeinotoimiston tulee ohjata maahanmuuttaja kunnan toimenpiteiden ja palvelujen piiriin, jos hänellä on oikeus kotoutumissuunnitelmaan ja maahanmuuttaja ei terveydentilansa tai siihen rinnastettavan syyn vuoksi voi osallistua työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin. (Arajärvi 2009, 65–66.)

On kuitenkin otettava huomioon, että kotoutumissuunnitelma ei ole viranomaista velvoittava asiakirja siinä mielessä, että maahanmuuttajalle olisi oikeus suunnitelmassa sovittuihin toimenpiteisiin ja palveluihin. Niiden järjestäminen riippuu viime kädessä viranomaisen voimavaroista. (Arajärvi 2009, 66.)

2.4 Kotoutumista tukeva toimenpide

Lepolan mukaan (2002, 225) kotoutumista tukevat toimenpiteet, joista kotoutumissuunnitelmassa sovitaan, ovat joko työvoimapoliittisia toimenpiteitä tai niihin rinnastettavia toimenpiteitä. Työvoimapoliittisia toimenpiteitä ovat työvoimakoulutus, maa-

hanmuuttajakoulutus, työelämävalmennus ja työharjoittelu. Rinnastettavia toimenpiteitä voi puolestaan muodostua opiskelusta, harjoittelusta, tehtävistä kansalaisjärjestöissä, muusta vapaaehtoistoiminnasta tai muista kotoutumista edistävästä toimenpiteistä. Kotoutumista tukevaan toimenpiteeseen on sisällytettävä tarpeen mukaan suomen tai ruotsin kielen oppimismahdollisuuksia ja sen tulee edistää ja parantaa maahanmuuttajan työmarkkinoille ja koulutukseen pääsyn edellytyksiä.

Arajärven mukaan (2009, 63) kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä ja palveluja ei ole kuitenkaan kovin yksityiskohtaisesti lailla säädelty. Kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä ja palveluja ovat kuitenkin ohjaus, neuvonta ja tiedottaminen, perehdyttäminen yhteiskuntaan ja sen toimintaan, sekä suomen tai ruotsin kielen opetus. Lisäksi siihen kuuluu työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen ja työmarkkina-toimenpiteisiin rinnastettavat toimenpiteet, luku- ja kirjoitustaidon opetus sekä perusopetusta täydentävä opetus.

Myös tulkkaus, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet ja palvelut tukevat maahanmuuttajan kotoutumista. Alaikäisten maahanmuuttajien erityistarpeiden vaatimat toimenpiteet ja erityistä tukea tarvitseville ryhmille järjestettävät toimenpiteet sekä muut palvelut, jotka kannustavat maahanmuuttajaa omatoimisesti hankkimaan yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja kuuluvat näihin em. palveluihin. Kaikkia viranomaisia maahanmuuttaja-asioissa yhdistävä piirre on, että maahanmuuttajien neuvonnan ja ohjauksen tarve on suurempi kuin kantaväestöön kuuluvien keskimääräinen tarve. (Arajärvi 2009, 63.)

2.5 Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia (ELY-keskus)

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset) on perustettu 1.1.2010. ELY-keskuksia on 15 ja niihin on koottu entisten TE-keskusten, alueellisten ympäristökeskusten, tiepiirien, lääninhallitusten liikenne- ja sivistysosaston sekä Merenkulkulaitoksen tehtäviä. ELY-keskusten tehtäviä ovat mm.:

- yritysten neuvonta-, rahoitus- ja kehittämispalvelut, työllisyysperusteiset tuet ja työvoimakoulutus, maatalo- ja kalatalousasiat, maahanmuuttoasiat ja EU:n rakennerahastohankkeet

- ympäristönsuojelu, alueiden käytön ja rakentamisen ohjaus, luonnonsuojelu, ympäristön tilan seuranta, vesivarojen käyttö ja hoito
- maanteiden kunnossapito, tiehankkeet, liikenteen lupa-asiat, liikenneturvallisuus, joukkoliikenne ja saaristoliikenne
- ammatillinen koulutus, kirjasto-, liikunta-, opetus- ja nuorisotoimen tehtävät.

ELY-keskukset toimivat yhteistyössä maakunnan liittojen kanssa ja työ- ja elinkeino-toimistot (TE-toimisto) ovat niiden alaisia. ELY-keskuksen työvoimaosasto toimii alueellisena hallintoviranomaisena työministeriön toimivaltaan kuuluvissa asioissa. Sen tehtävänä on huolehtia työmarkkinoiden alueellisesta toimivuudesta ja muusta työvoima- ja työelämäasioiden alueellisesta edistämisestä, maahanmuuttajien yhteiskuntaan ja työelämään kotoutumisen edistämisestä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta sekä muista erikseen määräytyistä tehtävistä. Maahanmuuttoon liittyvissä asioissa ELY-keskuksen tehtävät liittyvät kotouttamisen suunnitteluun, ohjaukseen ja seurantaan sekä koulutukseen ja tiedottamiseen, pakolaisten vastaanottoon ja kuntiin osoittamiseen, inkeriläisten paluumuuttoon sekä etnisen tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämiseen. (Lepola 2002, 227.)

3 KOTOUTTAMISEN KESKEISIMMÄT VALTAKUNNALLISET OHJEET

Maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyy yhtenäistä ohjeistusta koko Euroopan alueella, joka koskee jokaista jäsenvaltiota Suomi mukaan lukien. Seitsemän vuotta sitten pidetyssä Thessalonikin Eurooppa-neuvoston kokouksessa valtioiden ja hallitusten päämiehet kehottivat jäsenvaltioita vaihtamaan näkemyksiä kotouttamisesta ja ottamaan oppia toistensa kokemuksista. Euroopan komissio ja kotouttamisasiosta vastaavat kansalliset yhteyspisteet (säännöllisesti kokoontuvat alan asiantuntijat) päättivät laatia käsikirjan kotouttamista koskevista hyvistä toimintatavoista. Ensimmäinen kotouttamiskäsikirja ilmestyi jo 2004 ja uusin kolmas käsikirja huhtikuussa 2010. Käsikirjassa käsitellään hyvin tärkeitä aiheita: tiedotusvälineitä ja kotoutumista, tietoisuuden lisäämistä ja maahanmuuttajien voimaannuttamista, keskustelufoorumeja, kansa-

laisuuden saamista ja aktiivista kansalaisuutta sekä maahanmuuttajanuoria, koulutusta ja työmarkkinoita. (Euroopan komissio 2010.)

Kotouttamiskäsikirjaan on koottu hyviksi havaittuja menettelytapoja ja parhaita käytänteitä eri puolilla Eurooppaa toimivien päättäjien ja käytännön toimijoiden kokemusten perusteella. Käsikirjassa esitetään konkreettisia esimerkkejä maahanmuuttajien kotoutumisen eri osa-alueilta. Tarkoituksena on edistää laajemmin kotouttamispolitiikan suunnittelua Euroopan unionissa (EU) etenkin kehittämällä maahanmuuttajien kotouttamista varten erityinen eurooppalainen kehys. (Euroopan komissio 2010.)

Käsikirjan mukaan kotouttamisen yhtenä tavoitteena on lähentää eri yhteiskuntaryhmiä toisiinsa pitkällä tähtäimellä. Tämä edellyttää, että toimintaan osallistuvat aktiivisesti kaikki kansalaiset ja maassa asuvat riippumatta siitä, onko heillä maahanmuuttajatausta vai ei. Heidän taidoillaan ja osaamisellaan on käyttöä yhteiskuntaelämässä, talous- ja kulttuurielämässä ja kansalaistoiminnassa. Yksilöt voivat kehittää taitojaan elinikäisen oppimisen myötä ja voimaantuvat, kun heistä tulee osa moniarvoisen yhteiskunnan muutosvoimia. Yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet samoin kuin valtavirran instituutioiden avautuminen vähemmistöryhmille luovat edellytykset osallistumiselle. Maahanmuuttajataustaiset henkilöt saattavat kohdata vaikeuksia, jotka liittyvät heidän alkuperäänsä tai asettautumisedellytyksiinsä tai syrjintään. Kantaväestöön kuuluvat puolestaan saattavat kokea hankalaksi elämän uusien naapurien rinnalla, koska se edellyttää mukautumista ympäröivän yhteiskunnan lisääntyvään moniarvoisuuteen ja kansalaisuutta ja osallistumista koskevien uusien käsitteiden omaksumista. (Euroopan komissio 2010.)

Käsikirjassa mainitaan myös kotoutumista tukevan palveluverkoston toiminnan edellytyksistä. Aktiivista kansalaisuutta koskevia uusia järjestelyjä voidaan luoda poistamalla esteitä ja hyödyntämällä sosiaalista kotoutumista edistävien toimijoiden työtä. Omaksumalla oppivan organisaation roolin viranomaiset, kansalaisyhteiskunta ja yksityinen sektori voivat sekä saada itselleen hyötyä että edistää kotoutumisprosessia. Ne voivat parantaa kulttuurientuntemustaan ja varautua jo ennalta yhä moniarvoisemman väestön muuttuviin tarpeisiin, yhteiskunnalliseen dynamiikkaan ja hyvinvoinnin edellytyksiin. (Euroopan komissio 2010.)

Kotoutumiskäsikirjan mukaan sosiaalinen kotoutuminen on kahdensuuntainen prosessi, jossa sekä maahanmuuttajat että suuri yleisö sopeutuvat toisiinsa. Tietoisuus edistää voimaantumista, kun eri ryhmät oppivat muodostamaan valistuneita mielipiteitä moniarvoisuudesta ja rohkaistuvat osallistumaan mielipiteidenvaihtoon aktiivisemmin. Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi ja se on yhteydessä ihmisen omaan haluun, omien päämäärien asettamiseen, samoin luottamukseen omiin mahdollisuuksiinsa sekä näkemykseen itsestään ja omasta tehokkuudestaan (Siitonen 1999, 117–118).

Voimaantuminen auttaa maahanmuuttajia auttamaan itseään. Se perustuu siihen, että maahanmuuttajat tunnistavat omat tarpeensa ja liittyviä voimavaroja ja valmiuksia. Tämän ansiosta maahanmuuttajat ja maahanmuuttajajärjestöt voivat tehdä tietoisempia valintoja ja sitoutua osallistumaan aktiivisemmin kotoutumisen kehittämiseen. Voimaantuminen edistää tietoisuutta, kun hankkeiden yhteydessä aletaan tunnistaa maahanmuuttajien ainutlaatuiset taidot tietoisuutta lisäävinä tekijöinä ja kehittää niitä edelleen. Voimaannuttaminen ja tietoisuuden lisääminen vahvistavat vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken, kun ihmiset osallistuvat vapaaehtoisesti valtavirran instituutioiden toimintaan ja muodostavat uusia organisaatiokumppanuuksia tai osallistuvat kansalaisina kotouttamista koskevaan päätöksentekoon ja uusiin toimintamuotoihin paikallisdemokratian ja kansalaistoiminnan puitteissa. (Euroopan komissio 2010.)

Euroopan komission antamat linjaukset ovat suuntaa antavia Suomen sisäiselle kotouttamisohjelmalle ja siihen liittyvien järjestöjen toiminnalle. Suomen hallitus on antanut periaatepäätöksellään ensimmäisen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman 1997. Ohjelmassa painottuivat päätöksen nimen mukaisesti ensisijaisesti pakolaispoliittiset kysymykset. Työperusteinen maahanmuuttopolitiikka oli sivuosassa. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen strategia-asiakirjan mukaan maahanmuuttopolitiittisen ohjelman valmistelun tarkoituksena on määritellä maahanmuuttopolitiikan arvot tavoitteena ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittaminen sekä hyvän hallintokulttuurin vahvistaminen. Samalla on tarkoitus torjua maahanmuuttoon liittyviä uhkia. (Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma 2006.)

Strategia-asiakirjan mukaan maahanmuuttopolitiittisen ohjelman tulee olla kokonaisvaltainen. Eri osa-alueet käsittävät maahantuloon, maassa oleskeluun ja maasta pois-

tamiseen sekä työntekoon, kotoutumiseen, opiskeluun, sosiaaliturvaan, asumiseen ja etnisiin suhteisiin liittyvät kysymykset. Myös kansainvälisen suojelun antamiseen liittyvät kysymykset tulee sisällyttää maahanmuuttopoliittiseen ohjelmaan. Menettelyihin liittyviä kysymyksiä tulee tarkastella erityisesti oikeusturvan ja tehokkuuden kannalta. Myös maahanmuuton taloudellisia, yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia vaikutuksia tulee tarkastella. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006.)

Ohjelmassa on omaksuttu kokonaisvaltainen lähestymistapa. Keskeisiä teemoja ovat muun muassa varautuminen näköpiirissä oleviin työvoiman saatavuusongelmiin myös työperusteista maahanmuuttoa kehittämällä, opastusjärjestelmän luominen, kotouttamisjärjestelmän ohjauksen tehostaminen, väestöryhmien välisten etnisten suhteiden parantaminen sekä siitä huolehtiminen, että Suomi tulevaisuudessakin kykenee huolehtimaan humanitaarisista ja muista kansainvälisistä sitoumuksistaan. Pää-paino on kuitenkin työperusteisen maahanmuuton edistämisessä. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006.)

Myös kotouttamiseen liittyvän palveluverkoston toiminta on mainittu hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006). Sen mukaan maahanmuuttopoliittisen ohjelman toimeenpano edellyttää myös eri toimijoiden, kuten valtionhallinnon eri sektoreiden, kuntien sekä työmarkkina- ja muiden järjestöjen keskinäisen yhteistyön jatkuvaa kehittämistä.

Järjestötoiminta on tämän näkemyksen mukaan yksi keskeinen toimija maahanmuuttajien kotouttamisessa. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) työjaosto on asettanut 2007 Järjestöjen kotouttamisen ja etnisen yhdenvertaisuuden politiikka työryhmän. Työryhmän tehtäväksi annettiin valmistella maahanmuuttajajärjestöjen esitykset politiikkalinjauksiksi hyvien etnisten suhteiden ja kotouttamisen edistämiseksi Suomessa. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2008.)

Järjestöjen kotouttamisen ja etnisen yhdenvertaisuuden politiikka -työryhmän raportti (2008) sisältää työryhmän esityksiä koskien järjestöjen roolin kehittämistä kotouttamisessa, järjestöjen vaikutusmahdollisuuksien ja eri toimijoiden yhteistyön kehittämistä sekä hyvien etnisten suhteiden edistämistä. Raportissa esitetyt kehittämis-

tukset on kerätty haastattelemalla järjestötyöryhmän jäseniä sekä hyödyntämällä maahanmuuttajajärjestöille 2007 järjestetyn workshop-seminaarin työpajojen tuloksia. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2008.)

Työryhmä esittää raportissa toimenpide-ehdotuksia järjestöjen roolin kehittämiseksi kotouttamisen ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Raportista löytyy ehdotuksia lainsäädännöllisistä muutoksista, ehdotuksia resurssien lisäämiseksi ja rahoitusohjauksen selkeyttämiseksi, ehdotuksia koulutustoiminnan kehittämiseksi ja järjestöjen voimaistamiseksi sekä ehdotuksia vaikutusmahdollisuuksien läpinäkyvyyden lisäämiseksi ja tasavertaisen yhteistyön vahvistamiseksi. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2008.)

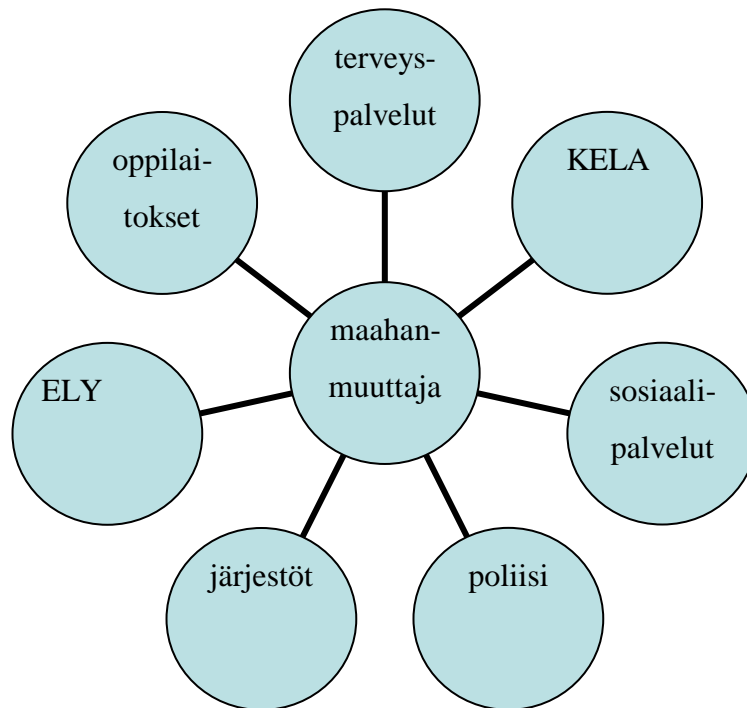
Kotouttamislain piirissä olevien lisäksi kaikki muutkin maahanmuuttajat, riippumatta oleskeluluvan myöntämisen perusteista, tarvitsevat tietoa ja opastusta yhteiskunnassa toimiakseen. Maahan muuttavat työntekijät ja elinkeinonharjoittajat ja heidän perheenjäsenensä yleensä kuitenkin jäävät yksilöllisten kotoutumista edistävien toimien ulkopuolelle. Näiden ryhmien opastus työelämään ja yhteiskuntaan tapahtuu nykyisin lähinnä työnantajalle kuuluvan työhön perehdyttämisen ja ulkomaalaisen omatoimisen tiedonhankinnan muodossa. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2008.)

4 KOTOUTUMISTA TUKEVA PALVELUVERKOSTO

Maahanmuuttajien kotoutumisen tukemiseen osallistuu paljon eri toimijoita yhteiskunnan eri tasoilta. Pitkänen (2006, 26) näkee julkisen sektorin henkilöstön roolin keskeisenä ulkomailta Suomeen muuttavien työelämävalmiuksien kehittämisessä ja yhteiskunta- ja työelämään integroimisessa. Ulkomaalaisten maahantuloon ja kotoutumiseen liittyviä asioita hoitavat Suomessa useat eri hallintoalat.

Pitkäsen mukaan (2006, 26–27) sisäasiainministeriön hallintoalaan kuuluvien rajavartiomiesten ja poliisien työ liittyy ulkomaalaisten maahantulon ja maassa oleskelun kontrollointiin sekä kansallisesta turvallisuudesta ja järjestyksestä vastaamiseen oikeusministeriön hallintoalaan kuuluvien viranomaisten kanssa. Näitä viranomaisia ovat tuomarit, syyttäjät ja oikeusavustajat. Sen sijaan työministeriön, opetusministeriön ja

sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimivien viranomaisten keskeisenä tehtävänä on tukea ulkomailta Suomeen muuttavien taloudellista integraatiota, sosiokulttuurista sopeutumista ja hyvinvointia. Näitä viranomaisia ovat TE-toimiston henkilöstö, yleissivistävien- ja ammatillisten oppilaitosten opettajat, sosiaalityöntekijät, lääkärit ja hoitajat. Kuvaan 2 on koottu maahanmuuttajan kotoutumiseen liittyvät keskeisimmät palveluverkoston toimijat ryhmittäin.

KUVA 2. Maahanmuuttajan kotoutumiseen liittyvä keskeinen palveluverkosto ryhmittäin

Tässä työssä keskitytään pääsääntöisesti kuvaamaan kotouttamisprosessiin liittyvää palveluverkoston toimintaa muutaman keskeisen toimijan kautta. Työhallinnon alaan kuuluvilta viranomaisilta edellytetään erityistä aktiivisuutta maahanmuuttajien työelämävalmiuksien kehittämisessä ja työelämään pääsyn tukemisessa. Näin ollen TE-toimistojen henkilöstö on tässä keskeisessä roolissa (Pitkänen 2006, 299.) Maahanmuuttajien palveluihin erikoituneiden sosiaalitoimen ja TE-toimiston henkilöstön työpanosta tarvitaan eniten yksilöllisten sovitettujen kotoutumispalvelujen tuottamiseen (Päivärinne 2002, 25).

Yleisten palvelujen saaminen ja niihin liittyvät ongelmat ovat periaatteessa riippumattomia maahanmuuttajastatuksesta (Arajärvi 2009, 37). Maahanmuuttajien kannalta näissä palveluissa olennaista on lähinnä se, toimeenpannaanko palveluja maahanmuuttajille toisella tavalla kuin kantaväestölle tai aiheutuuko maahanmuuttajan asemasta erityisiä yleisten palvelujen piiriin kuuluvia tarpeita. Kysymykseen saattavat tulla esimerkiksi pidemmät odotus- tai toimeenpanoajat, maahanmuuttajastatuksesta johtuvat ongelmat, esimerkiksi epäselvyys oikeudesta saada palveluja sekä maahanmuuttajien tietämättömyys oikeudesta palveluihin.

Maahanmuuttajille erityisesti suunnatuissa palveluissa tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä normaalisuusperiaatteeseen ja palvelujen integroimiseen osaksi viranomaisten yleistä toimintaa. Tärkeä seikka maahanmuuttajien kannalta on riittävän neuvonnan ja ohjauksen varmistaminen niissä tilanteissa, kun maahanmuuttajan tulisi ottaa yhteyttä tiettyyn viranomaiseen, oppilaitokseen tai muuhun toiminnan järjestäjään. Näissä tilanteissa on varmistettava, että maahanmuuttaja tietää kehen, milloin ja joskus myös miksi hänen on otettava yhteyttä. Erityisesti nämä nivelvaiheet ovat ratkaisevia, jotta kotouttamisprosessi ja palveluketju eivät katkea. (Arajärvi 2009, 88–89.)

Kaikissa niissä tapauksissa, joissa maahanmuuttaja osaamisensa perusteella voi olla kantaväestöllekin tarkoitettujen palvelujen käyttäjänä, tulee toimia tämän mukaisesti. Toisaalta näissäkin tilanteissa on tarpeellista ottaa huomioon maahanmuuttajan suurempi ohjauksen ja neuvonnan tarve. (Mts. 89.)

5 TÄRKEIMMÄT TUTKIMUKSET KOTOUTTAMISESTA

Maahanmuuttajiin ja kotoutumiseen liittyviä tutkimuksia, opinnäytetöitä, selvityksiä ja erilaisista hankkeista sekä kirjallisuutta on tehty paljon. Tässä työssä keskitytään kuitenkin lähinnä niihin tutkimuksiin ja töihin, jotka tarkastelevat jollakin tavalla maahanmuuttajien kotoutumista ja siihen liittyvää palvelutoimintaa. Kiistatta on selvää, että yksi kotoutumiseen vaikuttavista tärkeimmistä tekijöistä on maahanmuuttajan mahdollisuus työllistyä.

Pentti Arajärvi (2009) on tehnyt selvityshankeen maahanmuuttajien työllistymisestä ja kannustinloukuista Sisäministeriön pyynnöstä. Selvityksen ehdotuksilla pyritään vahvistamaan maahanmuuttajien yhteiskuntaan ja työhön sitoutumista ja tarkastellaan heidän toimeentuloaan erityisesti kannustinloukkujen kannalta. Yleisenä tavoitteena on koota työllistymisprosessi yhdeksi kokonaisuudeksi.

Ehdotukset koskevat kotoutumissuunnitelmien soveltamisalan laajentamista ja sen muuntamista oikeudeksi. Selvityksessä ehdotetaan myös neuvonnan ja ohjauksen lisäämistä, viranomaisten voimavarojen varmistamista, viranomaisvastuiden selkeyttämistä, eräiden toimenpiteiden muuttamista viranomaista velvoittavaksi sekä seuranta-järjestelmän ja kehittämisindikaattorien luomista. Kehittämis ehdotusten painopiste on koulutuksessa ja työssä tarvittavan suomen tai ruotsin kielen taidonantamisessa, ammatillisen pätevyyden saavuttamisessa ja arvioinnin tehostamisesta sekä kotouttamissuunnitelman laadinnan ja vaikuttavuuden nopeuttamisesta ja parantamisesta. (Arajärvi 2009.)

Arajärven (2009, 144) selvityksen mukaan maahanmuuttajan kotoutuminen ja ammatillisen pätevyyden täydentäminen tai hankkiminen vie useissa tapauksissa joitakin vuosia, joten toimenpiteiden välitön aloittaminen ei merkitse voimavarojen hukkaamista. Se merkitsee yhteiskunnan kokonaisedun ja maahanmuuttajan yksilöllisen edun mukaista toimintaa. Seurauksena on todennäköisesti kotoutumissuunnitelmien realiteisuuden lisääntyminen, kun viranomaisen tietää olevansa vastuussa suunnitelman toteuttamisesta ja toisaalta kytkee toimenpiteet rahoitukseen.

Selvityksen mukaan avainasemassa on kotoutumislainsäädännön uudistaminen ja koulutusta koskevien viranomaisvelvoitteiden vahvistaminen. Erityisen tärkeitä lyhyellä aikavälillä on työvoimaviranomaisten toimintaedellytysten vahvistaminen erityisesti kotoutumistoimenpiteiden mahdollisuuksia nopeuttamalla ja kielenopetusta kohentamalla ja pidemmällä aikavälillä muiden opetusta koskevien toimenpiteiden täytäntöönpano. (Arajärvi 2009, 144.)

Monikulttuurisuuteen liittyviin kysymyksiin erikoistunut Jyväskylän yliopiston tutkija Olivier Irrmann (2009) koordinoi parhaillaan tutkimusta Suomeen saapuvien korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien työllistymistä. Suomen Akatemian rahoittaman

nelivuotisen tutkimusprojektin päämääränä on kartoittaa ja lanseerata uusia keinoja tukea työhönottajia ja muita työnhakuprosessissa mukana olevia tahoja Suomeen saapuvien korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työllistymisen helpottamiseksi.

Monien tutkimusten mukaan työllistyminen ja työllistymisen mahdollisuudet vaikuttavat maahanmuuttajan kokonaisvaltaiseen kotoutumiseen. Esimerkiksi Matti Sarvimäen (2009) neljästä esseestä koostuva väitöskirja on julkaistu VATT:n julkaisusarjassa. Essee ”Assimilation to a Welfare State: Labor Market Performance and Use of Social Benefits by Immigrants to Finland” käsittelee maahanmuuttajien työllistymistä ja sosiaaliturvan käyttöä. Tutkimus tarkastelee maahanmuuttajien kotoutumista suomalaisille työmarkkinoille ja hyvinvointijärjestelmään.

Sarvimäen (2009) väitöskirja keskittyy muun muassa suomessa asuvien maahanmuuttajien työllisyyteen, tuloihin ja tulonsiirtoihin. Tarkoituksena oli mitata maahanmuuttajien ja kantaväestön tuloerojen dynamiikkaa, tuloerojen suuruutta. Sarvimäen tutkimuksen tulosten mukaan maahanmuuttajat pärjäävät työmarkkinoilla huomattavasti kantaväestöä heikommin. Ensimmäisen kokonaan suomessa vietetyn kalenterivuoden aikana OECD-maiden ulkopuolelta tulleiden miesten keskimääräiset ansiotulot olivat vain viidenneksen saman ikäisten, samoilla alueilla asuvien ja samankaltaisessa perhetilanteessa olevien kantaväestöön kuuluvien miesten ansiotuloista. Vastaavasti OECD-maiden ulkopuolelta tulleiden naisten ansiotulot olivat alle kymmenyksen samalla tavoin määritellystä vertailuryhmästä. OECD-alueelta tulleiden maahanmuuttajien tulot olivat selvästi paremmat, mutta kuitenkin vertailukelpoista kantaväestöä matalammat.

Maahanmuuttajien tulot kuitenkin kasvavat nopeasti suomessa asutun ajan myötä. Sarvimäen tutkimuksen (2009) mukaan tulokehitys selittyy pääosin kohonneella työllisyydellä, joskin myös keskimääräinen kuukausipalkka kasvaa jonkin verran. Tulojen kasvusta huolimatta ero kantaväestöön näyttää kuitenkin jäävän pysyväksi.

Sarvimäen väitöskirjan (2009) yhtenä tavoitteena oli arvioida vuoden 1999 kotouttamislaissa luotujen kotouttamissuunnitelmien vaikuttavuutta. Sarvimäen mukaan tällainen yksilöity suunnitelma laaditaan kaikille työttömänä tai toimeentulotuella olevil-

le maahanmuuttajille, jotka ovat asuneet Suomessa alle kolme vuotta. Tavoitteena oli kasata jo ennestään olemassa olevista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä kullekin maahanmuuttajalle parhaiten sopiva yhdistelmä. Sosiaaliturva sidottiin kotouttamissuunnitelman noudattamiseen: Mikäli maahanmuuttaja kieltäytyy osallistumasta suunnitelman tekemiseen tai ei noudata sitä, häneltä voidaan evätä huomattava osa tulonsiirroista.

Sarvimäen tutkimuksen (2009) tulosten mukaan kotouttamissuunnitelmat lisäsivät maahanmuuttajien työllisyyttä merkittävästi. Tämän johdosta heidän vuositulonsa kasvoivat ja heidän saamansa tulonsiirrot vähenivät. Maahanmuuttajien keskimääräinen työllisyys ja keskitulot ovat kuitenkin huomattavasti heikkomat kuin saman ikäisillä ja samoilla alueilla asuvilla syntyperäisillä suomalaisilla. Erot pienenevät maahanmuuttajien asuessa pidempään Suomessa. Tulosten mukaan vuonna 1999 aloitetut kotouttamissuunnitelmat paransivat huomattavasti maahanmuuttajien työllisyyttä ja vähensivät heidän saamiaan tulonsiirtoja. Hänen tutkimuksensa tulokset viittaavat myös siihen, että maahanmuuttajat oppivat ajan myötä käyttämään sosiaaliturvajärjestelmää.

Lahden ammattikorkeakoulussa on tehty opinnäytetyönä Suomi hyvä: thainaisten kokemuksia integraatioprosessista. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttivat thainaisten integraatioprosessiin Lahdessa. Tutkimustehtävä valittiin, koska eri viranomaistahoilla oli herännyt huoli thainaisten jäämisestä maahanmuuttajina kotoutumispalveluiden ulkopuolelle. Tutkimus pohjautui teoreettiseen viitekehykseen, jossa käsiteltiin integraatiota, kotoutumista sekä kulttuuria ja etnisyyttä. (Heikkinen & Tuovinen 2009.)

Heidän tutkimuksessaan ilmeni, että thainaisten integraatioprosessiin vaikuttavia tekijöitä olivat viranomaisten kotouttamistoimenpiteet, lähiverkosto sekä laajemmin lahtelainen elämysympäristö. Kotoutumispalveluista oleellisimpia olivat kielikoulutus, niiden saatavuus, kesto ja riittävyys sekä työllistymisen tärkeys. Lisäksi käsite kotouttamissuunnitelma oli heille kaiken kaikkiaan tuntematon eivätkä he ymmärtäneet, että heidän kanssa oli tehty kotouttamissuunnitelma.

Kivelä (2009) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut kehitysmaataustaisten, matalasti koulutettujen maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen. Hän on tutkimuksessaan pyrkinyt selvittämään, mistä nämä maahanmuuttajat saavat tietoa Suomessa elämisestä ja toimimisesta, millainen merkitys tiedon ja tuen saamisella on heidän kotoutumisessaan suomalaisen yhteiskuntaan sekä millainen merkitys sosiaalisilla verkostoilla ja transnationaaleilla yhteisöillä heille on. Lisäksi tutkimuksessa on tarkasteltu millaisia heidän omat, subjektiiviset kokemukset kotoutumisesta ovat.

Kivelän tutkimuksen mukaan (2009) kehitysmaataustaisten, matalasti koulutettujen maahanmuuttajien kotoutuminen on usein heidän lähtökohtiensa vuoksi haasteellisempaa kuin muiden maahanmuuttajien. He tarvitsevat monenlaista tietoa ja tukea kotoutuakseen suomalaisen yhteiskuntaan. Suomessa maahanmuuttajille tarjolla olevia tietolähteitä ovat esimerkiksi viranomaistapaamiset, esitteet ja erilaiset verkkosivut. Tutkimuksessa ilmeni, että erityisesti maahanmuuton alkuvaiheissa voi näiden tietolähteiden käyttäminen olla haasteellista muun muassa heikon suomen kielen taidon takia, ja koska tieto on jäsenelty viranomaisnäkökulmasta. Usein maahanmuuttajat saavatkin tietoa heille tärkeistä asioista ja tukea suomalaisessa yhteiskunnassa elämiseen sosiaalisten verkostojensa kautta eli sukulaisilta, ystäviltä ja tuttavilta.

Kivelän tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat saivat eniten tietoa ja tukea sosiaalisten verkostojen kautta maahanmuuton kaikissa vaiheissa. Transnationaalit yhteisöt olivat tärkeässä osassa monien elämää, ja yhteyksiä ylläpidettiin omiin etnisiin yhteisöihin Suomessa, lähtömaissa sekä kolmansissa maissa. Suomen palvelujärjestelmän olemassaoloon oltiin tyytyväisiä, mutta sen sujuva käyttäminen koettiin hankalana varsinkin maahanmuuton alkuaikoina. Haastateltavat kokivat, että suomalaisen toimintakulttuurin muodot oli selvitettävä ennen kuin tuki ja apu löytyi. Haastateltavat kokivat kotoutuneensa Suomeen, vaikka kotoutuminen oli ollut hidasta, ja heillä oli ollut vaikeuksia työllistyä.

Muinonen Riikka (2009) puolestaan tarkastelee tutkimuksessaan kotouttamisesta ja pakolaisten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä laadittua tutkimuskirjallisuutta ja poliittista retoriikkaa suhteessa käytännön työstä kumpuaviin asiakirjamerkintöihin ja pohtii niiden välisiä kytköksiä, yhteneväisyyksiä ja eroja. Työ on tekstienvälinen, teoreettinen synteesi asiakirjoista ja alan tutkimuskirjallisuudesta sekä toisaalta sosiaalityön

käytäntöjä, lähinnä kirjaamista ja tiedonkulkua, kartoittava kotimainen katsaus. Hän tarkastelee käytännön työntekijöiden kirjaamisia selontekoina ja tulkintoina siitä, mikä käytännön työn tekemisen kannalta kotouttavassa sosiaalityössä on merkityksellistä.

Tutkimuksen mukaan kotoutuminen määritellään poliittisessa retoriikassa hyvin työelämälähtöisesti, mikä näkyy asiakirjamerkinnöissä. Psykososiaalinen työ jää niihin kirjaamatta, ja ihmisen moniulotteisuus leikkautuu helposti kotouttamisen raamien ulkopuolelle ainakin dokumenttien tasolla. Suuri osa erityisesti maahanmuuttajien erityispalveluissa tehdystä lähityöstä jää nykyisellään kokonaan näkymättömiin, koska ohjausta ja neuvontaa ei kirjata lainkaan, ja sen mukana kirjaamatta jää paljon asiakkaalle tärkeitä teemoja. Asiakaslähtöisyyden ja kulttuurisensitiivisyyden tekeminen näkyväksi myös asiakirjatekstien tasolla on merkittävä työn ohjaamisen keino, johon tulisi kiinnittää huomiota. Kotouttava sosiaalityö kulkee asiakkaan mukana maahanmuuttajien erityispalveluista oman asuinalueen toimipisteeseen ja tämä nivelkohta on monellakin tavalla merkittävä asiakkaan elämässä.

Lisäksi kotouttavan sosiaalityön asiakirjamerkinnöistä käy ilmi, että asiakas saattaa jämähtää kotiin odottelemaan ilmoituksia seuraavista kursseista ja koulutuksista ja jäädä ikään kuin tyhjän päälle. Hyvin alkanut kotoutumisen prosessi voi siis jähmettyä alueella kirjalliseen etuuskäsittelyyn, mikä saattaa olla merkki työn lähtökohtien erilaisista tulkinnoista erityis- ja peruspalveluissa. Se, miten kotoutuminen sosiaalityön ja asiakasprosessien lähtökohtana nähdään sosiaaliviraston eri palveluissa, on pakolaisen kannalta ratkaisevaa ja työn järjestämisen kannalta äärimmäisen tärkeää. (Muinonen 2009.)

Suomalainen Kaisa (2008) on tehnyt kehittämishankkeen ”Maahanmuuttajien opinto-ohjaajan yhteistyöverkosto maahanmuuttajan voimaantumisen tukena. Kehittämishankkeeni taustalla ovat maahanmuuttajien opinto-ohjauksen hajanaisuus ja selkeä maahanmuuttajien opinto-ohjaajan tarve Rovaniemen seudulla. Kehittämishankkeen teoria pohjautuu maahanmuuttajan voimaantumiseen ja hankkeen tavoitteena oli koota mahdollisen maahanmuuttajien opinto-ohjaajan yhteistyöverkosto Rovaniemen seudulla. Maahanmuuttajien kanssa työtä tekevien on hyvä verkostoitua, koska moniammatillisen asiantuntijaryhmän jokainen jäsen tuo mukanaan oman erityisosaami-

sensa vastaamaan maahanmuuttajien haasteisiin. Toimiva maahanmuuttajien opinto-ohjaajan yhteistyöverkosto tukee maahanmuuttajan voimaantumista.

Riittävän hyvät ohjaus-, neuvonta- ja tukipalvelut maahanmuuttajille kohdennettuna lisäävät heidän voimaantumistaan ja hyvinvointiaan. Suomen kielen osaaminen helpottaa palvelujen käyttöä, koulutukseen tai työelämään pääsyä sekä lisää vaikuttamismahdollisuuksia ja yhteyksiä valtaväestön kanssa. Maahanmuuttajien oma opinto-ohjaaja tuntee sekä opinto-ohjauksen että eri kulttuureille ominaisia piirteitä. (Suomalainen 2008.)

Suomalaisen tutkimuksen mukaan (2008) maahanmuuttajien on vaikea löytää runsaasta koulutus- ja työelämätiedon määrästä itselle sopivaa tietoa, jonka vuoksi he tarvitsevat omaa opinto-ohjaajaa tukemaan opiskelua ja työelämään siirtymistä. Maahanmuuttajat tarvitsevat runsaasti henkilökohtaista ohjausta, joka vaatii aikaa ja resursseja. Maahanmuuttajien kanssa työtä tekevien on hyvä verkostoitua, koska moniammatillisen asiantuntijaryhmän jokainen jäsen tuo mukanaan oman erityisosaamisensa vastaamaan maahanmuuttajien haasteisiin. Toimiva maahanmuuttajien opinto-ohjaajan yhteistyöverkosto tukee maahanmuuttajan voimaantumista.

Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla on Perhoniemien ja Jasinska ja-Lahden (2006) seurantatutkimus maahanmuuttajien kotoutumisesta pääkaupunkiseudulle vuosilta 1997–2004. Heidän tutkimuksensa lähtökohta oli työperäisen maahanmuuton lisääntyessä selvittää, miten Suomessa jo yli kymmenen vuotta asuneet maahanmuuttajat ovat kotoutuneet. Tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä olivat onko eri maahanmuuttajaryhmien välillä eroja, mitkä tekijät ovat tärkeitä onnistuneelle sopeutumiselle ja onko havaittavissa merkkejä maahanmuuttajien syrjäytymisestä?

Heidän tutkimuksensa on ollut ensimmäinen laaja tieteellinen yritys tarkastella Suomen maahanmuuttajien kotoutumisen kulkua vajaan vuosikymmenen aikana. Tutkimukseen osallistui 457 vuonna 1997 pääkaupunkiseudulla asunutta maahanmuuttajaa, joiden kotoutumisen etenemistä seurattiin kahdella eri postikyselyllä seitsemän vuoden välein. Pitkittäistutkimuksessa verrattiin seitsemän eri maahanmuuttajaryhmän (venäläisten, virolaisten, etniseltä taustaltaan suomalaisten maahanmuuttajien, soma-

lien, arabiankielisten, vietnamilaisten ja turkkilaisten) kokemuksia toisiinsa, jotta voitaisiin paremmin ymmärtää eri ryhmille ominaisia sopeutumishaasteita ja erityistarpeita. Lisäksi tutkimuksessa pyrittiin saamaan kattava kuva kotoutumisen sujumisesta maahanmuuttajien eri elämänaalueilla.

Tutkimustulosten mukaan maahanmuuttajien kotoutuminen näytti edenneen hyvään suuntaan. Seurantajakson aikana maahanmuuttajien suomen kielen taito oli kehittynyt melko hyväksi ja työssäkäynti yleistynyt. Myös maahanmuuttajien väliset erot henkissä hyvinvoinnissa olivat kaventuneet. Maahanmuuttajien halu integroitua suomalaisen yhteiskuntaan oli pysynyt yhtä voimakkaana seurantajakson aikana. Sen sijaan pyrkimykset sulautua valtaväestöön olivat oleskeluajan edetessä vähentyneet. Integroitumisesta kertoivat myös toisaalta maahanmuuttajien suuri syntyperäisten suomalaisten ystävien määrä ja toisaalta se, että he samaan aikaan pystyvät pitämään kiinni omasta etnisestä identiteetistään ja kulttuurin syvärakenteisiin kuuluvista perhearvoistaan. Myönteistä oli myös työttömyyden, taloudellisten huolien, terveysongelmien ja sosiaalisen syrjäytymisen verrattain vähäinen kasautuminen seurantaan osallistuneilla. Myönteisistä merkeistä huolimatta kotoutuminen näytti kuitenkin olevan varsin hidas prosessi. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 97.)

Tutkimustulokset osoittivat, että eri maahanmuuttajaryhmillä on osin erilaisia kotoutumisen haasteita ja ongelmia, joihin jatkossa on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Tällaisia epäkohtia ovat somalien ja arabien usein kokema syrjintä, somalien verrattain yleinen eristäytymispyrkimys, vietnamilaisten ja venäläisten sosiaalisen eristämisen riski, venäläisten kokema psyykinen stressi, vietnamilaisten heikko arvio kielitaidoistaan sekä arabiankielisten maahanmuuttajien suomen kielen kehityksen pysähtyneisyys. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 98.)

Perhoniemi ja Jasinskaja-Lahti (2006, 98) toteavat, että monet tekijät osoittautuivat tärkeiksi maahanmuuttajien onnistuneelle sopeutumiselle. Henkistä sopeutumista edistävät työn löytämisen, taloudellisen hyvinvoinnin ja suomen kielen oppimisen lisäksi sosiaaliset verkostot ja niiltä saatu tuki. Syrjintäkokemukset sen sijaan vaikeuttivat henkistä sopeutumista. Työllistymisen ja suomen kielen oppimisen tärkeys maahanmuuttajien henkiselle sopeutumiselle kasvoivat oleskeluajan pidentyessä, ja varhaiset henkisen sopeutumisen ongelmat vaikeuttivat myöhempää työllistymistä.

Pirkko Pitkänen (2006, 32) on tehnyt valtakunnalliseen selvitykseen Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä vuosina 2005–2006 oikeusministeriön, opetusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, sisäasiainministeriön ja työministeriön rahoituksella. Tutkimuksessa selvitettiin rajavartiomiesten, poliisien, oikeusviranomaisten (tuomarit, syyttäjät, oikeusavustajat), työvoimaviranomaisten (työvoimatoimistojen henkilöstö), opettajien (yleissivistävät ja ammatilliset oppilaitokset), sosiaalityöntekijöiden, lääkärien ja hoitajien (terveyden- ja sairaanhoitajat) kokemuksia monietnisestä työstä ja suhtautumista etniseen monimuotoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen Suomen yhteiskunta- ja työelämässä. Tehtävänä oli myös selvittää, miten tilanne on muuttunut 1990-luvun lopun tilanteesta, jolloin ulkomaalaisten muutto Suomeen oli vielä suhteellisen uusi ja hämmennystä herättävä asia.

Tutkimukseen osallistujat valittiin satunnaisotantaa käyttäen ammattiryhmittäin siten, että kunkin ammattiryhmän otokseen poimittiin noin 600 henkilöä, yhteensä 5 574. Tutkimusaineisto hankittiin keväällä 2005 valtakunnallisella postikyselyllä. Kyselylomake koostui strukturoiduista kysymyksistä, joissa vastausvaihtoehdot olivat valmiiksi annettuina, asenneväitteistä ja avokysymyksistä. Lisäksi kullakin viranomaisyhmällä oli lomakkeessa oma sivu, jossa aihetta lähestyttiin nimenomaan kyseisen ammattiryhmän näkökulmasta. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 3 223 henkilöä. Vastausprosentti oli 60. (Pitkänen 2006, 33–34.)

Valtaosa tutkimukseen osallistuneista viranomaisista piti Suomen nykyisiä maahanmuuttopolitiittisia linjauksia pääosin hyvinä, eikä suurempiin muutoksiin nähty tarvetta. Maahanmuuttopolitiikan muuttaminen ulkomaalaisten passiivisesta vastaanotosta aktiiviseksi työvoiman rekrytoinniksi ei kuitenkaan saanut selvää kannatusta; vain vajaa kolmannes vastaajista katsoi, että Suomessa tarvitaan aktiivisia toimia ulkomaisen työvoiman saamiseksi maahan. Kielteisen suhtautumisen taustalla oli huoli suomalaisten työllistymisestä. Tutkimuksen mukaan rajavartijat ja poliisit olivat muita ryhmiä useammin suljetun maahanmuuttopolitiikan kannalla. Suljettua politiikkaa perusteltiin pääosin turvallisuuspoliittisilla syillä. Monet viranomaiset kannattivat ulkomaisen työvoiman kohdennettua rekrytointia työvoimapulasta kärsiville aloille. Nykyistä avoimempi maahanmuuttopolitiikka sai kannatusta etenkin sosiaalityöntekijöiden, oikeusviranomaisten ja lääkärien keskuudessa. (Pitkänen 2006, 111–112.)

Tutkimukseen osallistuneet viranomaiset toivat suhteellisen runsaasti esiin työn organisointiin ja resursointiin liittyviä pulmia: henkilöstöressurssien puute, taloudellisten resurssien puute, kiire, toimintaohjeiden puute, ohjeiden ja käytännön ristiriita jne. Kulttuurien kohtaamiseen liittyviä ongelmia toivat vastauksissaan esiin eritoten sairaan- ja terveydenhoitajat, työvoimaviranomaiset ja sosiaalityöntekijät. Kielivaikeudet ja muut kulttuurien välisen kommunikaation kysymykset tuottivat runsaasti päänvaivaa. Tulkkipalveluja ei ollut riittävästi saatavilla. Myös kulttuurien erilaisuus koettiin ongelmaksi. Tämä näkyi epävarmuutena ulkomaalaistaustaisten asiakkaiden erityistarpeista. (Pitkänen 2006, 114.)

Myös viranomaisten luottamus omiin kulttuurien välisen työn valmiuksiinsa näytti kasvaneen. Silti viranomaisten enemmistö koki edelleen oman koulutuksensa ainakin jossain määrin riittämättömäksi. Kipeimmin kaivattiin kielikoulutusta sekä vähemmistöjen kulttuurisiin käytäntöihin liittyvää koulutusta. Koska tutkimukseen osallistuneilla viranomaisilla oli suhteellisen vähän ulkomaalaistaustaisia työtovereita, olivat vastaajien monietnisen työn kokemukset ymmärrettävästi etupäässä asiakaskontakteja. Yleisesti ottaen kokemukset ulkomaalaistaustaisista asiakkaista olivat myönteisiä; selvällä enemmistöllä vastaajista kokemukset olivat joko ainoastaan tai enimmäkseen myönteisiä. Maahanmuuttajia pidettiin kuitenkin vaikeina asiakkaina ja viranomaisten kokemukset olivat tutkimuksen mukaan selvästi yhteydessä työtehtävien luonteeseen. (Pitkänen 2006, 114.)

Suoritetussa tutkimuksessa positiivinen erityiskohtelu ei saanut kannatusta: vain 2–5 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kahden yhtä pätevän hakijan työnhakutilanteessa maahanmuuttaja pitäisi asettaa etusijalle. Sen sijaan kysyttäessä viranomaisten suhtautumista eriyttäviin tukitoimiin yleisellä tasolla vastaajat olivat, poliiseja ja rajavartijoita lukuun ottamatta, tukitoimien kannalla. Erityisen selvästi asiaa kannattivat peruskoulun ja lukion opettajat ja oikeusviranomaiset, etenkin tuomarit. Asialle lämpenivät myös muut ryhmät (sairaan- ja terveydenhoitajista tosin vain puolet). Mutta kun samaa asiaa kysyttiin oman työyhteisön näkökulmasta, suhtautuminen oli selvästi varauksellisempaa. Ilmeisesti yleisellä tasolla tuotiin esiin ns. viranomaisnäkökulma, mutta kun asia konkretisoitui ja muuttui omakohtaiseksi, suhtautuminen oli huomattavasti varauksellisempaa. (Pitkänen 2006, 115.)

Pitkänen (2006, 115) toteaa tutkimuksensa lopuksi, että tottuminen etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen voi olla vaativa ja aikaa vievä prosessi. Toimintatapojen muutokset edellyttävät uuden oppimista sekä samalla vakiintuneiden toimintatapojen poisoppimista. Samalla se asettaa uusia haasteita julkisen sektorin henkilökoulutukselle, joka ei välttämättä tarjoa nopeita ratkaisuja mutta voi olla rakenteellisten uudistusten avulla yksi mahdollisuus saavuttaa kestäviä ratkaisuja.

Kaikki nämä esiin nostetut työt ovat vain pieni otos maahanmuuttajia käsittelevistä tutkimuksista tai kehittämishankkeista. Valitut otokset kuitenkin sivuavat jollakin tavalla aihepiireiltään tekemääni tutkimusta afgaanipakolaisten kototutumisen toteutumisesta Savonlinnan talousalueella sekä siihen liittyvän palveluverkoston toiminnan kehittämistä.

6 KOTOUTUMISEN TUKEMINEN SAVONLINNASSA

6.1 Savonlinnan kaupungin pakolaistyö

Savonlinnan kaupunki aloitti vuonna 2004, muutaman vuoden tauon jälkeen kiintiöpakolaisten vastaanoton. Vuosittain Savonlinna on vastaanottanut 20–30 kiintiöpakolaista. Savonlinnan kaupunki on lisäksi vastaanottanut turvapaikanhakijoita pakolaistoimen avustuksella vain kiintiön puitteissa. Perheenyhdistämisen kautta on vuosittain kaupunkiin saapunut muutama pakolaisaseman saanut henkilö kiintiön ulkopuolelta. Vuosina 2007–2009 Savonlinnaan on muuttanut 84 myanmarilaista pakolaista. (Savonlinnan kaupunki 2010.)

Savonlinnaan on tullut pakolaisia Bosniasta, Irakista, Afganistanista ja Myanmarista (ent. Burma). Savonlinnan pakolaistoimiston tilaston mukaan Savonlinnassa on 31.12.2008 ollut 493 ulkomaan kansalaista ja noin 30 eri kansalaisuutta. Koko Savonlinnan seudulla on yhteensä 728 ulkomaan kansalaista, kun otetaan huomioon lähikunnat. Savonlinnan TE-toimiston kirjoilla on tällä hetkellä 202 maahanmuuttajataustaista työnhakijaa. (Savonlinnan kaupunki 2010.)

KUVA 3. Savonlinnaan saapuneet pakolaiset vuodesta 2004 alkaen (Savonlinnan kaupunki 2010)

Savonlinnan kaupungin nettisivujen (www.savonlinna.fi) mukaan kaupungin pakolaishuolto on sosiaaliviraston alaista työtä, jota tekevät päätoimisesti pakolaissihteeri ja kaksi pakolaisohjaajaa. Savonlinnan pakolaistyön toimintaa ohjaavat tietyt arvot ja tavoitteet. Näitä ovat ammatilliset ja eettiset periaatteet sosiaalityössä ja palveluohjauksessa, kotoutumisen sekä oman elämänhallinnan tukeminen ja tasa-arvoisuuden korostaminen, itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittaminen huomioiden asiakkaan kulttuurista, oman kielen ja kulttuurin tukeminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja rasismien vastustaminen. Kaupungilla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu pakolaisten vastaanotosta, kotoutumisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta. Kaupunki järjestää kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä ja palveluja

Pakolaistyön tehtäviä ovat kiintiöpakolaisten vastaanotto, sosiaalityö ja palveluohjaus. Kiintiöpakolaisten vastaanottosopimuksessa on määritelty pakolaisten vastaanoton järjestäminen ja kotouttamisohjelma, laskennalliset korvaukset kolmelta vuodelta kuntaan rekisteröinnistä sekä korvaukset toimeentulotuesta, paluumuuttoavustuksesta, erityiskustannuksista, joita ovat mm. terveydenhuollon erityiskustannukset sekä tulkkipalvelut. (Savonlinnan kaupunki 2010.)

Savonlinna pakolaistyö tekee tiiviisti yhteistyötä eri viranomaisten ja palveluntarjoajien kanssa. Yhteistyötahoja ovat mm. asunto- ja koulutoimi, päivähoito, terveydenhuolto, kela, oppilaitokset, IOM (kansainvälinen siirtolaisjärjestö), SPR, rajavartiosto ja poliisi. Pakolaistyön perustehtäviin kuuluu asuntojen varustaminen, tiedottaminen, tulkkien kartoittaminen, vastaanotto Helsinki-Vantaan lentokentällä, rekisteröinti Savonlinnan kaupungin asukkaiksi, asumiseen ja lähiympäristöön perehdyttäminen, kaikki käytännönjärjestelyt mm. pankkitilit, vuokrasopimukset, Kelan etuudet, terveyspalveluihin ohjaaminen ja niin edelleen. (Savonlinnan kaupunki 2010.)

Kiintiöpakolaisten kotouttamiseen liittyvät tehtäviä säätelevät kotouttamislaki (1999/2005), yhdenvertaisuuslaki (2004), ulkomaalaislaki (2004). Näitä tehtäviä ovat sosiaalityö ja arkielämän palveluohjaus, kielikursseille ja työharjoitteluun ohjaaminen, omatoimisuuden tukeminen, perheenyhdistäminen, vapaaehtoinen paluumuuton tukeminen sekä kotoutumissuunnitelmien laatiminen työvoiman ulkopuolella oleville maahanmuuttajille. (Savonlinnan kaupunki 2010.)

Savonlinnan kaupungin voimassa oleva kotouttamisohjelma on vuodelta 2006. Ohjelman päivitetty versio Savonlinnan kaupungin maahanmuuttajien kotoutumisohjelma 2009- on olemassa, mutta se on vielä lopullista hyväksyntää vailla. Pakolaissihteerin Varpu Vaarnamon mukaan (2010) päivitettyssä versiossa on kotouttamisohjelmalle määritelty kotouttamiseen liittyvien lakien ja asetusten mukaisesti tietyjä tavoitteita, joiden mukaan palveluverkoston osien tulisi toimia. Nämä tavoitteet on koottu alla olevaan taulukkoon 1.

TAULUKKO 1. Savonlinnan kotouttamisohjelman tavoitteet (Mikkelin kaupungin kotouttamisohjelma, Pia Boafu-Tulla 2009)

1. Maahanmuuttaja saa perustiedot suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toiminnasta.
2. Maahanmuuttaja on tietoinen perusoikeuksistaan ja velvollisuuksistaan yhteiskunnan jäsenenä.
3. Kaikki maahanmuuttajat saavat sellaisen kielitaidon, että he pärjäävät arkielämän tilanteissa suomen kielellä ja saivat mahdollisuuden työllistymiseen tai muuhun mielekkääseen tekemiseen.
4. Luku- ja kirjoitustaidottomat tai muutoin vähän peruskoulutusta saaneet saavat luku- ja kirjoitustaidon tai täydentävää opetusta.
5. Lapset ja nuoret saivat sellaisen kielitaidon ja yleissivistyksen (peruskoulun päättötodistuksen), että he voisivat jatkaa opintojaan ammatillisessa – ja / tai lukio-opetuksessa.
6. Maahanmuuttajilla on mahdollisuus saada kosketus kuntansa asukkaisiin ja he voisivat tasavertaisina osallistua yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään.
7. Maahanmuuttajat voisivat säilyttää oman kulttuurinsa elävänä ja heillä olisi mahdollisuus tehdä omaa kulttuuriaan tunnetuksi savonlinalaisten keskuudessa.

Taulukkoon 1 kootut tavoitteet ovat suuntaa antavia koko palveluverkoston toiminnalle. Kotoutumisessa on kuitenkin aina otettava huomioon myös maahanmuuttajan oma vastuu kotoutumisen onnistumisesta. Oma kulttuurin ja identiteetin säilyttäminen valtaväestön kulttuurin paineessa helpottaa maahanmuuttajan sopeutumista ja prosessin onnistumista. Savonlinnan kotouttamisohjelmassa 2009 todetaan, että kotoutumisella tarkoitetaan myös maahanmuuttajan yksilöllistä ja maahanmuuttajaryhmien yhteisöllistä kaksisuuntaista sopeutumisprosessia suomalaisen yhteiskunnan kanssa.

6.2 Maahanmuuttajien kotoutumista tukevat palvelut ja hankkeet Savonlinnassa

Savonlinnassa pakolaistoimisto, sosiaalitoimisto, oppilaitokset, TE-toimisto ja erilaiset hankkeet tekevät tiiviisti yhteistyötä maahanmuuttajien aseman ja koulutuksen sekä työllistymisen parantamiseksi. Ne kaikki tarjoavat palvelujaan maahanmuuttajan kotoutumisen tueksi.

Savonlinnan keskustaan on perustettu ohjaus- ja neuvontapalvelupiste maahanmuuttajille (Navigaattori). Samasta tilasta löytyy Kansainvälinen kohtaamispaikka, Pointti-hanke, Savonlinnan kaupungin pakolaistyö sekä Opin Ovi Etelä-Savo-hanke (aikuis-koulutuksen ohjauspalveluhanke).

6.3 Navigaattori

Ohjaus- ja palvelupiste Navigaattorissa maahanmuuttajia palvelevat Kansainvälinen kohtaamispaikka, Pointti-hanke ja Savonlinnan kaupungin pakolaistyö. Toisin sanoen Navigaattorissa hoidetaan maahanmuuttajien palveluohjaus, palveluohjaukseen kuuluvat lupa-asiat, maistraattiin liittyvät asiat (rekisteröityminen, hetu...), kela-asiat (lomakkeiden täyttö, päätösten tulkinta), asuminen (asumistuki, sähkö sopimus...), pankki (tilien avaus, laskujen maksut...), sosiaalitoimisto (toimeentulotuki...), lasten koulu, päivähoito ym. asiat, terveydenhuolto, vapaa-aika jne.

Lisäksi Navigaattorissa etsitään yhdessä maahanmuuttajan kanssa mahdollisia työ-, työvalmennus- ja työharjoittelupaikkoja, tehdään ansioluettelot ja työhakemukset sekä annetaan tarvittava tuki työyhteisölle ja työnantajalle.

6.4 Pointti-hanke

Pointti-hanke on viiden toimijan ESR-rahoitteinen yhteishanke, jossa Savonlinnasta ovat mukana Linnalan Settlementti ry ja Savonlinnan ammatti- ja aikuisopisto. Hanke käynnistyi vuonna 2008 ja kestää vuoden 2010 loppuun. Hanke tarjoaa Etelä-Savossa jo asuville ja uusille vasta muuttaneille maahanmuuttajille ohjausta ja neuvontaa kou-

lutukseen, työllistymiseen ja arkielämään liittyvissä asioissa. Työyhteisöjä tuetaan maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden kohtaamisessa ja viranomaisia sekä palvelujen tuottajia maahanmuuttaja-asiakkaiden palvelemiseen liittyvissä kysymyksissä. (Pointti-hanke 2008–2010.)

Pointti-hanke 2008–2010 tukee osaavan työvoiman varmistamista Etelä-Savoon ja se toimii yhteistyössä Etelä-Savon TE-keskuksen hallinnoiman Itä-Suomi maahanmuuton pilottialueeksi -hankkeen (Makro 14) kanssa: Makro 14-hanke luo väyliä työperustaiselle muutolle ja Pointti-hanke tukee muuttajien asettumista ja kotoutumista maakuntaan. Työperustaisten maahanmuuttajien vastaanottaminen kuntiin ja työyhteisöihin on haaste koko maakunnalle, muuttajat tarvitsevat mm. ohjaus- ja neuvontapalveluja. Lisäksi Etelä-Savossa jo asuvien maahanmuuttajien kotoutumispolku kielenopimisesta ammatilliseen koulutukseen ja sitä kautta työelämään on hidasta. Haasteena on uudenlaisen yhteistyön luominen koulutuksen, työelämän ja palveluverkostojen välille. (Pointti-hanke 2008–2010.)

6.5 ERF (Euroopan Pakolaisrahasto) -projektit vuosina 2006 – 2008

Savonlinnan kaupunki toteutti euroopan pakolaisrahaston (ERF) tuella vuosina 2006 - 2008 kiintiöpakolaisten kotouttamisen liittyviä erityisiä toimenpiteitä. Hankkeen nimi oli vuonna 2006 Koti Savonlinnassa (KOSA), joka tähtäsi savonlinnaan vuosina 2004 - 2006 muuttaneiden afganistanilaisten pakolaisten kotoutumisen tukemiseen. Vuonna 2007 ja 2008 hankkeen nimi muutettiin SISA- Silkkitietä Savonlinnaan projektiksi. Kaupunki vastaanotti tuolloin pakolaisia Myanmarista, entisestä Burmasta. Sen avulla järjestettyjen koulutusten, tapahtumien ja juhlien avulla on pyritty edistämään maahanmuuttajamyönteistä ilmapiiriä kaupungissa. (Vaarnamo 2010.)

Koti Savonlinnassa ja Silkkitietä Savonlinnaan hankkeiden taloudellisella tuella järjestettiin erilaisia koulutus- ja tiedotustilaisuuksia kaupunkilaisille ja eri viranomaistahoille. Samalla tuettiin kaupunkiin muuttaneita pakolaisia heidän oman kulttuurinsa säilymistä edistävien tapahtumien järjestämisessä. Yhteistyössä Savonlinnan Kriisikeskuksen kanssa käynnistettiin pakolaisperheiden tukihenkilötoiminta. (Vaarnamo 2010.)

7 TYÖN AIHE JA TOIMEKSIANTAJA

Tämän työn tavoitteena on selvittää afgaanipakolaisten kotoutumissuunnitelmien toteutuminen ja siihen liittyvän palveluverkoston toiminnan kehittäminen Savonlinnassa. Työn tilaaja on Savonlinnan kaupungin pakolaistyöstä pakolaissihteeri Varpu Vaarnamo. Hänen vastuulleen kuuluu pakolaisten vastaanoton koordinointi. Siihen sisältyy mm. asuntojen, terveydenhuollon sekä opiskelu- ja koulupaikkojen järjestäminen, pakolaisten toimeentulon turvaaminen sekä tiedotus ja informointi suomalaisesta yhteiskunnasta itse pakolaisille.

Työn lähtökohtana ovat Savonlinnan kaupungin päättäjien kaksisuuntaiset mielipiteet kiintiöpakolaisten vastaanottamisen jatkamisesta ja aiheeseen liittyvät moninaiset mielipideilmaukset ja keskustelut (kts. vastaanottokeskusifo.wikidot.com). Savonlinnan kaupunki päätti monien vaiheiden jälkeen keväällä 2010 jatkaa kiintiöpakolaisten vastaanottamista. Kaupunginhallitus piti voimassa perusturvalautakunnan päätöksen, jonka mukaan kaupunki tekee kolmivuotisen sopimuksen pakolaisten vastaanottamisesta. Tänä ja kahtena seuraavana vuonna kaupunki ottaa päätösten mukaisesti vastaan vuosittain 20–25 kiintiöpakolaista. Päätös ei kuitenkaan syntynyt helposti ja herättää edelleen paljon keskustelua eri tahojen piirissä.

Vaarnamo (2010) toteaa, että häneltä on tiedusteltu kaupungin päättäjien toimesta aikaisempina vuosina otettujen kiintiöpakolaisten kotoutumisesta ja sen onnistumisesta. Hänen mukaansa on aiheellista selvittää tietyn pakolaiskohderyhmän kotoutuminen, jotta voidaan toteen näyttää, miten kotouttaminen on Savonlinnassa onnistunut tähän mennessä.

Tutkimuksen kohderyhmäksi valikoitui vuosina 2004–2006 välisenä aikana Savonlinnaan tulleet afgaanipakolaiset. Savonlinnan kaupunki on kaupunginhallituksen päätöksen mukaisesti vastaanottanut vuosina 2004–2006 yhteensä 76 afgaanipakolaista (Savonlinnan kaupunki 2010). Pakolaiset vastaanotettiin humanitäärisin perustein ja ryhmä koostui pääasiassa yksinhuoltajaäideistä lapsineen. Tämä kyseinen ryhmä valittiin sen perusteella, että ryhmän kolmen vuoden kotoutumisaika on mennyt umpeen ja

näin ollen saadaan konkreettista tietoa siitä, kuinka kotoutuminen on onnistunut. Lisäksi suurin osa afgaaniperheistä oli muuttanut Savonlinnan alueelta pois, joten ei ollut varmaa tietoa siitä, miten he olivat kotoutuneet ja pärjänneet muutettuaan paikkakunnalta pois. Vaikka paikkakunnalle jääneiden afgaaniperheiden kotoutuminen on melko helppo selvittää Savonlinnan kokoisessa pienessä kaupungissa, kohderyhmään valittiin kaksi perhettä paikkakunnalta, jotta saataisiin tarvittaessa paikallista näkökulmaa kotouttamisen käytänteiden onnistumisesta Savonlinnassa. Samalla voitaisiin kartoittaa palveluverkoston toimivuutta hieman kattavammin.

Tämän työn tavoitteena on saada vastauksia kotoutumiseen liittyen itse asiakkailta eli asiakasnäkökulmaa. Lisäksi halutaan kartoittaa myös kotoutumiseen liittyvän palveluverkoston toimintaa eli saada työhön toimija/virkamiesnäkökulmaa. Kotoutumiseen kuuluu oleellisesti palveluverkoston eri osien toiminta. Tähän työhön valittiin palveluverkostosta kaksi toimijaryhmää, joita haasteltiin. Toimijoista pyrittiin valitsemaan ne tahot, jotka konkreettisesti ovat eniten osallisena maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa kolmen vuoden aikana.

8 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän työn yhtenä keskeisenä tavoitteena on selvittää Savonlinnaan jääneiden ja poismuuttaneiden yksittäisten afgaanipakolaisten kotoutumissuunnitelmien toteutuminen. Tutkimuksen aineistoina on käytetty TE-toimiston laatimia afgaanipakolaisten henkilökohtaisia kotoutumissuunnitelmia, pakolaistoimiston kotoutumissuunnitelmarunkoa sekä Savonlinnan kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelmaa vuodelta 2009. Edellä mainittujen aineistojen avulla olen pyrkinyt kokoamaan tähän keskeiset tutkimuskysymykset, joiden avulla afgaanien kotoutumista voitaisiin jotenkin kartoittaa.

Toisena keskeisenä tavoitteena on em. kotoutumissuunnitelmiin liittyvän palveluverkosto- yhteistyön kartoittaminen ja sen kehittäminen. Lähtökohtana on selvittää yhteistyön tekemisen raamit/edellytykset. Selvitettäviä kysymyksiä ovat muun muassa se, että mihin yhteistyötä erityisesti tarvitaan kotoutumissuunnitelman toteutumisen

näkökulmasta, miten tieto kulkee eri verkostojen välillä ja miten yhteistyötä voitaisiin kehittää, jotta se tukisi paremmin kotoutumista.

8.1 Kahden kulttuurin kohtaaminen

Työssä selvitetään asiakasnäkökulmaa siitä, miten afgaanipakolainen suhtautui tuloonsa Suomeen ja miten uuden elämän opettelu sujui täällä. Mikä on ollut vaikeaa ja missä asioissa hän on tarvinnut apua? Oliko hänellä minkälaisia tulevaisuuden haaveita tai toiveita? Onko hän saanut riittävästi tietoa Suomessa elämisestä ja suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista?

Nämä ovat tärkeitä kysymyksiä nimenomaan maiden kulttuurien eroavaisuuksien vuoksi. YK-liiton (2010) mukaan Afganistanin ihmisoikeustilanne on huomattavasti parantunut siitä, mitä se on ollut talibanien aikaan. Naiset ovat palanneet työelämään ja tytöt voivat käydä koulua. Ihmiset voivat liikkua ulkona ilman, että heidän tarvitsisi elää jatkuvan pelon alaisena ja maassa on demokraattisesti valittu presidentti.

Liito kuitenkin toteaa, että Afganistanin kehitys demokraattiseksi valtioksi on kuitenkin vielä aluillaan. Esimerkiksi viime vuoden aikana Afganistanin ihmisoikeuskomissiolle on tehty tuhansia valituksia muun muassa laittomista vangitsemisista, kidutuksista, raiskauksista, pakkoavioliitoista, naiskaupasta ja omaisuuden kohdistuvista rikoksista. Naisiin kohdistunut väkivalta on seurausta sekä naisten alistetusta asemasta yhteiskunnassa että yli kaksikymmentä vuotta jatkuneesta sodasta ja levottomuuksista. (YK-liito 2010.)

Vaikka Afganistanin uuden perustuslain mukaan naiset ja miehet ovat tasa-arvoisessa asemassa, niin käytännössä mahdollisuus koulutukseen, työntekoon, terveystalouteen, puhtaaseen juomaveteen, riittäviin sanitaatio mahdollisuuksiin ja oikeuspalveluihin on ainoastaan koulutettujen ja varakkaiden etuoikeus. Yleisen koulutustason alaisuus heijastuu yhteiskunnan kaikkiin rakenteisiin. (YK-liito 2010.)

Afganistanin asukkaista 99 prosenttia on muslimeja ja tulkinta islamista on vaikuttanut muun muassa naisten epätasa-arvoiseen asemaan yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

Keskeistä on perheen kunnian varjeleminen naisten siveyden varjelun ja miesten urheuden avulla. (YK-liito 2010.) Näiden faktatietojen valossa saapuminen Suomeen ja sopeutuminen suomalaiseen valvottuun vapaaseen kulttuuriin voi olla aluksi todellinen järkytys. Usein jo virallisten asiakirjojen allekirjoittaminen ja ymmärtäminen niiden tarkoituksenmukaisuudesta voi herättää maahanmuuttajassa pelkoa.

Myös palveluverkoston toimijoilla on oma näkemyksensä maahanmuuttajan ja pakolaisen saapumisesta ja sopeutumisesta uuteen asuinmaahansa ja uuteen kulttuuriin. Mikä on palveluverkoston toimijan näkemys siitä, miten maahanmuuttajan tulo Suomeen on järjestetty ja miten uuden elämän opettelu sujuu täällä ulkopuolisen silmin. Millaista apua maahanmuuttaja tarvitsee alussa uuden elämän opetteluun Suomessa ja miten tulkkauspalvelut on järjestetty alkuvaiheessa? Riittääkö annettu tulkkauspalvelun määrä siihen, että maahanmuuttaja oikeasti ymmärtää mitä papereita ja lomakkeita hän joutuu allekirjoittamaan.

8.2 Termistön ja käsitteiden vieraus

Kotoutumissuunnitelman tekeminen on kaikille osallistujille haasteellinen tapahtuma. Sen laatiminen eri palveluverkoston toimijoiden ja viranomaisten kanssa on kuitenkin kotoutumisessa yksi olennainen ja keskeinen asia maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumisen kannalta. Afgaanipakolaisissa on eri-ikäisiä ja erilaisia koulutustaustoja omaavia ihmisiä. Osa pakolaisista on omalla äidinkielellään luku- ja kirjoitustaidottomia, eikä osaa englantia. Näin kanssakäyminen kotoutumissuunnitelmaa tehtäessä voi olla hyvin haasteellista molemmille osapuolille.

Vaikka alussa on aina tulkki mukana, suomalainen termistö ja käsitteet saattavat olla asiakkaalle hyvin kaukaisia ja vieraita. Termistö ja käsitteet ovat tulkille hyvin haasteellinen selittää kieleltä toiselle. Itse kotoutumissuunnitelman laatimistilanne voi tulkin mukana olosta huolimatta herättää maahanmuuttajassa epävarmuutta ja jopa pelkoakin, joten on hyvä selvittää, mitä asiakas muistaa kyseisestä tilanteesta ja asioista, mitä kotoutumissuunnitelmaan kirjattiin. Kokeeko hän, että suunnitelmasta on ollut hänelle jotakin hyötyä tai etua kotoutumisen eri vaiheissa.

Maahanmuuttaja hakeutuu jossakin kotoutumisen vaiheessa myös mahdollisiin työharjoittelupaikkoihin, mutta jos suomalainen yhteiskunta ja ammatit ovat hänelle vieraita, miten hän kykenee itse esittämään toiveita siitä, mitä hän haluaa täällä tehdä. Yksi keskeisistä tutkimuskysymyksistä koskeekin juuri työ- ja harjoittelupaikkojen määräytymistä. Miten palveluverkosto voi edesauttaa oikean työ- tai harjoittelupaikan löytymistä, sillä afgaanien koulutus- ja työtaustat kuitenkin eroavat suuresti suomalaisesta yhteiskuntajärjestelmästä. samalla tavalla kuin kotoutumiseen liittyvä termistö, myös suomalaiset ammatit ja ammattitaitovaatimukset saattavat olla afgaanille hyvin kaukaisia ja vieraita.

8.3 Oman paikan löytäminen

Työn tavoitteena on myös selvittää, miten afgaanipakolainen kokee kotouttamisohjelman tavoitteiden saavuttaminen omalla kohdallaan. Miten hän pärjää nyt ja onko hän luonut yhteyksiä suomalaisiin. Myös asuinpaikkakunnan merkitystä pyritään selvittämään asiakasnäkökulmasta. Mitä hyvää tai huonoa on Savonlinnassa tai nykyisessä asuinpaikkakunnassa? Mikä on se syy, joka on saanut muuttamaan pois Savonlinnasta? Todellisuudessa monet afgaanipakolaisista ovat saapuneet suurkaupungeista Suomeen. Heidän kotikaupungissaan on voinut olla jopa yhtä paljon asukkaita kuin on koko Suomen väkiluku ja tämä vaikuttaa suoranaisesti sopeutumiseen ja oman paikan löytymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Se, mitä asiakas kokee kotoutumissuunnitelman toteutumisesta omalla kohdallaan, vaikuttaa koko hänen perheensä sopeutumiseen ja integroitumiseen. Nuorilla sopeutuminen voi tapahtua hyvinkin nopeasti ja he etenevät kieliopinnoissaan riittävästi, päästäkseen ammatilliseen koulutukseen. Mutta entä vanhemmat afgaanit, joilla ei ole koulutustaustaa?

Palveluverkoston toiminnasta voi afgaaneilla olla monenlaisia näkemyksiä tai mielipiteitä. Tässä työssä halutaan selvittää, pitäisikö kotoutumiskäytänteissä asiakasnäkökulmasta jotakin kehittää tai muuttaa, jotta se paremmin tukisi kotoutumista? Miten asiakasnäkökulmasta viranomaisten toimintaa pitäisi kehittää kotoutumissuunnitelman laatimisessa ym. siihen liittyvissä asioissa? Onnistuneen kotoutumisen peruskiviä

on kieltämättä palveluverkostoyhteistyön onnistuminen sekä maahanmuuttajan oma vastuu ja sitoutuminen kotoutumisprosessiin.

8.4 Palveluverkostoyhteistyön merkitys

Koska maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyy monia eri vaiheita ja siihen osallistuu monia eri tahoja sekä toimijoita, palveluverkoston yhteistyö on merkittävässä osassa. Keskeisiä kysymyksiä ovat verkostoyhteistyön rakentuminen ja eri toimijoiden nimeäminen mahdollisine vastuualueineen. Millaista konkreettista yhteistyötä toimijaverkostossa on kotouttamiseen liittyen ja mitkä ovat toimijan näkemyksen mukaan verkoston yhteistoiminnan vahvuuksia, heikkouksia tai mahdollisia esteitä.

Tiedonkulku palveluverkoston sisällä voi olla yksi tärkeä tekijä maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumisessa. Tässä työssä halutaan selvittää toimijan näkökulmasta, miten yhteydenpito palveluverkoston eri toimijoiden välillä hänen mielestään toimii käytännössä. Miten tieto kulkee palveluverkoston eri toimijoiden välillä kotouttamiseen liittyen ja onko salassapitovelvollisuuden piirissä yhteistyön tekemistä vaikeuttavia seikkoja tai käytänteitä. Lisäksi halutaan tuoda palveluverkoston toimijan näkökulma esiin mahdollisista kehittämis ehdotuksista yhteistyön parantamiseksi tai selkiennyttämiseksi. Onko tiedossa jokin tapa tai käytäntö, jonka avulla yhteistyötä ja sen tehokkuutta voisi kehittää, jotta se palvelisi kattavammin maahanmuuttajan henkilökohtaisen kotoutumissuunnitelman toteutumista? Onko jokin kysymys, jonka toimija itse haluaisi esittää maahanmuuttajien kotoutumista tukevalle palveluverkostolle?

Nämä edellä esitetyt tutkimuskysymykset ovat keskeisessä osassa tässä työssä. Afganipakolaisten kotoutumisen toteutumisesta Savonlinnan alueelle ei ole tällä hetkellä olemassa mitään kokoavaa tilastoa tai tutkimusta. Alueella on kuitenkin tehty väestöllisiä selvityksiä maahanmuuttajien määrästä sekä maahanmuuttajien kulttuuriin liittyviä tutkimuksia eri hankkeiden piirissä (kts. Kotoset loppuraportti).

9 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyöhöni aihe varmistui Savonlinnan pakolaistyön erään palaverin päätteeksi lokakuussa 2009 pakolaissihteerin Varpu Vaarnamon ideasta. Tutkimuksen suunnitteluun kului loppuvuosi 2009 ja itse toteutus eri vaiheineen tapahtui kevään 2010 aikana. Tutkimustulosten käsittely ja raportin kirjoittaminen tapahtui kesäkuun ja joulukuun välisenä aikana 2010.

Tutkimukseni kohderyhmä koostui pakolaistoimiston asiakkaista, joten tarvitsin luvan tutkimukselleni Savonlinnan kaupungin perusturvatoimelta. Tutkimuslupa myönnettiin 21.1.2010. Koska työni käsitteli pakolaisten kotoutumissuunnitelmien toteuttamista, minun tuli päästä tutustumaan myös TE-toimiston tekemiin kotoutumissuunnitelmiin. Helmikuussa hain lupaa työ- ja elinkeinoministeriöltä saadakseni tarvitsemäni tiedot työ- ja elinkeinohallinnon henkilökisteristä. Lupa-anomus täytettiin netissä, tulostettiin, allekirjoitettiin ja postitettiin. Lupa-anomuksessa tuli olla tarkat selvitykset mm. itse työstä, ohjaajista, pyydettyjen tietojen käyttötarkoitus, muu tutkimuksessa käytettävä aineisto, henkilötietojen muut lähteet, aineiston hävittäminen, salassa pidettävien tietojen säilyttäminen jne. Hyväksytyt päätös tutkimuslupa-anomukseen saapui maaliskuussa 2010.

Kun vaadittavat lupa-asiat oli saatu kuntoon, pakolaissihteerin Vaarnamo kokosi nimilistan 2004–2006 välisenä aikana Savonlinnaan saapuneista afgaanipakolaisista. Listassa oli kaiken kaikkiaan 14 perheen henkilöiden nimet, syntymävuodet ja senhetkiset päivittämättömät osoitetiedot. Yhteensä nimiä oli 62. Afgaanipakolaisia oli tullut kolmen vuoden aikana kaikkiaan 76, mutta listalta puuttuivat ne, joiden osoitetietoja ei ollut sillä hetkellä saatavilla.

Valitsin listalta sattumanvaraisesti kolmen poismuuttaneen perheen osoitetiedot sekä kahden Savonlinnaan jääneen perheen tiedot eli yhteensä viisi perhettä. Olin varautunut siihen että joukossa saattaa olla perheitä jotka kieltäytyvät, mutta oletin että saisin ainakin yhden perheen molemmilta paikkakunnilta tutkimukseeni mukaan. Mikäli kaikki suostuisivat, saisin aineistoa enemmän ja voisin tarvittaessa jättää epäonnistuneimman haastattelun tutkimuksestani pois.

Perheiden valinnan jälkeen kerroin Vaarnamolle nimet, jotka olin listalta valinnut ja hän kertoi oman näkemyksensä siitä, kehen henkilöön perheessä kannattaisi ottaa yhteyttä ja olisiko valittujen joukossa syytä vaihtaa joku perhe toiseen jo taustatietojen perusteella. Yksi harkinnanvarainen aineistonkeruun nimike määrällisessä tutkimuksessa on eliittiotanta. Siinä tutkimuksen perusjoukko voi olla pieni tai suuri, mutta tutkimuksen tiedonantajaksi valitaan vain ne henkilöt, joilta oletetaan saatavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Valinnan kriteerinä voi olla itsensä ilmaisemisen taito, puhekyky, kirjoitustaito, orientaatio maailmaan jne. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 88.) Tavoitteena oli saada tietoa toiseen kulttuuriin kuuluvalta henkilöltä, joten valittujen tuli olla sellaisia henkilöitä, jotka uskaltaisivat puhua ja avautua täysin vieraille, toiseen kulttuuriin kuuluvalle henkilölle.

9.1 Tutkimusmenetelmät

Tässä vaiheessa tutkimusmenetelmän valinta alkoi olla keskeisessä osassa. Koska tutkimuksen kohderyhmä koostui muutamasta tapauksesta, kyseessä oli laadullinen tutkimus. Työn tarkoituksena oli keskittyä muutamaaan tapaukseen syvällisemmin ja saada näin ollen suuntaa antavaa tietoa kotoutumisen käytänteiden onnistumisesta ja palveluverkoston yhteistyön toimivuudesta. Tuomen ja Sarajärven (2002,70) mukaan laadullinen tutkimus on kokonaisuus, jossa kysytään ”miten minä voin ymmärtää toista”. Laadullisessa tutkimuksessa kysymys mahdollisuudesta ymmärtää toista on kaksisuuntainen. Toisaalta kysymys on siitä, miten esimerkiksi haastattelija ymmärtää haastateltavaa ja toisaalta kysymys on myös siitä miten toinen ihminen ymmärtää haastattelijan laatimaa tutkimusraporttia.

Tutkimustyypiltään tutkimuksessani on jonkin verran fenomenologisen tutkimuksen piirteitä. Varron (1992) mukaan fenomenologisen tutkimuksen kohteena on elämaailma ja Laine (2001) näkevät sen ihmisen suhteena omaan elämän todellisuuteensa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34). Fenomenologisen tutkimuksen kohde voidaan tarkentaa inhimillisen kokemuksen tutkimiseksi, mutta koska ihmisen suhde maailmaan ymmärretään intentionaaliseksi eli tietoiseksi ja koska kaikki ilmiöt merkitsevät yksilölle jotain, kokemus muotoutuu merkityksen mukaan. Fenomenologinen merkitysteoria perustuu oletukseen, että ihmisen toiminta on enimmäkseen tietoista ja tarkoitusten mukaisesti johonkin suuntautunutta ja ihmisen suhde todellisuuteen on merkityk-

sellistä laatua. Merkitysteoria sisältää myös ajatuksen, että ihmisyksilö on perustell-
taan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden valossa todellisuus meille avautuu, eivät ole
meissä synnynnäisesti, vaan niiden lähde on yhteisö, jossa jokainen yksilö kasvaa ja
johon hänet kasvatetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34.) Tutkimukseni kohde ryhmä
on toisessa kulttuurissa kasvanut yksilö, joka joutuu opettelemaan uudet tavat ja
omaksumaan itselleen vieraan kulttuurin arvoja. Hän on joutunut kotoutumaan kak-
sisuuntaisesti opettelemalla uutta säilyttäen vanhaa.

Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kyse-
ly, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Niitä voidaan käyttää
joko vaihtoehtoisina, rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä tutkittavan ongelman ja
myös tutkimusresurssien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73.) Aineistonkeruume-
netelmistä tarkoituksenmukaisimmalta tuntui haastattelun tekeminen, kun otettiin
huomioon kohderyhmä, heidän kulttuuri ja mahdolliset kielelliset ongelmat. Jokaiseen
haastatteluun oli luvattu pakolaistyön puolesta darin-kielen tulkki mukaan, joten
mahdollisia kielelliset ongelmat eivät välttämättä vaikuttaisi itse haastattelun toteu-
tumiseen. Halusin tulkiksi naistulkin, jotta saisin haastatteluista mahdollisimman pal-
jon irti, sillä afganistanilaisessa kulttuurissa miehen ja naisen asemassa on vielä isoja
eroja, jotka voisivat aiheuttaa varovaisuutta tai jännitettä haasteltavan ja tulkin välille.

Koska haastattelu on hyvin joustava menetelmä ja se sopii moniin erilaisiin tutkimus-
tarkoituksiin, vaikutti myös päätökseeni käyttää sitä. Haastattelussa ollaan suorassa
kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja tämä tilanne luo mahdollisuu-
den suunnata tiedonhankintaa itse tilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2002, 3). Tavoit-
teenani oli saada haastattelujen aikana tietoa myös haasteltavien läheisten ja tuttavien
kototutumisen vaiheista mahdollisuuksien mukaan.

Hirsjärvi ja Hurme (2002, 43) toteavat, että haastattelemisen tutkimuksen osana, on
vuorovaikutustilanne, jolla on tiettyjä luonteenomaisia piirteitä. Ensimmäiseksi, haas-
tattelu on ennalta suunniteltu, haastattelija on tutustunut tutkimuksen kohteeseen sekä
käytännössä ja teoriassa. Tavoitteena on, että haastattelija saa luotettavaa tietoa tut-
kimusongelman kannalta tärkeiltä alueilta. Toiseksi, haastattelu on haastattelijan alul-
lepanema ja ohjaama. Kolmanneksi, haastattelija joutuu tavallisesti motivoimaan
haastateltavaa sekä ylläpitämään hänen motivaatiotaan. Neljänneksi, haastattelija tun-

tee roolinsa, mutta haastateltava oppii sen haastattelun kuluessa. Viidenneksi, haastateltavan on voitava luottaa siihen, että annettuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Tämä edellä kuvattu on haastattelun ihannetilanne, joka on kuitenkin hieman vaikea saavuttaa.

Toisaalta haastattelu on myös tilanne, jossa kaksi toisilleen vierasta ihmistä tapaa haastattelijan aloitteesta satunnaisissa olosuhteissa, kesken talouskiireiden, ehkä lasten ympäröimänä. Haastattelijan tehtävään kuuluu olla utelias ja tehdä haastateltavalle tästä ehkä outoja kysymyksiä. Haastateltava havaitsee pian, että hän voi vastata lähes mitä vain, jopa valehdella, koska haastattelijat vain nyökkäilevät, hymyilevät ja hymisevät ja saattaa vaikuttaa ajoittain jopa ikävystyneeltä. Kohtaaminen on tavallisesti ainutkertainen, vaikka merkkejä ystävyysviristä esiintyisikin. Haastattelijat paneutuvat haastateltavan ongelmiin voimatta kuitenkaan auttaa tätä ja vie ongelmat mukanaan omaan henkilökohtaiseen elämäänsä. (Hirsjärvi & Hurme 2002, 43.)

Tutkimushaastattelut eroavat toisistaan lähinnä strukturointiasteen perusteella. Se riippuu siitä, miten kiinteästi kysymykset on muotoiltu ja missä määrin haastattelijat jäsentelevät tilannetta (mts. 43). Päädyin puolistrukturoituun haastatteluun eli teemahaastatteluun. Muun muassa Hirsjärvi ja Hurme (2002, 16) näkevät ihmisen ainutkertaisena yksilönä, jota voi teemahaastattelun avulla yrittää päästä lähemmäksi tutkittavina henkilöinä. Samalla voi päästä lähemmäksi heidän kokemuksiaan, elämyksiään ja ajatuksiaan. Kohderyhmäni koostui pääsääntöisesti yksinhuoltajaaideista perheineen, joten oletin että naisena ja äitinä minun olisi helppo ja luonteva lähestyä heitä henkilökohtaisen tapaamisen merkeissä ilman sen suurempia kulttuuriin tai sukupuoleen liittyviä haasteita.

Valitsin teemojen rakentamiseen kolme eri aineistoa. Ensimmäinen aineisto oli TE-toimiston laatima kotoutumissuunnitelma, joka sisältää asiaan tiedot, toimenpiteet, toiveet, allekirjoitukset. Pituutta suunnitelmalla on vain yksisivu ja se tehdään sähköisesti valmiille lomakkeelle. Toisena aineistona oli Savonlinnan kaupungin pakolais-toimiston laatima kotoutumissuunnitelma. Se on pituudeltaan neljä sivua ja sisältää yksilölliset tiedot maahanmuuttajan kotoutumisen suunnitelmasta. Taulukkoon 3 on koottu em. suunnitelman asiat allekkain.

**TAULUKKO 2. Maahanmuuttajan henkilökohtainen kotoutumissuunnitelma
(Vaarnamo 2009)**

- Laatijat, asiakkaan tiedot, etninen tausta ja elämänhistoria (työtausta, suomeen tulo päivämäärä),
- perheenjäsenet (puoliso, lapset: terveydentila, päivähoido, erityistarpeet),
- asiakkaan tämänhetkinen elämäntilanne (oma näkemys),
- oma arvio terveydentilasta,
- sairaudet ja lääkitys (hoitava lääkäri),
- voimavarat(missä olen hyvä), missä asioissa tarvitsen työntekijän apua ja tukea,
- opiskelu-/työsuunnitelma ja tulevaisuuden suunnitelma,
- vapaa-aika ja sosiaaliset suhteet esim. omaan etniseen yhteisöön,
- arkiasiat ja niiden sujuminen (ruoka, liikkuminen, siivous ym.),
- raha-asiat,
- suunnitellut tukitoimet ja vastuuhenkilö,
- kotouttamissuunnitelman tarkistuspäivämäärä ja arviointi,
- allekirjoitukset sekä päiväys

Kolmantena aineistona teemojen rakentamisessa käytin Savonlinnan kaupungin uusinta maahanmuuttajien kotouttamisohjelmaa vuodelta 2009 sekä Savonlinnan kaupungin pakolaissihteerin Varpu Vaarnamon henkilökohtaisia tiedonantoja. Haastateltaville afgaanipakolaisille kootut teemat osa-alueittain olivat tulo Suomeen ja uuden elämän opettelu täällä, kotouttamissuunnitelman tekeminen, kotouttamissuunnitelman toteuttaminen sekä kotouttamisohjelman tavoitteiden saavuttaminen (liite 1).

Palveluverkoston toimijoille koottiin oma teemahaastattelurunko edellä mainittujen aineistojen pohjalta. Palveluverkoston teemahaastattelun teemoja oli viisi. Ne olivat maahanmuuttajan tulo Suomeen ja uuden elämän opettelu täällä, kotouttamissuunnitelman tekeminen, kotouttamissuunnitelman toteuttaminen, kotouttamissuunnitelman tavoitteiden saavuttaminen ja palveluverkosto yhteistyö (liite 2).

Teemahaastattelua pidetään Hirsjärven ja Hurmeen (2002, 47–48) mukaan puolistrukturoituna haastatteluna. Teemahaastattelu ei sido haastattelua kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen tutkimukseen eikä se ota kantaa haastattelukertojen määrään tai syvällisyyteen. Haastattelussa on oleellisinta eteneminen tiettyjen teemojen mukaan, joka tuo nimenomaan tutkittavan äänen kuuluviin. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että haastattelun teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat.

Teemahaastattelun ominaispiirteitä on ensimmäiseksi se, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen. Toiseksi tutkija on alustavasti selvitelty tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. Kolmannessa vaiheessa hän kehittää analyysinsä perusteella haastattelurungon. Neljänneksi haastattelu suunnataan tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka tutkija on ennalta analysoinut. (Hirsjärvi & Hurme 2002, 47.)

Tutkimuksen suunnittelussa kiinnitin erityistä huomiota kieleen ja käytettyihin sanoihin, koska ennakkotietojeni mukaan haastateltavilla saattaisi olla osittain heikko tai kohtalainen suomen kielen taito. Vaikka tilanteissa olisi tulkki, vaikeat käsitteet ja termistö saattaisi olla hyvin haasteellista kääntää sanantarkasti haastateltaville afgaanille. Tutkimuksen suunnittelussa erityisesti kieleen ja käsitteisiin liittyvät ongelmat ovat keskeisiä, kun tehdään tutkimusta eri kulttuuriin kuuluvien ihmisten parissa. Jopa yksinkertaisissa tai tavallisimmissakin ilmauksissa saattaa ilmetä epäselvyyttä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 53). Myös haastateltavien valintaan liittyy seikkoja, jotka on hyvä huomioida ennakkoon, koska haastatellaan vieraan kulttuurin edustajia.

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan (2000, 20) haastattelua käyttävälle tutkijalle aiheutuu usein päänvaivaa myös siitä, miten paljon tutkittavalle tulisi kertoa tutkimuksen tavoitteista ja yksityiskohtaisista menettelytavoista. Tutkija voi arvella, että tieto voi vinouttaa tuloksia tai muuttaa tutkittavan käyttäytymistä. Haastattelua tekevän tutkijan tehtävänä on välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista tunteista (Hirsjärvi & Hurme 2000, 41). Näin ollen halusin lähestyä haastateltavia kirjeitse ennen itse haastattelun toteuttamista.

9.2 Aineiston keruu

Kun olin päättänyt lähestyä valittuja haasteltavia afgaanipakolaisia kirjeitse, aloin tarkistaa henkilöiden osoitetietoja. Savonlinnassa asuvat pakolaiset olisi helppo tavoittaa, joten päätin ensin ottaa yhteyttä poismuuttaneisiin pakolaisiin. Heidän tavoittamisensa ja tapaamisen sopiminen oli haasteellisempaa jo itse välimatkan ja mahdollisen yhteisen ajan löytymisen vuoksi.

Perheiden osoitetiedot löytyivät hakupalvelimelta joko pakolaisen nimen tai puhelinnumeron mukaan. Vertasin saamiani osoitetietoja keskenään ja jos ne olivat yhtenevät, kirjasin tiedot erilliselle paperille. Tämän jälkeen aloin suunnitella selkokieleistä kirjettä valituille henkilöille. Syntymävuosien mukaan osoitin kirjeet perheiden äideille /vanhimmalle lapselle. Äidit olivat iältään 40–50 väliltä ja perheen vanhimmat lapset hieman yli kahdenkymmenen. Kaikille valituille lähetettäisiin sama kirje, mutta Savonlinnan afgaaneihin ottaisin yhteyttä vasta sitten, kun tapaaminen poismuuttaneiden kanssa olisi toteutunut.

Jotta kirjeeni ei hukkuisi muun postin sekä muiden kirjeiden joukkoon, kirjeen tuli olla sellainen, mikä herättäisi huomiota ja saisi ihmiset kiinnostumaan siitä. Pakolais sihteeri Vaarnamon ehdotuksesta kirje laadittiin Savonlinnan kaupungin logolla varustetulle viralliselle tiedotearkille. Kirjeen sisältö tuli olla helposti ymmärrettävissä, joten se laadittiin selkokielellä hyvin lyhyesti ja siihen koottiin vain olennaisin informaatio tutkimukseeni liittyen (liite 3). Kirjeen loppuun laitoin päivämäärän ja jokaiselle oman kellon ajan, milloin heille aioin soittaa, jotta haastateltavat osaisivat varautua yhteydenottoon. Kirjekuoren osoitteet kirjoitin käsin ja laitoin omat yhteystietoni sekä puhelinnumeroni, jotta se herättäisi mielenkiinnon kirjettä kohtaan.

Postitin kirjeet maaliskuun alkupuolella viikon puolivälissä, jotta valitut saisivat sen ennen viikonloppua. Näin he voisivat tarvittaessa näyttää kirjeen viikonlopun aikana esim. lapsilleen tai muille sukulaisilleen ja pyytää heidän apuaan kirjeen kääntämiseksi omalle kielelleen. Heillä olisi myös viikonloppu aikaa orientoitua yhteydenottooni ja miettiä suostumustaan haastatteluun.

Suunnitelmani mukaan soitin valituille kirjeessä sovittuina kellonaikoina. Kahteen puhelusta vastasi perheen tytär ja yhteen perheen poika, jotka toimivat asian välittäjänä, koska perheen äidit eivät ymmärtäneet riittävästi suomea. Jokainen puheluihin vastannut oli kiinnostunut, mistä olin saanut heidän osoitetietonsa ja nimensä. Kerroin heille totuudenmukaisesti kaiken sen, mikä liittyi heidän valintaansa ja mitä apua olin saanut Savonlinnan pakolaistoimistolta. Painotin tässä vaiheessa sattuman merkitystä, että soitin juuri heille.

Valituista afgaanirouva, joka puhui poikansa välityksellä, suostui haastatteluun ja halusi tulkin haastatteluun mukaan. Kaksi muuta kieltäytyi tyttäriensä välityksellä, mutta pienen suostuttelun jälkeen molempien perheiden tytär kuitenkin suostui haastatteluun. Toinen lupautui vain puhelinhaastatteluun, mutta toinen oli halukas tapaamaan minut kasvokkain ja hän ei halunnut tulkkia paikalle, koska sanoi osaavansa suomen kieltä riittävästi. Puhelinhaastatteluun suostunut ei halunnut missään vaiheessa kertoa minulle nimeään ja hän vaikutti kaikkien keskustelujemme aikana hyvin varovaiselta ja varautuneelta. Sovimme puheluiden päätteeksi ajankohdan seuraavalle yhteydenotolleni, jolloin sopisimme tapaamisen Helsinkiin sekä sovimme puhelinhaastattelun tarkan ajankohdan.

Myöhemmät yhteydenotot kahden perheen tyttärien kanssa sujuivat hyvin suunnitelman mukaan, mutta kolmannen perheen poikaa en enää tavoittanut lukuisista yrityksistäni huolimatta. Viimein otin yhteyttä perheen seuraavaksi vanhimpaan lapseen, joka oli naispuolinen. Hän oli tietoinen aiemmista yhteydenotoistani ja sain sovittua hänen kauttaan tapaamisen perheen äidin kanssa.

Puhelinhaastattelu toteutui 2010 huhtikuun puolivälissä eräänä sunnuntai-iltapäivänä, toisella yrittämällä. Nauhoitin puhelun sanelukoneelle puhelimen kaiuttimen kautta ja vaikka nauhoitus tallensi häiriötä lähellä olevasta tietokoneesta, haastattelu onnistui teknisesti kohtalaisen hyvin. Puhelimen tallentamien äänten perusteella haastateltava oli puhelun aikana osittain ulkona ja osittain sisällä. Taustalta kuului usein pienen lapsen ääntelyä ja haastateltava kuulosti puuhailevan arkiaskareita samalla, kun keskustelimme. Haastateltava vaikutti hyvin aralta ja varovaiselta puhelun alussa, mutta hän vapautui ja rentoutui selkeästi puhelun aikana.

Tapaamiset Helsingissä toteutuivat puolestaan 2010 huhtikuun lopulla afgaanipakolaisten kodeissa saman päivän aikana. Haastattelujen kesto oli noin tunti, mutta itse tapaamiseen meni kaiken kaikkiaan hieman yli 2 tuntia molemmissa paikoissa. Vein molempiin tapaamisiin haastateltaville tuliaisiksi maustettua teetä ja pientä makeaa naposteltavaan saamieni vinkkien mukaisesti. Molemmissa haastatteluissa kerroin aluksi vielä kertaalleen haastattelujen tarkoituksen ja merkityksen, sekä painotin että heidän henkilöllisyytensä ei tule esiin työn missään vaiheessa. Apuna haastattelussa minulla oli paperiversio teemoista ja niihin liittyvät alakysymykset ihan siltä varalta, että termistöä täytyisi haastateltaville avata. Lisäksi apukysymykset ohjaisivat keskustelua, mikäli haastattelu tilanteesta ei syntyisi kunnollista ajatuksenvaihtoa välillemme. Haastattelut nauhoitettiin sanelukoneelle, ja kerroin vielä koneen toimintaperiaatteen ja sen, mistä haastattava tietää nauhoituksen alkavan ja päättyvän.

Ensimmäinen haastattelu oli perheen äidin haastattelu tulkin välityksellä. Paikalla oli darin kielen naistulkki. Lisäksi paikalla oli perheen vanhin tytär, joka myös osallistui keskusteluun. Esittämieni kysymysten kääntäminen näytti olevan haasteellista, koska haastateltava ei tuntunut välillä ymmärtävän tulkkia ja tytär selitti hänelle asiat uudelleen. Haastattelu kuitenkin onnistui hyvin ja tytär kommentoi asioihin omia näkemyksiään, jotka tukivat äidin sanomaa. Haastattelun jälkeen meille tarjottiin perinteinen afganistanilainen ateria ja yksi perheen tyttäristä saattoi minut seuraavaan haastattelupaikkaan puolen tunnin linja-automatkan päähän. Haastattelun tunnelma oli alkukankeuden jälkeen melko välitön ja luottamuksellisen oloinen.

Toisessa haastattelussa perheen tytär ja perheen äiti molemmat olivat paikalla. Äiti ei osallistunut keskusteluun vaan istui hiljaa lattialla tyynyjen päällä ja kuunteli keskusteluumme. Tyttären sanojen mukaan hän ymmärsi suomen kieltä hyvin vähän. Tytär puhui sujuvaa ymmärrettävää suomea, mutta kotoutumistermistöä hänelle piti hieman selittää. Tämä haastattelu onnistui paremmin kuin ensimmäinen, koska pystyimme keskustelemaan kasvokkain ilman välikäsiä. Tunnelma oli hieman vapautuneempi ja rennompia verrattuna aiempaan keskusteluun jossa oli tulkki paikalla..

Savonlinnassa asuvia afgaanipakolaisia lähestyttiin aiemman mallin mukaisesti Helsingissä suoritettujen haastattelujen jälkeen 2010 huhtikuun viimeisellä viikolla. Toukokuun ensimmäisellä viikolla soitin molemmille valituille perheille ja molemmat

perheet suostuivat ensimmäisellä yhteydenotolla haastatteluun. Molemmat haastattelut tapahtuivat ilman tulkkia asiakkaan pyynnöstä ja läsnä haastattelussa oli useampia perheenjäseniä. Savonlinnan afgaanipakolaisten yksityisyyden suojaamiseksi ei heistä kerrosta tämän enempää.

Palveluverkoston toimijoista valitsin kaksi toimijaa, joita haastattelin. Molemmat toimijat tekevät konkreettista työtä maahanmuuttajien kotoutumisen parissa ja edustavat kahta eri ammattikuntaa. He suostuivat haastattelun yhden puhelun perusteella ja molemmille lähetin pyynnöstä haastattelun teema-alueiden kysymykset etukäteen. Molemmat haastattelut kestivät hieman alle tunnin ja suoritettiin haastateltavien työhuoneissa ilman isompia häiriötekijöitä.

Kokonaisuutena kaikki haastattelut onnistuivat käytännössä hyvin ja teemojen avulla sain niitä tietoja, mitä lähdin hakemaan. Haastattelut oli suoritettu 2010 toukokuun puoleen väliin mennessä ja niitä oli yhteensä 7 kappaletta. Kaikki aineisto puhtaaksi kirjoitettiin eli litteroitiin sananasta sanaan elokuun loppuun mennessä. Litteroin itse neljä aineistoa ja kolme annoin opiskelijatyöksi ajan puutteen vuoksi. Litteroituja sivuja tuli kaiken kaikkiaan 98 kappaletta. Litteroidut tekstit tallennettiin tietokoneelle ja niistä tulostettiin analysointi vaihetta varten myös paperiversiot.

9.3 Aineiston analyysi

Tuomen ja Sarajärven (2002, 93) mukaan perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä, on sisällönanalyysi. Sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Useimmat eri analyysinimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat periaatteessa tavalla tai toisella sisällönanalyysiin, jos sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiä väljänä teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti.

Laadullisen tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tavoitteena on luoda sanallinen ja selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston analysoinnin tarkoituksena on luoda hajanaisesta aineistosta mielekästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. Aineiston analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto

aluksi hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja koodataan uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.)

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 135–136) mukaan aineiston runsaus ja elämänläheisyys voi tehdä analyysivaiheen mielenkiintoiseksi mutta samalla ongelmalliseksi ja työlääksi. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole kuitenkaan yhtä ja oikeaa tai ehdottomasti muita parempaa analyysitapaa. Aineiston analyysistä puhuttaessa voidaan käyttää ilmaisuja aineistolähtöinen eli induktiivinen ja teorialähtöinen eli deduktiivinen, joiden ero toisistaan perustellaan näiden kahden päättelyn logiikan avulla

Miles ja Huberman kuvaavat aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysia karkeasti kolmevaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu ensiksi aineiston redusointi eli pelkistäminen, toiseksi aineiston klusterointi eli ryhmittely ja kolmanneksi abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämässä eli redusoinnissa analysoitavasta informaatiosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistäminen voi tapahtua niin, että auki kirjoitetusta aineistosta etsitään tutkimustehtävän kysymyksillä niitä kuvaavia ilmaisuja, jotka alleviivataan erivärisellä kynällä tai merkitään muulla tavoin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–111.)

Ennen analyysin aloittamista sisällönanalyysistä tulee määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana tai lause. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja esitetään samankaltaisuuksien tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Aineiston klusteroinnin jälkeen se abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Käsitteellistämässä edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään. Tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114–115.)

Käytän tässä työssä analyysiyksikkönä haastateltavien ääneen lausuttuja ajatuksia, jotka sisältävät kokonaisia lauseita. Koska olin käyttänyt haastattelujen teemojen koostamiseen kolmea erillistä aineistoa, en katsonut tarpeelliseksi muuttaa tai muokata tutkimukseni teemoja enää analysointivaiheessa. Osa teemojen sisältämistä alakysy-

myksistä jäi joissakin haastatteluissa kysymättä silloin, kun se ei tuntunut tarkoituksen mukaiselta.

Saatuani kaikki afgaanipakolaisten ja palveluverkoston toimijoiden litteroidut haastattelut paperiversioina, luin ne läpi useampaan kertaan. Lukemiskertojen aikana merkitsin tekstiliuskoihin erivärisillä korostuskynillä kuhunkin pääteemaan kuuluvat asiat. Järjestelin aineiston teemoittain eri värillä haastatteluissa käyttämieni pääteemojen mukaan eli kokosin kunkin pääteeman alle kustakin haastattelusta ne kohdat, joissa puhutaan kyseessä olevasta teemasta. Teemojen alla olevat apukysymykset helpottivat pääteemoihin liittyvien asioiden poimimista itse teksteistä, mutta kuten aiemmin mainitsin, osa apukysymyksistä jäi kokonaan pois vähäisen merkityksensä vuoksi.

Seuraavaksi suoritin paperiversioita apuna käyttäen saman väriteemoittelun tekstinkäsittelyohjelman avulla "leikkaa-liimaa" – toiminnolla. Samalla tekstistä karsiutui kaikki tutkimuksen kannalta epäoleellinen pois. Tekstinkäsittely mahdollisti myös sen, että saatoin tässä vaiheessa koota eri teemojen alle myös sellaisia kohtia, jotka tulivat esiin jonkin toisen teeman yhteydessä. Luin myös teemojen mukaan jaettua aineistoa useampaan kertaan läpi hahmottaakseni aineistosta tutkimuksen kannalta oleellisimmat viestit.

Tässä työssä ei ole tarkoituksena verrata haastateltavien kokemuksia keskenään. Pikkemminkin tavoitteena on luoda yleissilmäys siitä, miten afgaanipakolaiset ovat kokeneet kotoutumisen Suomeen ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Olen poiminut oleellisia asioita saadusta aineistosta ja käytän haastateltavien sanomasta suoria lainauksia analysoidessani niitä tarkemmin. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 195) antavat Kvalea (1996) mukailleen muutamia ohjeita suorien lainausten käytöstä. Esimerkiksi lainausten pitäisi liittyä tekstiin ja otteiden pitäisi olla lyhyitä, maksimissaan suositellaan puolta sivua. Kahdesta samaa seikkaa kuvaavasta valitaan edustavampi ja paremmin muotoiltu, tarvittaessa voidaan todeta, kuinka moni muu haasteltava esitti saman seikan. Otteet esitetään kirjoitusmuodossa eli niihin ei sisällytetä huokauksia, taukoja tms. vaikka ne olisikin litteroitu. Afgaanipakolaisten litteroiduissa haastatteluissa oli kieltämättä paljon taukoja ja huokauksia, koska haasteltava joutui usein miettimään

tovin kysymääni kielellisten vaikeuksien takia. Ohjeiden joukossa oli myös ohje, jonka mukaan haasteltavien tunnistaminen on tehtävä mahdolliseksi lukijalle.

Myös palveluverkoston haastatteluista kumpuavia asioita kuvaan tarvittaessa suorilla lainauksilla. Olen valinnut palveluverkoston toimijoiden haastatteluista nimenomaan niitä kommentteja, jotka suoranaisesti liittyvät pakolaisen tai maahanmuuttajan koto-
tutumisprosessiin ja sen onnistumiseen. Lisäksi olen pyrkinyt löytämään toimijan näkemyksiä yhteistyöverkoston toimintaan ja sen kehittämiseen liittyvistä asioista

9.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tämän tutkimuksen luotettavuus tarkastelussa on syytä huomioida vaihtoehdot reliabiliteetin ja validiteetin tilalle. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan (2000, 186) reliabiliteetillä tarkoitetaan sitä, että tutkittaessa samaa henkilöä saadaan kahdella tutkimuskerroilla sama tulos tai kaksi tutkijaa päätyy samanlaiseen tulokseen. Jos jokainen ihminen tekee omien kokemustensa perusteella tietystä kohteesta oman tulkintansa, on kuitenkin epätodennäköistä, että esimerkiksi kaksi tutkijaa ymmärtäisi kolmannen sanoman samalla tavalla.

Kolmas tapa ymmärtää reliabiliteettiä on se, että kahdella rinnakkaisella tutkimusmenetelmällä saadaan sama tulos. Jos ihmisen käyttäytyminen riippuu kontekstista ja vaihtelee ajan ja paikan mukaan, on sekin epätodennäköistä, että kahdella menetelmällä voitaisiin saada sama tulos. Näin ollen edellä mainitut seikat tarkoittavat sitä, että käytettävissä oleviin reliabiliteetin määritelmiin tulisi suhtautua tietyin varauksin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 186.) Käsite validiteetti puolestaan voidaan yksinkertaisimmillaan ymmärtää niin, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133).

Aineistoa kvalitatiivisesti analysoitaessa lähimmäksi perinteistä reliabiliteetin käsitettä päästään, niillä alueilla, jotka koskevat aineiston laatua. Reliabiliteetti koskee silloin lähinnä tutkijan toimintaa kuin haasteltavien vastauksia eli sitä, kuinka luotettavaa materiaalista tehty analyysi on. Kyse on siitä, että onko kaikki käytettävissä oleva aineisto otettu huomioon, onko tiedot litteroitu oikein ja niin edelleen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189.)

Tuomen ja Sarajärven (2002, 133) mukaan tarkasteltaessa objektiivisuuden ongelmaa laadullisessa tutkimuksessa, on totuuskysymysten lisäksi syytä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja puolueettomuus. Vaikuttaako tutkijan sukupuoli, ikä, uskonto, kansalaisuus, virka-asema tai joku muu vastaava seikka tai ominaisuus siihen, mitä hän kuulee, havainnoi ja tulkitsee. Tässä tutkimuksessa puolueettomuus liittyy olennaisesti itse haastattelutilanteeseen, koska kohdeyksilönä on vieraan kulttuurin edustaja. Lisäksi haasteena voivat olla vuorovaikutustilanteen kielelliset ongelmat.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 135) toteavat myös, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Kun tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, sen sisäinen johdonmukaisuus painottuu. Olen pyrkinyt tässä työssä tarkasti kuvaamaan tutkimuksen kohteen ja tarkoituksen, omat sitoumukseni tähän tutkimukseen, aineistonkeruun, tutkimuksen tiedonantajat ja suhteeni heihin, tutkimuksen keston ja aineiston analyysin. Se luo minun näkemykseni mukaan luotettavuutta nimenomaan tässä tutkimuksessa.

Tässä tutkimuksessa on huomioitu myös triangulaation mahdollisuus. Triangulaatio on toimintasuunnitelma, jonka avulla tutkija kykenee ylittämään henkilökohtaiset ennakkoluulonsa, koska triangulaatiossa hän ei voi sitoutua vain yhteen näkökulmaan. Triangulaatio on erilaisten metodien, tutkijoiden, tietolähteiden ja teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 135.) Tämän mukaisesti olen pyrkinyt etsimään aiheesta vastaavanlaisia tutkimuksia tai selvityksiä sekä liittänyt niitä työhöni. Omien ehkä piilevienkin ennakkoluulojeni poistamiseksi olen pyrkinyt tekemään kohderyhmään liittyvän taustatyön mahdollisimman tarkasti tutustumalla kulttuurien eroavaisuuksiin, suunnittelemalla teemahaastattelurunkoa useiden eri aineistojen avulla ja erityisesti suunnittelemalla itse haastattelutilannetta ennakkoon.

10 TUTKIMUS TULOKSIA TEEMOITTAIN

10.1 Taustatietoja kohderyhmästä

Afgaanipakolaiset suostuivat haastatteluun sillä edellytyksellä, että heidän tarkka henkilöllisyytensä ei tulisi tutkimusraportissa esille. Olen jakanut tämän mukaisesti haastateltavat asuinpaikkakunnan mukaan niin, että Helsinkiin muuttaneet luokittelin tunnisteella H1-H3, koska kyseessä on kolmen erilaisen pakolaisen kokemukset ja jokainen tapaus on esiin nostamisen arvoinen ihan yksilön kokemuksen perusteella.

Savonlinnassa haastatelluista perheistä en voi kertoa enempää taustatietoja, koska täällä asuu enää vain viisi afgaaniperhettä ja heidät olisi helppo tunnistaa taustatietojen perusteella. Myös heidän kommenttinsa on hyvin tarkkaan valittu, jotta heidän yksityisyytensä suojautuisi lupaukseni mukaisesti. Savonlinnaan jääneiden pakolaisten haastattelusta olen poiminut vain oleellisimman tiedon teemojen kannalta ja luokittelen ne yhteisellä tunnisteella S. Näin edelleen pystyn paremmin suojaamaan henkilöiden yksityisyyden aiemmin mainittujen syiden nojalla. Käyttämällä Helsingissä asuvilla ja Savonlinnassa asuvilla eri tunnistetta, pystyn paremmin esittämään kohderyhmän mahdolliset näkemys- ja kokemuserot tarvittaessa.

Palveluverkoston toimijoista käytän yhteistä tunnistetta P, vaikka he edustavatkin eri ammattialoja ja molemmilla on oma näkökulma työnsä puolesta kotouttamiseen liittyvistä asioista. Olen kuitenkin koonnut näkökulmat yhteen ja poiminut sieltä oleellisimman, mikä liittyy koko palveluverkoston toimintaan Käsittelen asiakasnäkökulmaa ja palveluverkosto näkökulmaa rinnakkain, koska neljä teema-alueita ovat molemmille samat. Palveluverkoston viides teema-alue käsitellään omassa luvussaan.

Helsinkiin muuttaneiden perheiden taustatiedoista voin kertoa hieman enemmän kuin Savonlinnaan jääneiden. Perheet koostuvat pääsääntöisesti yksinhuoltaja äideistä lapsineen, koska perheen isä on kotimaassa kuollut. Perheiden lapsilukumäärä vaihteli neljästä kuuteen ja tavoitellut perheenäidit olivat iältään 40–50 väliltä. Perheet olivat joutuneet lähtemään kotimaastaan Afganistanista sotien takia pääsääntöisesti Iraniin, Irakiin tai Pakistaniin ja osa lapsista on syntynyt uudessa asuinmaassa.

Haastattelussa saatujen taustatietojen mukaan enemmistö afgaanipakolaisten perheiden äideistä ei ollut käyneet koulua ennen saapumistaan Suomeen. Useimmissa tapauksissa he olivat menneet nuorena naimisiin ja hoitaneet lapsia kotona. Siinä vaiheessa kun puoliso oli kuollut, osa äideistä oli hakeutunut päivätöihin esimerkiksi kotiapulaisiksi, siivoustöihin tai tehnyt jonkin verran käsi- ja ompelutöitä saadakseen elannon perheelleen. Perheen lapset puolestaan olivat päässeet käymään jonkin verran koulua asuinmaassaan. Perheet olivat asuneet ennen Savonlinnaan saapumistaan niin sanotuissa miljoonakaupungeissa kuten Kabulissa, Teheranissa tai muissa vastaavissa.

Perheet olivat saapuneet Suomeen 2004–2006 välisenä aikana alkukesästä ja heille on annettu Suomi-tietoutta ennen maahan saapumista ja lisää maahan saapumisen jälkeen. He ovat osallistuneet Suomen kielen alkeiskursseille kesä aikana Savonlinnaan saavuttuaan. Kaikista haastatteluista tuli esiin sosiaalitoimen työn merkitys kotoutumisen alkuvaiheessa ensimmäisen vuoden aikana.

10.2 Maahanmuuttajan tulo suomeen ja uuden elämän opettelu täällä

Kun afgaanipakolainen oli saapunut Suomeen ja Savonlinnaan noin viisi vuotta sitten, hän koki vaikeaksi opetella elämään täällä vieraassa maassa, vaikkakin elämä siellä, mistä hän saapui, oli ollut vielä vaikeampaa. He tiesivät Suomesta maana hyvin vähän, vaikka heille oli pidetty ennen maahan saapumista info siitä, mitä Suomessa on ja miten täällä eletään. Heille oli kerrottu myös hieman suomalaisesta kulttuurista, säästä ja yhteiskunnallisista palveluista. Monet heistä olivat lähteneet isoista suurkaupungeista ja täysin erilaisesta kulttuurista, joka uskonto säätelee hyvin paljon etenkin naisten elämää ja käyttäytymistä.

H1: Ei ollu helppo, koska eri kulttuuri, eri maa. kaikessa oli iso ero, kulttuurissa ja elämässä. Kielestä en tienny mitään. Tiesin et Suomi on pieni maa ja kylmä maa.

H2:Ja sitten oli vähän vaikee ymmärtää sitä, että ei osaa hyvin kieltä ja sit ei voi puhua kaikkien eri ihmisten kanssa. Se oli tosi vaikee silloin alussa.

H3: Se oli vaikee kun lähdimme kotimaasta ja myös Iranista ja oli vaikeeta sopeutua.

Kieli koettiin alussa hyvin vaikeana, koska moni ei osannut kuin omaa äidinkieltään. Osa oli luku- ja kirjoitustaidottomia jopa omalla äidinkielellään. Osa nuorista osasi hieman englantia, mutta eivät riittävästi, että sen avulla olisi pärjännyt päivittäisien asioiden hoitamisessa.

Afgaanipakolaiset olivat kokeneet vaikeaksi jo lähdön omasta kotimaastaan Afganistanista, mutta he kokivat vaikeaksi myös lähdön senhetkisestä asuinmaastaan. Saapuminen kolmanteen maahan eli Suomeen koettiin myös vaikeana, vaikkakin turvallisempina ja parempana vaihtoehtona tulevaisuuden kannalta kuin jääminen. Sopeutuminen kuitenkin vei oman aikansa, koska he eivät tieneet kuinka kauan kestää päästä esim. kouluun. Nuorelle afgaanille sopeutuminen oli hieman helpompaa kuin iäkäämmälle ja etenkin nuoret kokivat vapauden asiana, jonka kautta voi yrittää nauttia elämästä enemmän.

H2: Alussa ehkä halusi enemmän nauttia. Mentiin jonneki kauppaan tai sit oltiin ja nautittiin elämästä. Enemmän oltiin kuitenkin afganistanilaisten kanssa.

Asuinpaikkana Savonlinna koettiin pienenä mutta turvallisena kaupunkina aloittaa uutta elämää vieraassa kulttuurissa. Suurimman haasteen aiheuttikin sopeutuminen elämään kahden kulttuurin välissä. Myös kulkeminen paikasta toiseen aiheutti ongelmia, koska afgaanit kokivat että kulkuyhteydet julkisilla liikennevälineillä eivät toimineet riittävästi, että olisi päässyt liikkumaan halutessaan tiettyä aikana. Koska bussiaikataulut eivät sopineet heille, he kävelivät usein lähiöalueilta keskustaan ja etenkin vanhemmille afgaaneille liikkuminen jalan oli usein tuskallista ja liian rasittavaa oman fyysisen kunnon tai fyysisten rajoitteiden takia.

H2: Alussa oli mukavaa, mut sitten myöhemmin ymmärsimme, että on pitkiä matkoja. Ne kauppakadut oli niin kaukana ja bussit ei kulkenut hyvin

Tutkimuksen tuloksissa tuli esiin hyvin selkeästi kaikkien haastateltavien kommentissa sosiaalityön merkitys kotoutumisessa. Sosiaalitoimiston työntekijät auttoivat alusta alkaen afgaanipakolaisia sopeutumaan asuinpaikkakunnalle. He menivät pakolaisia vastaan, kertoivat kaupungista ja suomalaisesta elämäntavasta, järjestivät tulkin paikalle, näyttivät kaupat mistä voi ostaa ruokaa ja vaatteita ja niin edelleen. Sosiaalitoimeen luotettiin, koska he olivat ensimmäiset henkilöt jotka Suomessa kohdattiin ja

heiltä saatiin aina apua, kun tarvittiin. Arajärven (2009,82) selvityksen mukaan kotoutumisen prosessin ensimmäinen aste onkin tutustuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja motivoituminen siinä toimimiseen. Erillisenä vaiheena tämä on perusteltu nimenomaan pakolaisten osalta. Tämä edellyttää perusteita suomalaisen kulttuurin tuntemisesta ja yhteiskunnan perustoimintojen ymmärtämistä.

Palveluverkoston näkemyksen mukaan mahanmuuttajat tarvitsevat hyvin paljon tukea ja apua saapuessaan maahan. Avun tarve kuitenkin riippuu hyvin paljon maahanmuuttajan tulositystä, minkälaisista olosuhteista hän tulee Suomeen ja miksi hän tulee Suomeen. Maahanmuuttajia askarruttavia kysymyksiä voivat olla arkielämään liittyvät asiat kuten mistä saa ruokaa ja vaatteita, mistä saa työtä, mihin kouluun voi hakeutua jne. Kuitenkin joukossa voi olla ihmisiä, joilla ei ole mitään käsitystä siitä, mitä he haluavat tai mitä palveluja heille kuuluu esimerkiksi jo ihan lakienkin mukaan.

P:Tämä suomalainen yhteiskunta, meidän palvelujärjestelmä on heille täysin vieras. He ei tiedä, miten tässä meidän palvelujärjestelmässä toimitaan. Kieli on vieras, sielä on taustalla myös kulttuuriin, uskontoon liittyvät asiat. Mutta sitten taas yksilön näkökulmasta ikä vaikuttaa siihen, minkälaista apua tarvitaan: onko käynyt kouluja, onko ammattia, koulutusta, onko luku- ja kirjoitustaitoa. Osa tarvitsee apua kaikessa mahdollisessa niin kuin elämisessä, asumisessa, asioinneissa, mutta osa pärjää sitten pienemmällä tuella, kun oppivat kielen.

Ennen kielen oppimista turvaudutaan paljon tulkkaukspalveluihin. Tulkkia käytetään alkuvaiheessa todella usein aina kun asiakkaan etu ja oikeusturva sitä edellyttää. Näitä tilanteita ovat palvelujen piiriin hakeutumisen alkuvaiheet, opiskelujen eri vaiheissa, erilaiset asioiden infotilaisuudet, mahdolliset ongelmatilanteet jne. Tulkin tarve usein vähenee kotoutumisen edetessä ja kielellisten valmiuksien lisääntyessä.

Palveluverkoston toimijoiden näkemyksen mukaan tulkkien käyttäminen luo itse palvelusuhteelle luottamuksellisen ilmapiirin ja varmistaa maahanmuuttajan oikeusturvaan liittyviä seikkoja. Tilanteet joissa täytetään lomakkeita tai sähköisiä kaavakkeita voi olla maahanmuuttajalle hyvinkin pelottava kokemus, jos hän ei tiedä mitä kirjataan ja miksi kirjataan. Asiakas voi jopa pelätä, että asiapapereiden laatimisesta voi seurata jotakin ikävää mahdollisesti omassa kotimaassa koettujen aikaisempien kokemusten perusteella. Tulkkauksilanteissa asiakkaalle pyritään selventämään mahdollisimman tarkasti, miksi tulkkia käytetään, mitä asiakirjoja täytetään ja mikä mer-

kitys näillä asiakirjoilla on asiakkaan mahdolliseen koulutukseen tai työllistymiseen liittyvissä asioissa.

10.3 Kotoutumissuunnitelman tekeminen

Nykyisen kotouttamislain mukaan (1999/2005) kotoutumissuunnitelma on laadittava viimeistään silloin, kun asiakkaan työttömyys tai toimeentulotuen saaminen on kestänyt viisi kuukautta. Maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan enintään kolme vuotta maahanmuuttajan ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä. Kotoutumissuunnitelman laatimisen ajankohdan määrittäminen oli vanhemmalle afgaanipakolaiselle vaikeaa, mutta nuorempi afgaani tiesi heti, mistä puhuttiin. Iäkkäämpi afgaani ei muistanut, mitä kotoutuminen sanana tarkoittaa, vaan se täytyi selittää hyvin yksityiskohtaisesti ja antaa esimerkkejä siitä, mitä kotoutumissuunnitelma sisältää. Kun haastateltava ymmärsi sanan, hän muisti kyseisen tilanteen, jossa kotoutumissuunnitelmaan liittyvistä asioista puhuttiin, mutta ei tarkkaa ajankoh-
taa, milloin se tehtiin.

H3: Menin useampaankin kertaan sinne työvoimatoimistoon, mutta en muista missä vaiheessa se tehtiin. Muisti on huonontunut, että jos syö, niin ei muista tänään mitä on syönyt eilen.

H1: Me tehtiin se työvoimatoimistossa, että onko meillä koulutusta ja mihin ammatti kiinnostaa opiskella ja mihin haluis päästä töihin.

Tutkimuksen tulosten mukaan iäkkään afgaanin oli vaikea hahmottaa kotoutumissuunnitelmista saatu hyöty, koska hän ei muistanut kunnolla tapahtumaa sen tekemisestä. Vaikka tulkki oli ollut paikalla ja asia oli selitetty hänelle monella eri tavalla, hän ei välttämättä enää muistanut kunnolla koko tapaamista tai tilannetta. Kielen oppiminen on tuottanut iäkkäämmälle afgaanille vaikeuksia, joten hän ei ole päässyt ammatilliseen koulutukseen ja voi sen takia kokea, että kotoutumissuunnitelma olisi ollut hänelle henkilökohtaisesti hyödytyn. Uuden kielen oppiminen on vaikeaa, jos ei ole saanut opiskella edes omalla äidinkielellään omassa kotimaassaan eikä osaa kirjoittaa tai lukea omaa äidinkieltään. Lasten edun kannalta kotoutumissuunnitelma kuitenkin koettiin hyvänä ja hyödyllisenä asiana.

H1: ...isä ei antanu meidän mennä kouluun. Mä päätin, että näin ei tapahdu mun lapsille. Mä pistin lapset Iranissa kouluun. Isommat on opiskellu viidennen luokkaan asti ja pienempi lapsi ei opiskellut siellä mitään. Ajattelin, että itse kun on ollut niin onneton enkä osaa mitään, niin en halunnut samaa lapsille.”

H2: Se että lapset kouluttautui. Se oli tavoite. Niin kun Iranissa ja Pakistanissa emme saaneet käydä koulussa niin helposti.

Kotoutumissuunnitelman päivittämisestä tai arvioimisesta vanhemmilla afgaaneilla ei ollut oikein mitään yksiselitteistä käsitystä. Kolmen vuoden kotoutumisaika on jo mennyt kaikilla saapuneilla afgaanipakolaisilla umpeen, mutta muutamalla sitä oli perustelluin syin jatkettu edelleen. Siitä huolimatta kotoutumisasiat tuntuivat olevan heille kaukaisia ja vieraita, ja vaikeutena pidettiin edelleen omaa heikkoa suomen kielen taitoa. Nuori afgaani puolestaan ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että hän ei enää kuulunut sosiaalituen piiriin, koska opiskeli ammattiin. Hän koki osaavansa suomen kieltä hyvin ja pärjäävänsä tilanteessa kuin tilanteessa ilman tulkkia.

Palveluverkosto toimija näkee kotoutumisen ihmisen omana elinikäisenä prosessina, jota he tukevat. Osa kotoutuu nopeammin ja oppii kielen, mutta osalla sopeutuminen ei välttämättä onnistu koskaan. Palveluverkosto peräänkuuluttaa kaksisuuntaista kotoutumista, jossa pitää huomioida alati muuttuva toimintaympäristö. Etenkin alkuvaiheen palveluihin pitäisi panostaa enemmän, koska ne ensimmäiset päivät, kuukaudet ja vuodet ovat kotoutumisen kannalta tärkeitä.

P: Kotoutuminen on sen ihmisen oma prosessi ja me sitä tuetaan. Se on tärkeä se asiakkaan oma rooli. Huomaan työssänikin että asiakkaat jotenkin niin kuin oottaa meiltä valmiita vastauksia johonkin asiaan. Meidän tehtäväkin on toisaalta tiedottaa ja antaa neuvoa ja tässä työssä korostuu semmonen ohjauksellisen työn näkökulma. Maahanmuuttajat on aikuisia asiakkaita, jotka itse tekee ratkaisunsa ja että me ei niin kuin sanella. Se asiakkaan kunnioittaminen, kuuleminen, täytyy olla siinä mukana tai läsnä koko ajan.

Tutkimuksessa tuli esiin, että palveluverkoston toimijan näkökulmasta laki on se, mikä heidän toimintaa ohjaa ja säätelee oikeaan suuntaan. Kotoutumissuunnitelman teossa on mukana TE-toimiston edustaja, pakolaistyön edustaja, tulkki ja pakolainen itse. Termistö ja käsitteet pyritään selittämään tarkasti asiakkaalle ja lisäksi kerrotaan mitä papereita täytetään ja miksi. Teknisten seikkojen vuoksi TE-toimiston kotoutumissuunnitelma ei ole kovin laaja ja monisivuinen tiedosto. Pakolaiselle jäävässä

kappaleessa näkyvät asiakkaan nimi ja syntymäaika, toimintasuunnitelma, sovitut toimenpiteet, ja allekirjoitukset. Saamieni aineistojen mukaan kotoutumissuunnitelmia päivitetään tarpeen mukaan.

Palveluverkoston toimija näkee kahden rinnakkaisen kotoutumissuunnitelman tekemisen asiakkaan kannalta positiivisena asiana. TE-toimiston sähköiset järjestelmät ja valmiit ohjelmat säätelevät hyvin tarkkaan merkintöjen ja tietojen pituuden, sillä se keskittyy lähinnä työ- ja opiskelusuunnitelmien tekemiseen kotoutumissuunnitelmasa. Pakolaistoimistossa tehtävä kotoutumissuunnitelma puolestaan antaa mahdollisuuden kartoittaa kaiken arkielämään vaikuttavat tiedot perheen koosta, sen hetkisestä elämäntilanteesta, voimavaroista, sairauksista jne. Maahanmuuttajan rooli on kaikkein tärkein kotoutumissuunnitelmaa laadittaessa ja häneltä saadaan ensikädentieto siitä, kuinka hän itse on ajatellut tulevaisuuttaan Suomessa rakentaa.

Tulossa oleva kotoutumislain uudistus herätti palveluverkoston toimijassa kiinnostusta ja mielipiteitä. Toinen haastateltavista oli nähnyt siitä luonnosversion ja kommentoi sitä seuraavasti:

P:Luonnosversiossa sanotaan jotenkin näin että, kotoutumissuunnitelma jatkossa tehtäisiin, kun maahanmuuttajille on tehty alkukartoitus. Laki sanoo jatkossa ehkä näin, että kotoutumissuunnitelma on laadittava kahden kuukauden ja kahden viikon kuluessa..

Hänen näkemyksensä mukaan Savonlinnassa on ollut hyvä tilanne, koska kotoutumissuunnitelma on tehty pakolaiselle yleensä aina kahden kuukauden sisällä kun hän on saapunut paikkakunnalle. Nyt jos laki ulotetaan koskemaan kaikkia maahanmuuttajia, eikä pelkästään pakolaisstatuksella saapuneita, niin varmaan joitakin käytänteitä välttämättä saattaa muuttua ihan jo asiakasvirran kasvun myötä. Lakimuutos koettiin hyvänä asiana asiakkaan kotoutumisen nopeutumisen kannalta.

10.4 Kotoutumissuunnitelman toteutuminen

Kun asiakkaalle on tehty virallinen asiakirja, kotoutumissuunnitelma, on hyvä tarkastella miten tuo edellä mainittu suunnitelma käytännössä toteutuu. Tämän tutkimuksen

keskeinen pääteema on nimenomaan laaditun kotoutumissuunnitelman toteutuminen. Se on se tieto, jota Savonlinnan kaupungin päättäjät ovat pakolaissihteeri Varpu Vaarnamolta tiedustelleet.

Kun afgaanipakolainen saapui Suomeen, hänellä oli jonkinlaisia haaveita, jotka liittyivät elämiseen ja sopeutumiseen täällä. Ne haaveet saattoivat koskea mahdollista opiskelupaikkaa, tulevaa ammattia tai sitten ne haaveet saattoivat liittyä lasten pärjäämiseen ja tulevaisuuteen liittyviin asioihin. Tutkimuksessa tuli selkeästi esiin iäkkäämmän ja nuoren afgaanipakolaisen haaveiden ero.

H2: Minä halusin päästä sinne ammattikorkeakouluun tai yliopistoon opiskelemaan jotain ammattia. Vähän naurattaa mut lääkäriksi. Kun mä tulen Suomeen, en mä pääse ihan heti sinne. Tiesin, että pitää opiskella ja sitten.. olla ahkera, ensin kieltä ja sitten vielä pitäisi yrittää.

H3: Mulla oli niinku toiveena se, että lapsista tulisi onnellisia, he voivat kaikki hyvin. Että ei olis täällä ne vaikeudet mitä Iranissa ja Afganistanissa oli ja lapset olisivat onnellisia. Vanhanaikaiset äidit, heitä kiinnostaa vain mitä lapsille tulevaisuudessa tapahtuu.

Haaveet saattavat olla hyvin haasteellisia ja toiveet korkealla, koska elämä tiedetään täällä helpommaksi ilman sotaa ja siihen liittyvää pelkoa. Kuitenkin jos pakolainen on ollut kotimaassaan korkeassa asemassa, esimerkiksi lääkärinä, hänelle voi olla vaikea ymmärtää, että kotimaassa saatu koulutus ei riitäkään täällä. Hän joutuu tavallaan aloittamaan kaiken alusta ja se ensimmäinen opeteltava asia on uusi kieli ja uusi kulttuuri.

Tutkimuksen tulosten mukaan kotoutuminen alkaa afgaanien mielestä jo kielen opiskelusta. Kielen opiskelu on kuitenkin hyvin haasteellista henkilölle, joka ei osaa lukea tai kirjoittaa edes omaa äidinkieltään. Nuori afgaani koki koulutuksen auttaneen ja helpottaneen Suomeen sopeutumista ja täällä asumista, mutta iäkkäämpi afgaani puolestaan koki kaiken vaikeaksi, koska ei ole oppinut riittävästi suomen kieltä päästäkseen eteenpäin. Kuitenkin nuori, silloin teini-ikäinen afgaani saattoi kokea turhautumista, koska hänelle ei ollut Savonlinnassa sopivaa opiskeluryhmää. Hän opiskeli ensimmäisen kotoutumisvuotensa peruskoulussa ja pääsi sitä kautta suomen kielen koulutukseen.

S: Mä olin Mertalan koulussa. Opiskelin siellä suomen kieltä. Eli olin valmistavalla luokalla. Opiskelin jotain fysiikkaa ja kemiaa. Sitten opiskelin iltalukiassa, aikuislukiossa jotain aineita. Fysiikkaa, kemiaa, matikkaa ja sitten opiskelin vielä sielläkin S2 eli suomen kieltä toisena kielenä ja sitten opiskelin viis kuukautta eli suomen kielen kurssilla. No se ihan ensimmäinen vuosi ehkä meni turhaa, koska ei ollut koulua mulle.

Kielen opiskelulla on suuri merkitys. Ongelmallisena eräs nuori afgaanipakolainen näki sen, että suomalaiset nuoret eivät uskaltaneet puhua hänelle koulussa. Koulussa opiskelutoverit ihmettelivät sitä, miksi afgaaninuori ei puhu mitään, mutta eivät itsekkään puhuneet hänelle mitään. Afgaaninuori koki olevansa aivan yksin. Tämä nuori sanoi, että hän olisi oppinut nopeammin kieltä, jos hänellä olisi ollut joku, kenen kanssa puhua suomea. Vastaavasti iäkkäämpi afgaanirouva myös koki, että hän ymmärtää hyvin suomea, kun joku puhuu hänelle, mutta hän itse ei uskalla tai ei osaa puhua. Oman näkemyksensä mukaan hän ei ollut oppinut suomea, koska hänellä ei ollut ketään suomalaista tuttavaa kenen kanssa puhua suomea. Kyse on osaltaan molempinpuolisesta arkuudesta ja rohkeudenpuutteesta kahden toisilleen vieraan kulttuurin edustajan kesken.

Tutkimuksessa tuli esiin myös afgaanipakolaisten työharjoittelujaksojen merkitys integroitumisessa yhteiskuntaan. Samalla se on antanut pakolaiselle mahdollisuuden tutustua suomalasiin ammatteihin ja työelämän sisältäviin ammattitaitovaatimuksiin. Yleisimpiä työharjoittelupaikkoja olivat olleet päiväkodit, koulut, toimintakeskuksen ompelimot ym. paikat ja mahdollisia työtehtäviä niin sanotut avustavat työtehtävät. Kokemukset työharjoittelupaikoista ovat olleet afgaanipakolaisten näkökulmasta positiivisia ja työnantajat pääsääntöisesti tyytyväisiä. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, että työharjoittelupaikka on ollut yleensä joku kolmannen sektorin toimija, kun taas yksityiset työnantajat ovat puuttuneet kokonaan.

Myös palveluverkoston haastattelussa tuli esiin afgaanipakolaisten haaveiden merkitys kotoutumissuunnitelman toteutumisessa. Lähinnä siinä vaiheessa kun kartoitetaan asiakkaalle mahdollisia työharjoittelu- tai opiskelupaikkoja, haaveilla ja toiveilla on merkitystä.

V: Kun ihmiseltä kysytään, mistä ammatista olet joskus haaveillut, joku saattaa ajatella että tämä haaveiden auki puhuminen on ihan höpöhöpöä, Kuitenkin siinä on ihan vinha perä, että jos ajatellaan tällaisia ohjauksellisen työotteen näkökulmaa, niin

ihmisillä on haaveita ja niitä pitää lähteä toteuttamaan. Se haave voi toteutuakin. Ja eikä kukkaan ole sellainen tyhjä taulu tullessaan... kaikilla on jotakin suunnitelmaa. Minä jotenkin toivoisin, että se asiakkaan näkökulma siinä työharjoitteluasiassa olisi semmoinen, ettei mennä yli siitä missä aita on matalin. Maahanmuuttajat jäävät usein joihinkin näihin sisääntuloammatteihin, kuten esimerkiksi siivous, mutta kun avoimesti keskustele mitä toiveita on, niin ei siivoustyö olekaan yhtään sitä, mitä haluaa tehdä.

Savonlinnan työ- ja elinkeinotoimistossa on maahanmuuttajapalveluissa mukana palveluohjaaja, joka voi tarvittaessa kiertää maahanmuuttajan kanssa tutustumassa mahdollisiin harjoittelu- ja opiskelupaikkoihin. Käynti näissä työpaikoissa tai kouluissa voi avata asiakkaalle sen, mitä näissä paikoissa tehdään ja onko tämä juuri sitä mitä hän haluaa tehdä. Tutkimusten tulosten mukaan palveluverkoston toimijat ovat tärkeässä asemassa, koska heidän tehtävänsä on kertoa avoimesti ja puolueettomasti asiakkaalle, mitä vaihtoehtoja on tarjolla. Asiakkaan pitäisi aina saada tehdä ratkaisunsa itse ja ottaa vastuu valinnoistaan itse.

Aina pakolainen ei välttämättä kuitenkaan pääse itseään kiinnostavaan työharjoitteluun paikkaan, koska sellaista paikkaa ei välttämättä ole tarjolla. Esimerkiksi hoitoalan harjoitteluun on vaikea päästä. Lisäksi haastatteluissa tuli esiin työnantajien piiloasenteiden mahdollisuus. Vedotaan maahanmuuttajien puutteelliseen kielitaitoon, vaikka avustavissa tehtävissä voisikin selvittää heikollakin kielitaidolla.

Palveluverkoston haastattelujen mukaan Savonlinnassa tehdään kotoutumissuunnitelmien päivityksiä ja arviointeja säännöllisesti tarpeen niin vaatiessa. TE-toimiston ura-tietojärjestelmä vaatii automaattisesti asiakkaan kohdalla päivitystietoja tai muuta vastaava merkintä ennalta sovitussa toimenpiteissä. Järjestelmän väliinputoaminen on melkein mahdotonta, jos ei oteta huomioon inhimillisen erehdyksen mahdollisuuden. Lisäksi kotoutumissuunnitelmassa olevia vastuita/määriteltyjä tehtäviä hoitaa kukin toimija vastualueensa mukaan. Esimerkiksi on sovittu, mitä asiakas hoitaa itse, mitä hoitaa työ- ja elinkeinotoimiston edustaja ja mitä hoitaa sosiaalitoimiston edustaja jne. Lisäksi hoidettaville vastuulle eli asioille on määritelty päivämäärät, mihin mennessä asia on hoidettava.

Tutkimuksessa tuli esiin tulkin käyttämisen välttämättömyys. Tulkkia käytetään aina, kun asia tai asiakas sitä tarvitsee. Tulkin tarve on kuitenkin hyvin yksilöllinen. Toiset

saattavat tietämättään tarvita tulkkia, koska eivät ymmärrä jotain asiaa oikein, vaikka luulevatkin ymmärtävänsä. Tulkin tarve kuitenkin vähenee koko ajan kotoutumisen edistyessä. Tutkimuksen tulosten mukaan palveluverkostolla on iso vastuu tulkin tarpeen määrittämisessä. Kommenttien mukaan asiakkaalla saattaa olla hyväkin kielitaito, mutta joskus silti jotkut virkamiestermiit saattaa olla niin vaikeita, että asiakkaan oikeusturvan kannalta on tärkeätä, että tulkki on paikalla. Joku asiakas saattaa itse sanoa, ettei hän tarvitse tulkkia, mutta työntekijä ehdottaa, että kutsutaan tulkki paikalle, koska asia on liian vaikea selvittää selkokielellä suomeksi. Tämän mukaan viranomaisen tehtävä on arvioida tulkin tarvetta, eikä pyyntö pidä lähteä pelkästään asiakkaalta.

10.5 Kotoutumissuunnitelman ja kotoutumishjelman tavoitteiden saavuttaminen

Kaikki haasteltavat, kokivat saavuttaneensa henkilökohtaiseen kotoutumissuunnitelmaan kirjatut tavoitteet, kun sitä heiltä useaan otteeseen ja eri sanankääntein selitettiin ja tiedusteltiin. Myös saamani aineisto TE-toimistosta tukee tätä tulosta, sillä laaditut henkilökohtaiset kotoutumissuunnitelmat olivat olleet melko realistisia, kun niitä vertasi henkilön tämän hetkiseen tilanteeseen.

Savonlinnan kaupungin kotouttamishjelman (2007-) tavoitteet on esitelty aiemmin luvussa viisi. Näitä tavoitteita olivat mm. että maahanmuuttaja saa perustiedot suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toiminnasta, maahanmuuttaja on tietoinen perusoikeuksistaan ja velvollisuuksistaan yhteiskunnan jäsenenä, sekä että kaikki maahanmuuttajat saavat sellaisen kielitaidon, että he pärjäävät arkielämän tilanteissa suomen kielellä ja saivat mahdollisuuden työllistymiseen tai muuhun mielekkääseen tekemiseen. Lisäksi tavoitteena oli se, että maahanmuuttajilla on mahdollisuus saada kosketus asuinkuntansa asukkaisiin ja he voisivat tasavertaisina osallistua yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään. Näin ollen maahanmuuttajat voisivat säilyttää oman kulttuurinsa elävänä ja heillä olisi mahdollisuus tehdä omaa kulttuuriin tunnetuksi savonlinnalaisten keskuudessa.

Tutkimuksen mukaan jokainen haastateltu afgaanipakolainen koki pärjäävänsä arkielämäntilanteissa omalla suomen kielen taidollaan hyvin, olipa kyseessä kaupassa tai lääkärissä käynti. Nuoremmilla oli nyt jo suomalaisia ystäviä, mutta iäkkäämmät oli-

vat pääsääntöisesti omissa oloissaan tai viettivät aikaa muiden afgaanien kanssa. Kieli tuottaa kuitenkin edelleen iäkkäämmälle pakolaiselle ongelmia, vaikka hän sillä pärjääkin. Mutta pelkkä pärjääminen arkielämässä ei riitä, vaan jos haluaa kouluttautua johonkin ammattiin, niin kielitaidon heikkous on suurena esteenä.

Savonlinna koettiin hyvänä, vaikkakin pienenä paikkana elää. Kun tiedustelin syytä poismuuttoon Helsingissä asuulta, löytyi monta eri seikkaa, jotka olivat vaikuttaneet poismuuttoon. Ensimmäinen seikka oli Savonlinnan pienuus ja mahdollisen opiskelupaikan puute.

H2: Koska silloin siellä ei ollut opiskelupaikkaa, päätettiin että muutetaan Helsinkiin. Siellä Savonlinnassa ei ollut hyvä; koska nämä bussit ja kaikki oli vaikeaa aina kun halus mennä jonnekin. Oli tosi vaikeaa, koska silloin kun mä olin työharjoittelussa siellä Savonlinnassa päivällä ja sit iltaisin mä opiskelin iltalukiassa. Bussi kulki niin harvoin, että mä jouduin odottamaan tai sitten mä jouduin kävelemään ihan pimeässä kotiin kun ei ollut autoa. Se oli tosi vaikeaa, mutta ainakin opiskelun takia muutettiin Helsinkiin. Koska mä en halunnut, että mun aika menee turhaan.

Ensimmäinen seikka oli siis opiskelupaikan löytyminen pääkaupunkiseudulta. Savonlinnassa ei vielä tuolloin ollut valmiuksia kouluttaa maahanmuuttajia esimerkiksi lähihoitajiksi. Hoitoala tuntui olevan se työ, joka monia nuoria kiinnosti ja joka antoi ehkä realistisia mahdollisuuksia kouluttautua eteenpäin. Kaikki ei kuitenkaan aina suju niin kuin toivoisi. Vaikka opiskelupaikka olisikin tiedossa ja koko perhe vaihtaa paikkakuntaa, alkaa tavallaan kotoutuminen uudelle paikkakunnalle. Seuraavassa haluan antaa puheenvuoron eräälle tarinalle, joka kertoo konkreettisesti sopeutumisen vaikeudesta, vaikka puitteet olisivatkin kunnossa.

H1:.. Ennen kuin me muutimme Suomeen, me asumme Teheranissa. Se on iso kaupunki, paljon on väkeä. Savonlinna tuntui vähän pienemmältä ja hiljaisemmalta. Mun opiskelupaikka oli syy, että me muutimme Savonlinnasta Helsinkiin. Ja mä voin sanoa, se oli iso virhe, että kun me muutimme sieltä pois. Ainakin Savonlinnassa me saatiin ihan hyvin asioita järjestykseen, mutta Helsingissä oli niin vaikeaa. Me saatiin paljon ongelmia, kun me muutimme Savonlinnasta tänne Helsinkiin.

Silloin, kun me tultiin Suomeen, kaikki sano suoraan nuorille, että Suomi on vapaa maa ja voi tehdä ihan mitä vaan. Tietenkin se meni väärin meidän nuoreen ja pilaa hänen elämää. Mä tiedän, että täällä Suomessa kaikki saa tehdä ihan mitä vaan, mutta se on epäreiluu, ett joku käyttää huumeita, eikä voi sanoa sille mitään, koska Suomi on vapaa maa. Hän voi käyttää huumeita, voi niin kuin pilata elämää, koska tää on vapaa maa.

Tämä haasteltava kokee, että heitä ei autettu tarpeeksi silloin, kun he olisivat eniten apua tarvinneet. Perhe tavallaan hajosi, kun ongelmat kasautuivat ja hän kokee hyvin vaikeana sopeutua edelleen, vaikkakin hänellä on opiskelupaikka ja oma perhe. Mutta olisivatko ongelmat jääneet perheeltä kokematta, jos he eivät olisi muuttaneet Savonlinnasta pois. Erilainen vapaus tulee esiin koko maan alueella, asuipa pakolainen missä tahansa. Myös kulttuurilliset erot tulevat esiin, asuipa maahanmuuttaja tai pakolainen vieraassa maassa missä tahansa.

Toinen tutkimuksessa esiin tullut seikka on islamilaisen ruoan löytämisen vaikeus Savonlinnan talousalueella. Eräs haasteltavista piti sitä suurimpana syynä pois muuttoon. Vaikka asiasta mainittiin pakolaistyön työntekijöille, kukaan ei hänen mukaansa tehnyt asialle mitään. Islamilaista ruokaa oli haettava muualta ja koko yhteisö osallistui pääsääntöisesti yhdessä ruoan hankkimiseen muun muassa pääkaupunkiseudulta.

Kaikki ne haasteltavat, jotka muistivat ja ymmärsivät kotoutumissuunnitelman laatimisen merkityksen, kokivat, että se on tukenut ja helpottanut sopeutumista Suomeen sekä suomalaisiin. Siitä on ollut oikeasti hyötyä, kun on halunnut löytää itselleen mahdollisen ammatin ja sen myötä siihen kuuluvan opiskelupaikan. Haastateltavat ymmärsivät myös pakolaisen oman vastuun kotoutumisessa. Nuori afgaani koki, että hän voi vaikuttaa omaan kohtaloonsa ja hän voi sitoutumalla ja sinnikkyydellä rakentaa itselleen tulevaisuuden Suomessa.

Kun kysyin, miten viranomaisten toimintaa voisi kehittää kotoutumissuunnitelman laatimisessa ja muissa siihen liittyvissä asioissa, ei siihen oikein osattu vastata. Mitään toiveita ei osattu tässä vaiheessa nimetä. Ainoa negatiivinen huomautus koski tilannetta, kun pakolainen saapuu Savonlinnaan. Ensimmäiselle pakolaisryhmälle annetaan kaikki mahdollinen apu ja näytetään kaikki mahdolliset paikat. Vastaavasti seuraavana vuonna saapuville kerrotaan vähemmän ja näytetään vähemmän. Haastateltava koki tämän huonona asiana, koska hänestä kaikille Suomeen tuleville kuuluisi samantyyppiset ja yhtä perusteelliset palvelut, saapuipa hän milloin tahansa. Hän ei kuitenkaan huomaa tässä vaiheessa olemassa olevan pakolaisverkoston olemassaoloa, joka auttaa uusia sopeutumaan ja kotoutumaan. Ensimmäisillä tulijoilla ei voi olla mitään omaa

olemassa olevaa verkostoa, vaan he ovat täysin riippuvaisia pakolaistyön antamasta tuesta ja ohjauksesta.

Suomalaisen ja afganistanilaisen kulttuurien eroavaisuudet hämmentävät paljon afgaaneja. Heidän on toisinaan vaikea ymmärtää suomalaisten käyttäytymistä joissakin tilanteissa, kuten esimerkiksi alkoholin käytössä. Myös uskonto ja uskontoon liittyvät asiat ja erot näkyvät selkeästi jokapäiväisessä elämässä kahden eri kulttuurin välillä. Naisen vapaa pukeutuminen ja yhteiskunnallinen asema ovat myös uusia asioita afgaanipakolaiselle.

Palveluverkoston näkökulmasta yksilöllisen kotouttamissuunnitelman tavoitteiden arviointi ja seuranta toimii hyvin. Tavoitteiden saavuttaminen on hyvin yksilöllistä riippuen maahanmuuttajan taustausta, valmiuksista ja omasta henkilökohtaisesta tuki-verkostosta. Haastatteluissa tuli esiin tosiasia, että maahanmuuttaja tai pakolainen yleensä sijoittuu alempiin koulutusta vastaaviin töihin, mikäli hänellä on koulutus- ja ammattitaustaa entisessä kotimaassaan. Kuitenkin afgaanipakolainen, mikäli on nainen, ei välttämättä omaa mitään koulutustausta työhistoriaa, mihin heitä voisi verrata. Afgaanimies puolestaan voi olla joko lääkäri tai opettaja, mutta täällä hän ei pääse harjoittamaan entistä ammattiaan. Osa on tyytyväisiä, että saa tehdä edes jotain töitä ja pääsee opiskelemaan, mutta osalle koulutusjärjestelmien erilaisuus ja ammattitaitovaatimukset voivat olla isokin järkytys.

Palveluverkoston toimijat näkevät toisaalta Savonlinnan hyvänä paikkana elää maahanmuuttajalle, mutta myöntävät kuitenkin pienuuden asettamat haasteet. Savonlinnassa on paljon mm. suomen kielen koulutusta, joten kielikursseille on helpompi päästä kuin suurissa kaupungeissa. Mutta vaikka täällä on maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluja ja perinteet maahanmuutto asioissa, niin kehittymisen varaakin on vielä paljon.

P: Se ei tarkoita, että meillä olisi riittävät resurssit työhön. Kyllä kaikki on varmaan aika ääri rajoilla, että ei voi enempää työtehtäviä ottaa vastaan.

Tutkimusten tulosten mukaan yhteistyötä kotoutumissuunnitelman tavoitteiden saavuttamiseksi tehdään paljon. Koska palveluverkoston toimijat tuntevat toisensa, se

helpottaa työtä ja yhteydenpitoa. Mutta palveluverkoston toimijoiden näkemys Savonlinnan pienuuden eduista poikkesi huomattavasti afgaanipakolaisten näkemyksestä.

P: Kuvittelisin, että arkielämä on varmasti helpompaa täällä. Kun on lyhyet välimatkat ja pienet ympyrät, ei mene siihen arkielämän järjestelemiseen ja liikkumiseen niin paljon aikaa.

Kun otetaan huomioon se, että afgaanipakolainen on muuttanut Savonlinnaan miljoonakaupungista, voi pieni kaupunki kuitenkin olla omalla tavallaan pelottavan autio ja ahdistava. Lisäksi, jos paikkakunnalla ei vielä ole sitä omaa etnistä ryhmää, afgaanien oma yhteisöllisyys voi tuntua puutteelliselta. Lisäksi huonona asiana nähdään se, että Suomi on niin sanotusti opiskelijoille kiinni kesällä. Suomen kielen koulutuksia kysytään paljon kesäaikaan, mutta pakolaisille ei ole tarjolla muuta kuin lyhyttä kielikurssia suomen kielen alkeista. Intoa ja halua opiskeluun olisi kuitenkin heti kun saavutaan maahan. Vaikka nuori afgaani haluaa nauttia uudenlaisesta vapaudesta ja turvallisuudesta, hän haluaa samanaikaisesti oppia kielen mahdollisimman nopeasti, että pääsisi kouluun ja sitä kautta ammattiin ja töihin.

10.6 Palveluverkoston yhteistyön kehittäminen

Koska Savonlinna on pieni kaupunki, ihmisten voisi olettaa olevan helppo tutustua toisiinsa ja tavata työn merkeissä toisiaan. Palveluverkoston eri toimijat ovat yhteydessä toisiinsa ja tekevät tarvittaessa monenlaista yhteistyötä maahanmuuttajiin ja pakolaisiin liittyvissä asioissa. Erilaisia yhteistyöpalavereja järjestetään jonkin verran ja pienempiä palavereja sekä henkilökohtaisia yhteydenottoja ja tapaamisia tilanteen niin vaatiessa hieman useammin. Tutkimuksen mukaan kuitenkin yhteistä suunnitteluaikaa toivottiin enemmän. Toinen haastateltavista näki tiiviimmän yhteistyön kotoutumiseen liittyen koskevan nimenomaan sosiaalitoimea, työvoimaviranomaisia, opilaitoksia ja terveydenhuoltoa. Palvelut ovat hieman hajallaan ja maahanmuuttaja hyötyisi siitä, jos osa palveluista koottaisi saman katon alle työvoimapalvelukeskeksi. Näin ollen palvelujen saatavuus helpottuisi maahanmuuttajien näkökulmasta ja poikkihallinnollinen yhteistyö mahdollistuisi entisestään.

P: Jos saataisi kytkettyä kokonaisvaltainen palvelu, jossa olisi mukana työhallinnon palvelut, sosiaalitoimen palvelut, kelan palvelut, terveydenhuolto ja sitten joku tällainen koulutuksen ohjaaja. Näen, että semmoiselle olisi tarvetta.

Palveluverkoston yhden toimijan näkemyksen mukaan yhteistyö verkoston sisäpuolella ja verkostosta ulkopuolelle toimii suhteellisen hyvin, vaikka ongelmiakin on. Ihmisten tavoitettavuus on yksi tällainen iso ongelma. Hän mainitsee esimerkkinä tilanteen, jossa asiakas haluaa selvittää jotakin rahaliikenteeseensä liittyvää ongelmaa puhelimitse. Hän soittaa valtakunnalliseen linjaan ja saattaa joutua odottelemaan pitkäänkin langoilla, koska tiettyä paikallistason toimijaa ei tavoiteta. Toisaalta sosiaalitoimi tekee paljon kenttätöitä, voi olla palaverissa tai koulutuksissa, jolloin heidätkin on vaikea tavoittaa. Kuitenkin asiakas haluaisi saada vastauksen tai avun heti ongelmaansa ja mahdollisesti turhautuu sekä hermostuu, kun ei tavoittelemaansa auttajaa tavoita. Lisäksi ennakkoon määritellyt kellonajat, joiden välillä jonkin palveluverkoston toimijan tavoittaa, voi osoittautua liian lyhyeksi ajaksi asiakkaalle, koska asiakkaita on paljon. Ongelma on monille sama, mutta sitä on vain opeteltava sietämään.

Tutkimuksessa tuli esiin tiedon kulkuun vaikuttavat ja liittyvät seikat. Tieto kulkee verkoston toimijoiden välillä tarvittaessa melko hyvin. Työssä on huomioitava asiakkaan tietosuojaan liittyvät kysymykset ja tietysti noudatettava salassapitovelvollisuutta. Kaikkea tietoa ei voida siirtää, mutta kaikkea tietoa ei palveluverkoston toimijan aina tarvitsekaan tietää. Opiskelija on omien asioidensa paras tietolähde, jolta ensisijaisesti voidaan asioista kysyä. Tiedonkulkua voidaan kuitenkin aina parantaa ja sen avulla välttää niin sanotun päällekkäisen työn tekemistä.

P: Se on sitä, että omassa työssä muistaa aina infota niille ihmiselle, et nyt on tämmöstä ja tämmöstä. Mutta tietenkin vaan niille ihmisille, joita asia koskettaa. Tietysti semmoset yhteistyöpalaverit, niitä voisi olla, mutta niiden ryhmäkokoontumista pitäisi tarkkaan harkita, että se ei olisi semmoista huvikseen kokoontumista.

Tutkimuksen tuloksissa tuli esiin halu muuttaa tai selkiyttää jotakin palveluverkoston toiminnassa. Molemmat haasteltavat olivat samaa mieltä siitä, että maahanmuuttajien ja pakolaisten asiat on hoidettu Savonlinnassa suhteellisen hyvin. Sellainen maahanmuuttaja-asiakas, joka ei ole pakolainen tai turvapaikanhakija, on ilman kuntapaikkaa ja tulee muualta vastaanottokeskuksista jää hieman palvelujen ulkopuolelle etenkin

alussa palveluverkoston toimijoiden resurssipulan tai mahdollisten työkiireiden takia. Tähän tilanteeseen pitäisi erikseen nimetä aikuissosiaalityöstä joku sosiaalityöntekijä, joka ottaisi vastuun edellä mainitussa tilanteessa maahanmuuttajapalvelusta.

Lisäksi haastatteluissa tuli esiin halu selkiyttää eri toimijoiden roolitusta ja yhteistä suunnittelua. Vastuualueiden selkeä määrittäminen edistäisi asioiden hoitamista ja yhteinen kokoontuminen esimerkiksi koulutuksia ja kursseja maahanmuuttajille suunnitellussa voisi antaa uusia näkökulmia yhteistyön tekemiselle. Palveluverkoston toimintaa voidaan kehittää, mutta se, mitä siellä pitäisi kehittää yhden toimijan näkökulmasta, tulee esiin seuraavassa puheenvuorossa.

P: ... jos tullaan pakolaistaustalla, niin tullaan melkeinpä leiriltä suoraan. Vaikka siellä alussa on terveystarkastukset ynnä muut, miten tehokkaasti siellä tutkitaan kongnitiivista toimintakykyä? Mie luulen, että sieltä monet hyötysi semmosesta. En tarkoita, että ihan heti pitäisi alkuvaiheessa testata näitä ihmisiä ja heidän kongnitiivisia taitojaan, mutta sitten kun ne ongelmat ilmenee pikkuhiljaa, koulutuksen edetessä, se on jotenkin probleema. Että voitaisiinko siihen alkuvaiheessa tehokkaammin tarttua. Tämä uusi laki, mikä tulee, siinähan puhutaan oikeudesta alkukartoitukseen kaikille. Se alkukartoitus voi pitää sisällään esimerkiksi muun muassa kielitestauksia ja muuta. En minä tarkoita, että kaikkien kohdalla on tarvettakaan, mutta on siellä näitä oppimisen vaikeuksia, jotka jää siinä alkuvaiheessa tunnistamatta. Jotenkin minä peräänkuuluttaisin terveydenhuollon roolia tässä.

Toisin sanoen, mitä aikaisemmin maahanmuuttajan oppimisen vaikeudet ynnä muut ongelmat tulevat esiin, sitä nopeammin heidät saadaan ohjattua tukitoimien piiriin. Mitä nopeammin tukitoimet auttavat tai helpottavat maahanmuuttajan elämää, sitä nopeammin hän mahdollisesti alkaa kotoutua ja sopeutua uuteen kulttuuriin ja kieleen. Maahanmuuttajien tarpeet ovat hyvin erilaisia riippuen lähtökohdista ja kulttuurista. Asiakkaiden kirjo nähdään toisaalta rikkautena, toisaalta isona haasteena. Joukossa voi henkilöitä, jotka ovat primaarisesti lukutaidottomia ja henkilöitä, jotka ovat olleet kotimaassaan jonkin alan huippuammattilaisia. Kaikki kuuluvat samojen palveluiden alaisuuteen ja usein saman virkailijan hoidettavaksi, vaikka asiakkailta on erilaisia tarpeita ja toiveita ihan jo koulutukseen liittyvien mahdollisuuksien suhteen. Kuitenkin toivottiin, että olemassa olevat palvelut säilyisivät eikä hankkeiden päättymisen myötä jokin oleellinen palvelu maahanmuuttajilta jäisi pois.

Myös paikkakunnan pienuus aiheuttaa palveluverkoston toimijan näkemyksen mukaan omat haasteensa, joskin siinä on etujakin. Niitä keinoja, joilla maahanmuuttajat voitaisiin kotouttaa Savonlinnan talousalueelle, tulisi etsiä ja kehittää lisää. Palveluverkoston toimijat tarvitsevat myös tukea maahanmuuttaja-asiakkaan vastaanottamiseen ja ohjaamiseen, koska osalla toimijoista on toisen haasteltavan mukaan selvästi se näkemys, että maahanmuuttajat ovat yhtä kuin pakolaiset. Hyvin herkästi kritisoidaan toinen toisiaan esimerkiksi silloin, jos asiakkaalle tulee karensseja tai sanktioita hoitamatta jääneiden ilmoittautumisien tai jonkun henkilökohtaisen syyn takia. Unohdetaan, että laki on se, mikä viranomaistoimintaa ohjaa ja säätelee.

Tutkimuksessa kysyttiin myös palveluverkoston toimijoilta näkemystä siitä, miksi suurin osa afgaanipakolaisista oli muuttanut Savonlinnasta pois. Suurimpana syynä nähtiin afgaanien kokemaa yhteisöllisyyden puute, jos sukulaiset ja ystävät olivat muuttaneet paikkakunnalta pois. Lisäksi poismuuttaneet painostavat paikkakunnalle jääneitä muuttamaan ja täällä olevat kaipaavat lähteneitä. Yhteisön tuki on afgaaneille tärkeä, sillä he keskusteleval paljon asioista ja kysyvät toisiltaan asioita. Lisäksi heillä on yhteisiä ruokailuja, yhteisiä juhlia ja kulttuuriin kuuluvia perinteitä.

P: Olen näiden asiakkaitten kanssa keskustellessani saanut selville, että pitää olla aika luja että jää tänne yksin. Ja sitten kuitenkin varmasti he kokee olevansa täällä yksin kanssa.

Yhteenvetona molemmista palveluverkoston haastatteluista voidaan todeta, että vaikkakin yhteistyötä tehdään paljon, sitä tulisi vielä enemmän pyrkiä tekemään. Kuitenkin kaikkein tärkein kotoutumisprosessissa on asiakas itse ja palveluverkoston tehtävä on tukea ja ohjata asiakasta niin, että hän saavuttaa jonkinlaisen osallisuuden tunteen suomalaisesta yhteiskunnasta. Palveluverkoston tehtävä on tukea ja ohjata maahanmuuttajaa, jotta hän tietää mitä mahdollisuuksia hänellä on ja osaa vaihtoehtojen perusteella tehdä valintansa itse.

11 YHTEENVETO

Tämän työn keskeisenä tavoitteena oli selvittää Savonlinnaan saapuneiden afgaanipakolaisten kotoutumisen toteutuminen. Toisena keskeisenä tavoitteena oli löytää keinoja kehittää kotouttamiseen liittyvän palveluverkoston toimintaa.

Afgaanipakolaisilla, kuten muilla maahanmuuttajilla, on erilaisia kotoutumisen valmiuksia, jotka voivat johtua esimerkiksi iästä, sosiaalisista verkostoista, koulutuksesta, maahanmuuton motiiveista ja aikaisemmista kokemuksista. Keskeistä tässä on henkilön motivaatio ja aktiivisuus tutustua suomalaiseen yhteiskuntaan ja opiskella kieltä. (Lepola 2002.)

Tämän tutkimuksen mukaan voidaan todeta, että sopeutuminen uuteen ympäristöön vie erilaisista kotoutumistoimenpiteistä huolimatta usein oman aikansa, vaikka nuorella esitetyt valmiudet olisivatkin. Mitä iäkkäämpi henkilö on, sitä vaikeampi hänen on opetella kokonaan uusi kieli ja omaksua vieras kulttuuri. Nuorella on erilaiset oppimisvalmiudet ja usein hänellä on korkeat tavoitteet siitä, mitä hän elämältään haluaa tai miten hän haluaa elämäänsä rakentaa uudessa asuinmaassaan. Myös Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden (2006) tutkimus tukee tätä tulosta, sillä heidän tutkimuksensa mukaan kotoutuminen tapahtuu hitaasti. Arajärven (2009) selvityksen tuloksia puolestaan oli kotoutumisen nopeuden ja tehokkuuden merkitys, joka vähentää mahdollista turhautumista, näköalattomuutta ja yhteiskunnan ulkopuoliseksi kokemista.

Tutkimuksessani tuli esiin iäkkäiden afgaanipakolaisten kotoutumisen vaikeus, koska heillä ei välttämättä ole aikaisempaa koulutustaustaa edellisessä kotimaassaan. Iäkkäämmät naispuoliset afgaanit tarvitsevat monenlaista tietoa ja tukea kotoutuakseen suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta puutteellisen kielitaidon takia heidän parhaat tietolähteensä on usein oma sosiaalinen verkosto. Näitä voivat olla aiemmin maahan saapuneet sukulaiset, ystävät ja tuttavat. Kivelän (2009) tutkimuksessa tämä samansuuntainen ajatus tuli esiin myös tiedonsaannin näkökulmasta. Maahanmuuttajien onnistunut henkistä sopeutumista edistävät työn löytäminen, taloudellisen hyvinvoinnin ja suomen kielen oppimisen lisäksi nimenomaan sosiaaliset verkostot ja niiltä saatu tuki (Perhoniemen & Jasinskaja-Lahti 2006). Mitä nopeammin maahanmuuttaja oppii

suomen kielen, sitä nopeammin hän pääsee opiskelemaan ammattia ja integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan

Kotoutuminen on kuitenkin aina kaksisuuntainen prosessi, jossa maahanmuuttajat osaavat uutta kulttuuria omaksuessaan säilyttää myös oman kulttuurinsa ja siirtää sen jälkipolvilleen. Kotoutumisen yhteydessä puhutaan usein ihmisen voimaantumisen ja Siitosen (1999) tutkimuksen mukaan kotoutuminen ja voimaantuminen eivät ole kumpikaan yksisuuntaisia ilmiöitä. Hänen mukaansa itseä ja omia mahdollisuuksia koskevat uskomukset rakentuvat keskeisiltä osin sosiaalisessa kanssakäymisessä. Näkemys, jonka mukaan voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, johon vaikuttavat toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet, pätee myös kotoutumisessa. Heikkisen ja Tuovisen (2009) tutkimuksessaan tuli myös esiin kotoutumisprosessiin vaikuttavat tekijät. Näitä olivat viranomaisten kotouttamistoimenpiteet, lähiverkosto sekä sen hetkinen elämisympäristö.

Kotoutumisen perustana voidaan pitää uuden kotimaan kielitaitoa, opiskelua ja työsäkäyntiä sekä ihmissuhteita ympäröivään yhteiskuntaan. Siihen kuuluu oleellisesti uuden kotimaan toiminta- ja ajattelutapojen ymmärtäminen sekä kulttuurin hyväksyminen ja siihen sopeutuminen. Mutta kielitaito ei alussa etenkään riitä ymmärtämään kotoutumisen termistöä ja siihen liittyviä eri käsitteitä. Heikkinen ja Tuovinen (2009) toteavat omassa tutkimuksessaan kotoutumissuunnitelman ymmärtämisen vaikeuden sekä sen tekemisen ymmärtämisen vaikeuden maahanmuuttajalle. Omassa tutkimuksessani tuli esiin samansuuntaisia tuloksia, joiden mukaan kotoutumiseen liittyvien käsitteiden ja termistön ymmärtäminen sekä myöhemmin koko prosessin muistaminen ja hahmottaminen on pakolaiselle hankalaa.

Tutkimukseni tulosten mukaan maahanmuuttajan tai pakolaisen kotouttamisen yksi tärkeä lähtökohta on tämän edellisen mukaan selkeyttää niitä käytänteitä, joiden avulla maahanmuuttajaa kotoutetaan. Jokaista maahanmuuttajaa tulee tarkastella aina yksilöllisesti, huomioiden hänen taustansa ja kulttuurinsa. Iällä on väliä, koska esimerkiksi oppimisvalmiudet ovat vanhemmalla ihmisellä aivan toista luokkaa kuin nuorella. Tutkimuksessa tuli esiin nuoren afgaanipakolaisen halu päästä mahdollisimman nopeasti koulutukseen ja sitä kautta elämässä eteenpäin. Myös Arajärven (2009) selvitys tukee tätä tulosta. Hänen näkemyksensä mukaan nopeutettu menettely käyttää hy-

väkseen maahanmuuttajan motivaation ja ehkäisee työllistymisen kannalta epäedullisten asenteiden syntymistä. Erityisen tärkeitä lyhyellä aikavälillä on kotoutumistoinmenpiteiden nopeuttaminen ja kielenopetukseen pääsemisen kohentaminen.

Viranomaisyhteistyö on myös yksi oleellinen tekijä kotoutumisen onnistumisessa. Savonlinnan alueella yhteistyö toimii ja palveluverkoston eri osat tekevät tiivistä yhteistyötä kotouttamiseen liittyen. Suomalaisen (2008) tutkimuksessa tuli esiin näkemys, jonka mukaan maahanmuuttajien kanssa työtä tekevien on hyvä verkostoitua, sillä moniammatillinen asiantuntijaryhmä pitää sisällään monenlaista erityisosaamista, jota tarvitaan maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa. Verkostoituminen on kaikkien osapuolien yhteinen etu ja siitä hyötyvät viime kädessä kaikki.

Tutkimustuloksissa tulikin esiin kuitenkin resurssien puute ja yhteistyöparin tavoitettavuuden vaikeus. Pitkäsen (2006) tutkimus tukee tätä tutkimustulosta resurssien vähydestä. Hänen tutkimuksessaan tuli esiin muun muassa työn organisointiin ja resursointiin liittyviä pulmia kuten esimerkiksi henkilöstöresurssien puute, taloudellisten resurssien puute, kiire ja niin edelleen. Arajärvi (2009, 82) puolestaan näkee, että viranomaisten osalta kysymys voi olla ohjauksjärjestelmien heikkoudesta, väärinsuunnatusta ja riittämättömästä maahanmuuttajien koulutuksen järjestämisestä, voimavarojen puutteesta ja myös viranomaisen tiedon puutteesta ja riittämättömästä henkilöstökoulutuksesta. Yleisiä ongelmia viranomaisyhteistyössä saattaa liittyä myös hallintolain mukaiseen viranomaisten tiedotukseen, neuvontaan, tulkitsemiseen ja muihin vastaaviin toimenpiteisiin (Arajärvi 2009, 37).

Palveluverkoston haastatteluissa tuli esiin tietoisuus kotoutumislain uudistuksesta. Arajärven (2009, 89) selvityksen mukaan viranomaisten tehtävien ja velvollisuuksien selkeyttämiseksi tulee laajentaa kotouttamislain soveltamisala koskemaan kaikkia maahanmuuttajia ja tehdä kotoutumissuunnitelman saamisesta oikeus. Lisäksi tulisi taata viranomaisille riittävät voimavarat, joiden käytössä on huomiota kiinnitettävä paitsi palvelujen määrän lisäämiseen ja siitä seuraavaan voimavarojen lisätarpeeseen myös voimavarojen kohdentamiseen. Palveluja on räätälöitävä maahanmuuttajaryhmittäin, toimenpiteittäin ja myös yksilökohtaisesti etsien laatua ja vaikuttavuutta. Myös Savonlinnan kokoisessa pienessä kaupungissa palveluverkoston toimijoiden

tehtävien selkeyttämisellä ja uudistamalla saataisiin resurssit paremmin kohdistettua sinne missä niitä tarvitaan.

Lyhyesti useita lähteitä mukaillen voidaan sanoa, että kotoutumisen tavoitteena on osallistua yhteiskunnan toimintaan, mutta ilman yhteiskunnan toimintojen tuntemista osallistuminen ei ole mahdollista. Tietoisuus omasta kulttuurista suhteessa toiseen kulttuuriin, tietoisuus elämäntilanteesta ja kyky hallita sitä sekä tietoisuus yhteisöön kuulumisesta vaikuttavat kotoutumisprosessiin ja sen onnistumiseen. Jokaisella on kuitenkin viime kädessä viimeinen vastuu omasta elämästään ja omasta perheestään.

Tutkimukseni lopputuloksena voin todeta, että haastattelemini perheiden nuoret afgaanipakolaiset ovat kotoutuneet hyvin, koska osa heistä on jo ammatillisessa koulutuksessa ja osa jonkin muun ikään kuuluvan koulutuksen piirissä. Perheiden äidit puolestaan ovat oppineet kieltä huonosti ja ovat sen johdosta jääneet ammatillisen koulutuksen ulkopuolelle. He kuitenkin pärjäävät suomen kielellä arkitilanteissa kohtalaisesti ja ovat jonkinlaisien tukitoimenpiteiden piirissä. On kuitenkin muistettava afganistanilaisten yhteisöllisyyden merkitys, jonka mukaan lapset huolehtivat vanhemmistaan loppuun asti. Näin ollen myös iäkkäämmät afganistanilaiset saavat jonkinlaisen osallisuuden tunteen suomalaisesta yhteiskunnasta omien lastensa kautta.

12 LOPPUSANAT

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut haasteellinen ja kaikin puolin aikaa vievä prosessi. Sopivan aiheen löytäminen niin, että siitä olisi hyötyä oman ammattini kannalta, vei yllättävän pitkän ajan. Savonlinnassa käytiin viime vuoden puolella melko kiivastakin vuoropuhelua pakolaisten vastaanoton jatkamisesta ja kotoutumisen eri vaiheista. Kaupungin päättäjät kaipasivat kokemuksia ja tuloksia jo saapuneiden pakolaisten kotoutumisesta ja näin ollen tämän työn tekeminen alkoi hahmottua pakolaissihteerin ideasta. Aihe kuitenkin oli minulle hieman vieras ja uusi, joten taustatietojen ja faktojen etsimiseen meni paljon aikaa. Käsitteet ja määritelmät olivat kaukaisia ja vieraita.

Mitä enemmän aiheeseen tutustuin ja mitä enemmän siihen liittyvää kirjallisuutta luin, totesin, että vaikka teenkin työtä maahanmuuttajien parissa, en tiennyt heidän

kotoutumisprosessistaan ja siihen liittyvistä palveluverkoston toiminnasta oikeastaan mitään. Asioihin perehtyminen ja tutkimuksen suunnittelu avasivat monia asioita aihe-alueesta ja herätti mielenkiintoni nimenomaan afgaanipakolaisia kohtaan. Minulla oli vain muutamia yksittäisiä kokemuksia afganistanilaisten kohtaamisesta ja todella vähän tietoa heidän kulttuuristaan. Pakko myöntää, että jouduin työtä tehdessäni miettimään myös omaa asennettani ja ehkä piileviä ennakkoluulojakin pakolaisia kohtaan.

Opinnäytetyön haastattelujen toteuttamisen kautta sain mahdollisuuden tutustua yksittäisiin afgaaniperheisiin ja muutamaaan palveluverkoston toimijaan hieman paremmin. Nämä haastattelutilanteet ovat muuttaneet paljon aikaisempia käsityksiäni siitä, miten vaikeaa tai helppoa ihmisen on sopeutua elämään uudessa maassa uuden kulttuurin keskellä. Tämän asian tarkastelu kahden eri näkökulman kautta on tuonut esiin molempien näkökulmien yhteisen päämäärän, joka on ollut kotoutumisen kokonaisvaltainen onnistuminen kunkin yksilön henkilökohtaisten voimavarojen mukaan. Iäkäs afgaani haluaa sopeutua ja pärjätä, jotta lapsilla olisi tulevaisuus täällä. Nuorella afgaanilla puolestaan on tavoitteita ja toiveita siitä minkälaisen tulevaisuuden haluaa itselleen rakentaa. Näitä molempia palveluverkoston eri toimijat pyrkivät auttamaan ja ohjaamaan parhaan taitonsa mukaan.

Uskoisin, että tästä työstä on apua, kun keskustellaan kotoutumisesta ja kotoutumiseen liittyvistä asioista, ja mietitään otetaanko Savonlinnaan tulevaisuudessa lisää pakolaisia vai ei. Työ on suuntaa-antava vaikka otanta on hyvin pieni. Tuloksia ei missään nimessä voi yleistää, mutta siellä tulee selvästi esiin se, että nuoret pärjäävät kielen opinnoissa ja pääsevät enemmän osalliseksi yhteiskunnasta. Afgaanien yhteisöllisyyteen kuuluu kuitenkin kiinteästi myös se, että pidetään iäkkäimmistä läheisistä hyvää huolta.

Nyt kun tämä työ on tehty, tiedän paljon enemmän siitä, kuinka Savonlinnan pakolais-työ kokonaisuudessaan toimii ja mikä on eri palveluverkoston toimijoiden rooli kotouttamisessa. Aiheesta voisi jatkossa tehdä paljon erityyppisiä kehittämishankkeita tai opinnäytetöitä, koska työ on niin monitasoista ja monikulttuurillista. Jokaista ulkomaalasten kansanryhmien kotoutumista voisi tutkia erikseen, verrata sitä keskenään tai etsiä muita näkökulmia aiheesta.

Minun kokemukseni tämän opinnäytetyön työstämisessä ovat olleet pääsääntöisesti positiiviset, sillä olen saanut tarvittaessa aina joltakin suunnalta apua. Aihe ja tutkimuksen kohderyhmä on ollut kiehtova. Ehkä joku joskus innostuisi tekemään samantyyppistä tutkimusta burmalaisista maahanmuuttajista, joita on otettu Savonlinnaan vuodesta 2007 alkaen. Myös heidän kotoutumisestaan ja kielen oppimisvalmiuksistaan on herännyt keskusteluja ja annettu erilaisia kommentteja. Tärkeinä kuitenkin lienee, että tulipa ihminen mistä maasta tahansa, hänelle annettaisiin mahdollisuus löytää koti ja sopeutua.

LÄHTEET

Arajärvi, Pentti 2009. Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut. Sisäasiainministeriön julkaisuja 2/2009. Selvityshanke maahanmuuttajien työllistymisestä ja kannustinloukuista PDF-dokumentti. <http://www.intermin.fi/julkaisu>. Ei päivitystietoa. Luettu 14.5.2010.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2010. <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/Sivut/default.aspx>. HTML-asiakirja. Päivitetty 4.6.2010. Luettu 17.9.2010.

Eskola, Jari, Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2008. Järjestöjen rooli hyvien etnisten suhteiden edistämässä sekä kotouttamisen kehittämisessä. Järjestöjen kotouttamisen ja etnisen yhdenvertaisuuden politiikka -työryhmän raportti. PDF-dokumentti. www.intermin.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 14.5.2010.

Euroopan komissio 2010. Kotouttamiskäsikirja päättäjille ja käytännön toimijoille. Oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioiden pääosasto. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. PDF-dokumentti. http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_12892_622671702.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 3.8.2010.

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006. Valtioneuvoston periaatepäätös 19.10.2006. PDF-dokumentti. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/620a7bb47a3b1008c22573b60050a16c/\\$file/thj371_mamupol_ohjelma.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/620a7bb47a3b1008c22573b60050a16c/$file/thj371_mamupol_ohjelma.pdf). Ei päivitystietoa. Luettu 17.4.2010.

Heikkinen, Mirja & Tuovinen, Kersti 2009. Suomi hyvä: thainaisten kokemuksia integraatioprosessista. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/3301/Heikkinen_Mirja.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 12.8.2010.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. Juva: WSOY.

Irrmann, Olivier 2009. Opening up Pathways to Competence and Employment for Immigrants (OPCE). Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. <http://ktl.jyu.fi/ktl/english/research/change/opce>. Ei päivitystietoa. Luettu 19.10.2009.

Kivelä, Taru Katriina 2009. Kotoutumisen eri polut: Suomen kehitysmaataustaisten maahanmuuttajien kotoutumisen haasteita. Helsingin yliopisto. Kehitysmaatutkimuksen laitos. Kehitysmaatutkimus. Pro gradu – tutkielma. PDF-dokumentti. <http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16251/abstract.html?sequence=1>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.3.2010.

Kotoset loppuraportti 2008. http://www.linnala.net/Kotoset_loppuraportti.pdf. PDF-dokumentti. Päivitetty 25.2.2008. Luettu 4.10.2010.

Kotouttamislaki (1999/2005). HTML-asiakirja. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>. Ei päivitystietoa saatavilla. Luettu 4.9.2010.

Lepola, Outi (toim.) 2002. Koto maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001. Helsinki: Edita Prima Oy.

Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.). 2008. Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe, työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Vammalan Kirjapainon Oy.

Mikkelin kaupungin kotouttamisohjelma 2009. http://www.mikkeli.fi/fi/liitteet/02_palvelut/05_terveys_sosiaalipalvelut/maahanmuuttajien_kotouttamisohjelma_2000.pdf. Ei päivitystietoa saatavilla. Luettu 28.11.2010.

Muinen, Riikka 2009. Kotouttamisen jäljet sosiaaliviraston asiakirjoissa: kotouttava sosiaalityö asiakirjojen valossa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityö. Pro gradu-tutkielma. PDF-tiedosto. Ei päivitystietoa. Luettu 12.3.2010.

Peltonen, Hanna 2009. Kokemuksia kotoutumisesta. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. <http://www.hel2.fi/waris/KotoHanke/index.htm>. Ei päivitystietoa. Luettu 7.8.2010

Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga 2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004. Tutkimuksia 2006:2. Helsinki: Helsingin kaupungin hankintakeskus.

Pitkänen, Pirkko 2006. Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Pointti hanke 2008–2010. Maahanmuuttajat työvoimaksi Etelä-Savossa 1.1.2008 - 31.12.2010. <http://www.pointti.eu/HTML-asiakirja>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.11.2010.

Päivärinte, Sirkku 2002. Pakolaisten vastaanoton kolme vuosikymmentä. Teoksessa Lepola, Outi (toim.) 2002. Koto maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001. Helsinki: Edita Prima Oy.

Sarvimäki, Matti 2009. Assimilation to a Welfare State: Labor Market Performance and Use of Social Benefits by Immigrants to Finland. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT. PDF-tiedosto.

http://www.vatt.fi/julkaisut/uusimmatJulkaisut/julkaisu/Publication_2442_id/811. Ei päivitystietoa. Luettu 3.2.2010.

Savonlinna ottaa pakolaisia 2010. Itä-Savo 15.2.2010. WWW-dokumentti.

http://yle.fi/alueet/etela-savo/2010/02/savonlinna_vastaanottaa_pakolaisia_1450064.html. Päivitetty 16.2.2010. Luettu 15.2.2010.

Savonlinnan kaupunki 2010.

<http://www.savonlinna.fi/sosiaalipalvelut/pakolaishuolto.htm>. HTML-asiakirja. Ei päivitystietoa. Luettu 27.5.2010.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Väitöskirja. PDF-tiedosto.

<http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>. Päivitetty 27.4.1999. Luettu 5.6.2010.

Sisäasiainministeri 2008. Kotouttaminen. Verkkodokumentti.

<<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/Pages/F8F05FDA29646B8CC22573>. Ei päivitystietoa. Luettu 8.19.2010.

Suomalainen, Kaisa 2008. Maahanmuuttajien opinto-ohjaajan yhteistyöverkosto maahanmuuttajan voimaantumisen tukena. Ohjauksen koulutus ja tutkimus. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän kehittämisshanke.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/20076/SuomalainenKaisa.pdf?sequence=1>

Ei päivitystietoa. Luettu 24.11.2009.

Suomen YK-liitto 2010. Afganistan visio 2020.

<http://www.ykliitto.fi/afganistan/index.html>.

Päivitetty 10.5.2010. Luettu 5.10.2010.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

Helsinki: Jyväskylä:Gummerus Kirjapaino Oy.

Vaarnamo, Varpu 2010. Henkilökohtainen tiedonanto 15.3.2010. Pakolaissihteeri.

Savonlinnan kaupunki.

Vastaanottokeskusinfo 2010. <http://vastaanottokeskusinfo.wikidot.com/savonlinna..>

Uutiset, asiakirjat ja keskustelut. Ei päivitystietoa. Luettu 4.5.2010.

Yhdenvertaisuuslaki 2004.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/2004002>. Ei päivitystietoa. Luettu 4.9.2010.

LIITE 1(1).
Afgaanipakolaisten haastattelu

Iiris Hämäläinen

Palveluliiketoiminta, ylempi AMK

**Pakolaisten kotouttamissuunnitelman toteutuksen ja palveluverkoston toiminnan kehittäminen
Savonlinnassa**

Afgaanipakolaisten haastattelu Helsingissä/Savonlinnassa

Teemahaastattelu

1 KYSYMYSTEN LAATIMISEEN KÄYTETTY AINEISTO

1. TE-toimiston laatima kotoutumissuunnitelma: Asiaan tiedot, toimenpide, toiveet, allekirjoitus
(pituus 1 sivu)

2. Pakolaistoimiston laatima kotoutumissuunnitelma: Laatijat, asiakkaan tiedot, etninen tausta ja elämänhistoria (työtausta, suomeen tulo päivämäärä), perheenjäsenet (puoliso, lapset: terveydentila, päivähoito, erityistarpeet), asiakkaan tämänhetkinen elämäntilanne (oma näkemys), oma arvio terveydentilasta, sairaudet ja lääkitys (hoitava lääkäri), voimavarat (missä olen hyvä), missä asioissa tarvitsen työntekijän apua ja tukea, opiskelu-/työsuunnitelma ja tulevaisuuden suunnitelma, vapaa-aika ja sosiaaliset suhteet esim. omaan etniseen yhteisöön, arkiasiat ja niiden sujuminen (ruoka, liikkuminen, siivous ym.), raha-asiat, suunnitellut tukitoimet ja vastuuhenkilö, kotouttamissuunnitelman tarkistuspäivämäärä ja arviointi, allekirjoitukset sekä päiväys
(pituus 4 sivua)

3. Savonlinnan kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2009-

2 HAASTATTELUN RUNKO

1. Alustus aiheeseen

Aluksi esittelyt ja haastattelun tarkoituksen kuvaaminen haastateltavalle

Haastattelijan esittäytyminen, korkeakoulun opinnäytetyön kuvaaminen jne. Haastattelun sisällön kuvaus, hyötynäkökulmat, tulkin läsnäolon merkitys, jne.

Lopuksi kysytään lupa sinutella.

2. Muutama helppo avauskysymys:

Milloin tulit Suomeen? Tulitko yksin vai jonkun kanssa? Kauanko asuit Savonlinnassa?

Oliko ammatti kun tulit suomeen jne. (Nämä asiat tiedetään, mutta tilanne on nyt erilainen kuin aiemmin)

3. Kysymysten esittäminen teemoittain, apukysymyksiä tarvittaessa

4. Haastattelun päättäminen ja kiittäminen ajasta

Lopuksi kysytään, haluaako vastaaja nähdä ja tarkistaa kirjatut lauseensa myöhemmin.

Kysytään myös, suostuuko haastateltava tarvittaessa täydentämään lausuntojaan myöhemmin esim. puhelimien välityksellä, jos mahdollisesti halutaan tarkentaa jotakin.

3 KYSYMYSKAAVAKE TEEMOITTAIN

Varsinainen kysymys on numeroitu, mustalla pisteellä sisennetyt mahdollisia apukysymyksiä. Osassa kysymyksiä on alustus, jonka avulla lähestytään aihetta ja saadaan ehkä aikaan spontaania avautumista)

LIITE 1(3).
Afgaanipakolaisten haastattelu

Teema 1: Tulo suomeen ja uuden elämän opettelu täällä

1. Kun muistelette sitä aikaa, kun tulitte Suomeen/Savonlinnaan vuonna x, kertokaa, millaista oli opetella elämään täällä vieraassa maassa.
 - Mikä oli vaikeaa? Missä asioissa tarvitsitte apua?

2. Millaista apua saitte uuden elämän opetteluun Savonlinnassa?

Teema 2: Kotouttamissuunnitelman tekeminen

(Alustus: Maahanmuuttajalle tulisi tehdä Suomessa kotouttamissuunnitelma kolmen kuukauden aikana hänen saavuttuaan Suomeen. Selitetään selkokielellä, mitä kotouttamissuunnitelma tarkoittaa.)

1. Missä vaiheessa Suomeen saavuttuanne teille tehtiin kotoutumissuunnitelma?
Kertokaa, miten tuo suunnitelma tehtiin
 - Missä kotoutumissuunnitelma tehtiin?
 - Montako kotoutumissuunnitelmaa tehtiin?
 - Miksi tehtiin kaksi erilaista? Miten tehdyt suunnitelmat erosivat toisistaan?
 - Muistatko, mitä asioita suunnitelmiin kirjattiin?
 - Ovatko sinulla itselläsi suunnitelmat?

2. Kerro, mitä hyötyä suunnitelmasta ollut sinulle?
 - Millainen suunnitelma on ollut tarpeellinen/hyödyllinen?
 - Oletteko käyneet suunnitelmaa läpi jonkun kanssa sen jälkeen, kun se tehtiin ja päivitetänyt tai arvioinut sen toteutumista?
 - Mitä tehdylle suunnitelmalle tapahtui, kun muutit pois Savonlinnasta?
 - Toteutuiko alkuperäinen suunnitelma vai tehtiinkö sinulle uusi uudella asuinpaikkakunnalla?

LIITE 1(4).
Afgaanipakolaisten haastattelu

Teema3: Kotoutumissuunnitelman toteuttaminen(Alustus: Kerroit, että sinulla oli ammatti, kun tulit Suomeen/sinulla ei ollut ammattia...)

1. Millaisia tulevaisuuden haaveita sinulla oli Suomeen tullessasi?
 - Oliko sinulla haaveita päästä kouluun tai työhön? Kerro noista ajatuksistasi...

2. Kerro, millaisissa koulutuksissa olet ollut Savonlinnassa asuessasi. Entä kun muutit Helsinkiin?
 - Oletko päässyt itseäsi kiinnostaviin työ- ja harjoittelupaikkoihin.

 - Muistatko, kuinka pian kotoutumissuunnitelman laatimisen jälkeen pääsit koulutukseen tai työharjoitteluun?
 - Millaisia kokemuksia sinulla on harjoittelu- tai työpaikoista?

3. Kerro, millainen merkitys koulutuksella on ollut sinun kotoutumisessasi
 - Savonlinnaan?
 - Helsinkiin?

4. Millainen merkitys työpaikan saamisella on kotiutumiseen uuteen maahan?

5. Mitä tiesit Suomen kielestä kun saavuit maahan?
 - Miten tulit alussa toimeen arkipäivän tilanteissa?
 - Mikä oli kielessä vaikeaa?

LIITE 1(5).
Afgaanipakolaisten haastattelu

6. Oletko saanut riittävästi tulkkausapua kotoutumissuunnitelmaan liittyvissä asioissa
- Millaisissa tilanteissa olet tarvinnut tulkkausapua?
 - Mistä olet voinut pyytää tarvittaessa apua?
 - Kerro, millainen merkitys tulkkausavun saamisessa on kotiutumiseen?
7. (Alustus: Jokaisessa maassa on vähän erilainen systeemi toimia, erilaiset tavat ja kulttuuri.)
Miten olet saanut ohjausta suomessa elämiseen?
- Oletko saanut riittävästi tietoa Suomessa elämisestä?
 - Oletko saanut riittävästi ohjausta, neuvontaa ja tiedottamista kotoutumissuunnitelman eri vaiheissa?
 - Mitkä ovat olleet parhaat tietolähteet?
 - Millainen tieto on ollut erityisesti tarpeellista?
 - Mitä olisi pitänyt saada heti alussa?
 - Millä tavoin olet tutustunut suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen toimintaan?
 - Kuka on auttanut suomalaiseen elämään tutustumisessa?
8. Kerro, miten viranomaiset ovat auttaneet kotouttamisessa?
- Kerro, miten pakolaistoimisto, TE-keskus, koulutukset ym. tahot ovat auttaneet kotoutumistasi Savonlinnaan ja Helsinkiin.

Teema 4: Kotouttamisohjelman tavoitteiden saavuttaminen (Alustus: Olet ollut Suomessa X vuotta.) Miten olet viihtynyt täällä?)

1. Miten tulet toimeen suomenkielellä nyt?
- Arkielämän tilanteissa?
 - Jos et koe tulevasi toimeen niin miksi EI: mistä se johtuu?
 - Koetko että sinulla on riittävä kielitaito opiskeluun/työelämään?
 - Oletko saanut kotouttamisohjelman mukaisesti tarvittavan kielitaidon, jotta pärjää arkielämän tilanteissa?

LIITE 1(6).
Afgaanipakolaisten haastattelu

- Jos EI: mistä se johtuu?
2. Millaisia yhteyksiä sinulle on suomalaisiin?
- Onko sinulla suomalaisia ystäviä asuinpaikkakunnalla?
 - Entä muualla?
3. Millainen asuinpaikka Savonlinna oli maahanmuuttajalle?
- Mitä hyvää oli?
 - Millaisia ongelmia koit siellä asumisessa?
 - Mikä sai sinut muuttamaan juuri pääkaupunkiseudulle?
 - Mikä Savonlinnassa pitäisi olla toisin, että olisit jäänyt sinne tai muuttaisit sinne takaisin?
4. Tunnetko kuuluvasi Suomalaiseen yhteiskuntaan?
- Miten elämä sujuu NYT Suomessa?
 - Kerro, miten alkuperäinen kansallisuutesi vaikuttaa elämääsi?
5. Mikä on auttanut sinua kotoutumisessa?
- Mikä on ollut esteenä?
 - Miten henkilökohtainen kotoutumissuunnitelman laatiminen on tukenut/helpottanut sopeutumistasi suomeen/suomalaisiin/
6. Mitä haluatte sanoa kotoutumissuunnitelman toteutumisesta omalla kohdallasi?
- Toteutuiko eli oliko realistinen?
 - Mitä pitäisi kehittää/muuttaa?
 - Onko siitä oikeasti apua ja hyötyä sopeutumisen/integroitumisen näkökulmasta?
 - Miten viranomaisten toimintaa kehittäisit kotoutumissuunnitelman laatimisessa ym. siihen liittyvissä asioissa (TE, pakolaistoimisto, sosiaalitoimisto, palveluohjaus...)

LIITE 1(7).
Afgaanipakolaisten haastattelu

7. Mikä on mielestäsi maahanmuuttajan oma vastuu kotoutumisessa?

- Miten sen toteutumiseen pystyy vaikuttamaan?

8. Jos saisitte mennä ajassa taaksepäin, tulisitteko Suomeen?

- Miksi kyllä/ei?
- Mihin menisi ja miksi?

LIITE 2(1).
Kysymyksiä palveluverkoston toimijoille

Iiris Hämäläinen

Palveluliiketoiminta, ylempi AMK

Pakolaisten kotouttamissuunnitelman toteutuksen ja palveluverkoston toiminnan kehittäminen Savonlinnassa

Kysymyksiä palveluverkoston toimijoille:

1 KYSYMYSTEN LAATIMISEEN KÄYTETTY AINEISTO

1. TE-toimiston laatima kotoutumissuunnitelma: Asiaan tiedot, toimenpide, toiveet, allekirjoitus
(pituus 1 sivu)

2. Pakolaistoimiston laatima kotoutumissuunnitelma: Laatijat, asiakkaan tiedot, etninen tausta ja elämänhistoria (työtausta, suomeen tulo päivämäärä), perheenjäsenet (puoliso, lapset: terveydentila, päivähoido, erityistarpeet), asiakkaan tämänhetkinen elämäntilanne (oma näkemys), oma arvio terveydentilasta, sairaudet ja lääkitys (hoitava lääkäri), voimavarat (missä olen hyvä), missä asioissa tarvitsen työntekijän apua ja tukea, opiskelu-/työsuunnitelma ja tulevaisuuden suunnitelma, vapaa-aika ja sosiaaliset suhteet esim. omaan etniseen yhteisöön, arkiasiat ja niiden sujuminen (ruoka, liikkuminen, siivous ym.), raha-asiat, suunnitellut tukitoimet ja vastuhenkilö, kotouttamissuunnitelman tarkistuspäivämäärä ja arviointi, allekirjoitukset sekä päiväys
(pituus 4 sivua)

3. Savonlinnan kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2009-

2 HAASTATTELUN RUNKO

1. Alustus aiheeseen

Aluksi esittelyt ja haastattelun tarkoituksen kuvaaminen haastateltavalle

Haastattelijan esittäytyminen, korkeakoulun opinnäytetyön kuvaaminen jne. Haastattelun sisällön kuvaus, hyötynäkökulmat, jne.

Lopuksi kysytään lupa sinutella.

2. Muutama helppo avauskysymys:

Miten tulit tähän tehtävään? Oletko kauan hoitanut maahanmuuttajien asioita Savonlinnassa? Minkälainen koulutus Sinulla on? Jane

3. Kysymysten esittäminen teemoittain, apukysymyksiä tarvittaessa

4. Haastattelun päättäminen ja kiittäminen ajasta

Lopuksi kysytään, haluaako haastateltava nähdä ja tarkistaa kirjatut lauseensa myöhemmin.

Kysytään myös, suostuuko haastateltava tarvittaessa täydentämään lausuntojaan myöhemmin esim. puhelimen välityksellä, jos mahdollisesti halutaan tarkentaa jotakin.

4. KYSYMYSKAAVAKE TEEMOITTAIN

Varsinainen kysymys on numeroitu, mustalla pisteellä sisennetyt mahdollisia apukysymyksiä.

Osassa kysymyksiä on alustus, jonka avulla lähestytään aihetta ja saadaan ehkä aikaan spontaania avautumista.

Teema 1: Maahanmuuttajan tulo Suomeen ja uuden elämän opettelu täällä

1. Kun maahanmuuttaja (afgaani) tulee Suomeen niin millainen näkemys sinulla on siitä,
2. Millaista apua maahanmuuttaja tarvitsee alussa uuden elämän opetteluun täällä?
Miten usein tulkkia käytetään alussa, kun maahanmuuttaja saapuu Suomeen?
 - Mihin asioihin on mahdollista saada tulkkaukspalveluja?
 - Kenen toimesta/pyynnöstä tulkkaukspalvelut järjestetään?
3. Missä vaiheessa kotouttamissuunnitelma tehdään maahanmuuttajalle hänen saavuttuaan maahan?

Teema 2: Kotouttamissuunnitelman tekeminen

Alustus: Maahanmuuttajalle tehdään siis Suomessa kotouttamissuunnitelma.

1. Millainen prosessi kotouttaminen on?
 - Miten kotouttamisprosessi käynnistyy? Kuka tekee aloitteen?
 - Ketä kaikkia tahoja prosessiin osallistuu?
 - Millaiset eri tahojen roolit ovat kotouttamissuunnitelman laatimisessa?
(TE/Pakolaiskeskus/Kunta/koulut...)
 - Millainen rooli omalla yhteisölläsi (esim. TE-keskus) on maahanmuuttajan kotouttamisessa?
 - Millainen on oma roolisi kotouttamisessa?
2. Mitä asioita kotouttamissuunnitelmaan näkemyksesi mukaan kuuluu?
 - Mitä asioita kotouttamissuunnitelma sisältää?
 - Ketä osallistuu sen tekemiseen?
3. Kerro, miten kotouttamissuunnitelma tehdään

LIITE 2(4).

Kysymyksiä palveluverkoston toimijoille

- Mitkä ovat osallistujien roolit suunnitelman teossa?
4. Onko kaikilla yhteistyötahoilla käytössä sama laadittu kotoutumissuunnitelma?
- Jos ei, miksi ei?
 - Jos käytössä on erilaisia suunnitelmia, mistä se johtuu/mitä se edesauttaa?
5. Mikä on maahanmuuttajan rooli suunnitelman teossa?
- Onko maahanmuuttajalla itsellään suunnitelma/suunnitelmat sen laatimisen jälkeen?
 - Mitä konkreettista hyötyä maahanmuuttajalle on henkilökohtaisesta kotoutumissuunnitelmasta?
6. Kenelle kaikille kotoutumissuunnitelma annetaan tiedoksi?
- Kuka sen saa nähtäväkseen?
 - Mistä kotoutumissuunnitelman saa?
 - Kuka tiedottaa sen sisällöstä ja mahdollisista muutoksista?
 - Miten kotoutumissuunnitelman toteutusta valvotaan?

Teema3: Kotouttamissuunnitelman toteuttaminen

(Alustus: Kuten kerroit, maahanmuuttajan kotouttamissuunnitelman laatimiseen liittyy monia eri asioita jne.)

1. Miten kotouttamissuunnitelman todentuminen käytännössä hoidetaan?

LIITE 2(5).

Kysymyksiä palveluverkoston toimijoille

- Miten vastuuhenkilö määräytyy?
 - Miten eri verkostonosien työnjako käytännössä toteutuu/tapahtuu?
2. Miksi käytössä on kaksi erilaista kotoutumissuunnitelmaa?
- Toteutuvatko molemmat suunnitelmat?
 - Mikä em. erilaisten suunnitelmien todellinen merkitys on laatijalle/asiakkaalle?
3. Miten tulkin tarve määrittyy kotouttamissuunnitelman laatimisen jälkeen ja sen aikana?
- Miten tulkkauksen aiheuttamat kustannukset/korvausvastuut määrittyvät?
 - Miten usein tulkkauspalveluja käytetään kotoutumisohjelman aikana?
 - Minkä perusteella tulkkia ei käytetä? Kuka sen päättää?
4. Miten maahanmuuttajan koulutus/työharjoittelupaikat määräytyvät?
- Miten maahanmuuttaja saa tietoa eri vaihtoehdoista ja esim. koulutuksen sisällöistä?
 - Kuka huolehtii/Miten huolehditaan työharjoittelun valvonnasta/mahdollisista ongelmatilanteista?
 - Entä jos maahanmuuttaja ei pääse mihinkään opiskelemaan/töihin?
 - Miten eri toimijoiden mahdolliset vastualueet ovat muodostuneet
 - Jos ns. ”työtapaturmia sattuu”, mistä se johtuu (esim. asiakas jää toimenpiteiden ulkopuolelle, onko se edes mahdollista?)

Teema 4: Kotouttamisohjelman tavoitteiden saavuttaminen

1. Miten kotouttamissuunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan?
- Entä kun maahanmuuttaja vaihtaa kesken kotoutumisen paikkakuntaa?

Kysymyksiä palveluverkoston toimijoille

2. Millainen asuinpaikka Savonlinna on sinun näkemyksesi mukaan ollut maahanmuuttajalle?
 - Mitä on hyvää?
 - Millaisia ongelmia maahanmuuttaja mahdollisesti kokee täällä asumisessa?
 - Mikä Savonlinnassa pitäisi olla toisin, että maahanmuuttajat olisivat jääneet tänne?
 - Mikä merkitys palveluverkostolle on maahanmuuttajan kotoutumisessa juuri Savonlinnaan

Teema 5: Palveluverkoston yhteistyö

(Alustus: maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyy monia eri vaiheita ja siihen osallistuu monia eri tahoja sekä toimijoita. Kertokaa...)

1. Millaista yhteistyötä toimijaverkostossa on kotouttamiseen liittyen?
 - Yhteistyön muodot (kokoukset, mailit, puhelut...)?
 - Kuinka usein verkosto tapaa?
 - Mitkä ovat verkoston yhteistoiminnan vahvuuksia?
 - Heikkouksia? Esteitä?
2. Miten yhteydenpito palveluverkoston eri toimijoiden välillä mielestänne toimii?
 - Onko olemassa sellaisia asioita/seikkoja jotka saattaisivat vaikeuttaa eri toimijatahojen yhteistyötä?
 - Millaiset asiat saattavat vaikeuttaa yhteistyötä?

Kysymyksiä palveluverkoston toimijoille

- Missä olisi kehitettävää?
 - Kerro, onko yhteistyöverkostoilla ollut joskus esimerkiksi jonkinlaisia näkemuseroja maahanmuuttajien kotouttamissuunnitelman laatimiseen liittyvissä asioissa?
 - Mistä mahdolliset näkemuserot voisivat johtua?
 - Millaista konkreettista yhteistyötä toimijaverkostossa on kotouttamiseen liittyen? Esimerkkejä?
- 3. Miten tieto kulkee palveluverkoston eri toimijoiden välillä kotouttamiseen liittyen?**
- Mikä tiedonkulkua mahdollisesti vaikeuttaa/hankaloittaa?
 - Onko salassapitovelvollisuuden piirissä yhteistyön tekemistä vaikeuttavia seikkoja/käytänteitä?
- 4. Mitä haluaisit palveluverkoston toiminnassa muuttaa tai selkiyttää?**
- 5. Miten palveluverkoston yhteistyötä ja sen tehokkuutta voisi kehittää, jotta se palvelisi kattavammin maahanmuuttajan henkilökohtaisen kotoutumissuunnitelman toteutumista?**
- 6. Minkä kysymyksen haluaisit itse esittää maahanmuuttajien kotoutumista tukevalle palveluverkostolle?**

LIITE 3.

Kirje afgaanipakolaisille

SAVONLINNAN KAUPUNKI

01.03.2010

Hei!

Olen opiskelija. Teen opintoihini liittyvää lopputyötä. Aiheeni on maahanmuuttajien kotoutumisen onnistuminen. Tutkin maahanmuuttajia haastattelemalla, kuinka heidän asioitaan on hoidettu Suomeen saapumisen jälkeen. Tutkimukseni tavoitteena on parantaa maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviä asioita.

Haluaisin haastatella Teitä. Tulkki on haastattelussa mukana koko ajan. Kaikki saamani tiedot ovat luottamuksellisia. Teidän henkilöllisyytenne ja osoitteenne eivät tule tutkimuksessani esiin millään tavalla.

Haluaisin kysyä Teiltä muun muassa seuraavia kysymyksiä; Mikä on sujunut kotouttamisessanne hyvin? Mikä on sujunut huonosti? Oletteko saaneet riittävästi tietoa koulutuksista ja työpaikoista? Oletteko saaneet tarpeeksi apua ja ohjausta muutettuanne asumaan Suomeen?

Soitan teille ensi viikon maanantaina (08.03.) kello 14.00. Voisimme silloin sopia tarkemmin päivän, milloin voisin tulla tapaamaan teitä tulkin kanssa.

Ystävällisin terveisin Iris Hämäläinen

Keskussairaalantie 4
57120 Savonlinna
puh. 0500-887470